

Jenni Mäki, Päivikki Kuoppakangas, Kirsi Juhila,
Johanna Ranta & Rosa Karjalainen

**“Et se oli hyvin
poikkeuksellinen
paikka asua.”**

Purettavasta asuinyhteisöstä uusiin koteihin

Jenni Mäki, Päivikki Kuoppakangas, Kirsi Juhila,
Johanna Ranta & Rosa Karjalainen

**“Et se oli hyvin
poikkeuksellinen
paikka asua.”**

Purettavasta asuinyhteisöstä uusiin koteihin

Jenni Mäki, Päivikki Kuoppakangas, Kirsi Juhila,
Johanna Ranta & Rosa Karjalainen, Tampereen yliopisto

Kannen valokuva: Juhani Pohjonen

ISBN 978-952-03-3019-4 (painettu)

ISBN 978-952-03-3020-0 (verkkajulkaisu)

© Tampereen yliopisto, yhteiskuntatieteiden tiedekunta ja kirjoittajat

Sisällys

Tiivistelmä	7
1. Johdanto ja tutkimuksen taustoitus	9
2. Tutkimusasetelma	11
2.1 Tutkimuksen konteksti ja tavoitteet	11
2.2 Aineisto	12
2.3 Tutkimusprosessin eteneminen ja eettiset periaatteet	16
2.4 Keskeiset käsitteet	17
3. Alueen päätyminen purkavan täydennysrakentamisen kohteeksi kaupunkisuunnittelussa – muutosprosessi kaupungin poliittisessa päätöksenteossa	21
3.1 Taustaa: Asuntomarkkinarakenteessa tapahtuneita muutoksia	21
3.2 Valtion maakunnille esittämät linjaukset muutoksen käynnistäjänä – Pura-alueen muutosprosessin eteneminen kaupunkisuunnittelussa	23
3.3 Alueen muutosprosessia koskevat erilaiset intressit ja niiden ristipaine	24
4. Elämää alueella ennen vuokrasopimusten irtisanomisia ..	28
4.1 Asukkaiden asumispolut Pura-alueelle ja alueen asema Asunto ensin -mallin mukaisen asumisen paikkana kaupungin asuntorakenteessa	28
4.2 Pura-tupa asukkaiden yhteisenä olohuoneena ja tupatyössä kerättyjä tunnuslukuja asukkaiden haavoittuvasta asemasta	31
4.3 Asukkaiden muodostama Pura-yhteisö ja yhteisön kokema kollektiivinen vääränlaisuus	33
5. Uusien asuntojen etsiminen ja löytyminen	37
5.1 Lähtötilanne: alueen tyhjentäminen ja siihen liittyvä suunnittelematon kiire	37
5.2 Yhteistyöverkosto rakentuu kentällä ja asukkaiden kontaktointi sekä palvelutarpeiden arviointi alkaa	41

5.3	Asuntojen järjestäminen ja muutossa auttaminen	44
5.4	Asukkaiden osallisuuden ja toiveiden huomioiminen prosessissa	46
5.5	Asukkaiden palvelutarpeiden sekä oikeuksien huomioiminen prosessissa	49
6.	Kohti uutta kotia	53
6.1	Pura-alueen asukkaiden asumispolut uusiin koteihin ja asunnottomuuteen	53
6.2	Paikasta kodiksi: asumisen turvaaminen ja siihen kohdistuvat riskit Pura-muutosprosessissa	56
7.	Pura-muutosprosessin kokonaisuus, mallintaminen ja suositukset	58
7.1	Muutosprosessi tiivistetysti	58
7.2	Muutosprosessi pitkäaikaisessa kaupunkikehityksessä	61
7.3	Viestintä ja tiedottaminen muutosjohtamisessa	65
7.4	Muutosprosessin ekosysteemin tasot	67
7.5	Muutosprosessin vaiheet Lewinin ja Kotterin muutosteorioiden kontekstissa	71
7.6	Muutosprosessissa havaitut tunnekokemukset	73
7.7	Osallisuus ja toimijuus sub-mikrotasoilla: yhteiskehittämisen mahdollisuus	75
7.8	Rakenteet, vastuut ja ennaltaehkäisevä työ	78
7.8	Havaintoja julkisista asiakirja-aineistoista ja suosituksia nivottuna haastatteluaineistojen tuloksiin	80
7.9	Segregaation ja gentrifikaation kiihtymisen välttäminen Pura-muutosprosessin kaltaisissa tilanteissa	81
8.	Yhteenveto ja johtopäätökset	84
8.1	Tutkimustulokset kiteytetysti	84
8.2	Suosituksien ekosysteemien toiminnan eri tasoilla	90
	Kirjallisuus	97

Kuvio- ja taulukkoluetelo

Kuviot

Kuvio 1. Pura-alueeseen muutosprosessissa kohdistuneita intressejä sekä niiden taustalla olevia arvoja

Kuvio 2. Pura-muutosprosessin ekosysteemi

Kuvio 3. Pura-muutosprosessi Kotterin (2007) muutosvaihemallin mukaan.

Kuvio 4. Pura-muutosprosessin muutoskäyrän vaiheita sub-mikrotasolla (mukailien Kubler-Ross & Kessler 2006)

Kuvio 5. Suositus paikastaan siirtämisen muutosprosessien ekosysteemien järjestäytymiseksi

Taulukot

Taulukko 1. Tutkimushankkeen aineistokokonaisuus

Taulukko 2. Purkupäätöksen aikaan alueella asuneiden asukkaiden asumisajat sukupuolen mukaan

Taulukko 3. Pura-alueella vuotta ennen alueen purkamista asuneiden asumisstatus alueelle muuttaessa

Taulukko 4. Pura-tuvan asiakaskontaktit asuntojen vuokrasuhteiden päättymistä edeltävänä vuotena

Taulukko 5. Pura-muutosprosessissa käytettyjä, eettisesti luovia työmenetelmiä perusteluineen

Taulukko 6. Pura-alueella vuosi ennen alueen purkamista asuneiden asukkaiden jatkoasumispolut

Taulukko 7. Pura-alueen tyhjentämisen myötä asunnottomaksi jääneiden aiemmat asumispolut ja asunnottomuusstatuksen pysyvyys vuosi alueen tyhjentämisen jälkeen

Taulukko 8. Pura-tutkimushankkeen tuloksia tutkimuskysymysten ja maantieteellisten käsitteiden kehikossa

Taulukko 9. Pura-tutkimushankkeen tuloksia tutkimuskysymysten ja yhteiskunnallisten käsitteiden kehikossa

Taulukko 10. Pura-tutkimushankkeen tuloksia kestävä kehityksen kontekstissa

Liitteet

Liite 1. Haastattelurunko

Liite 2. Kerätyt asumispolkutiedot

Liite 3. Havainnointirunko

Liite 4. Tutkimustiedote

Liite 5. Tutkimuksen tietosuojailmoitus

Liite 6. Haastateltavan allekirjoitettavaksi tarkoitettu suostumuslomake

Liite 7. Jatkohaastattelurunko

Liite 8. Asunnottomuuden ennaltaehkäisyn työpajan kysymykset

Tiivistelmä

Pura-tutkimushanke sai alkunsa loppuvuodesta 2020, kun Tampereen yliopistolle ehdotettiin Pura-alueen muutosprosessin tutkimista. Hankkeen tavoitteeksi määriteltiin:

1. analysoida ja seurata asuinyhteisöstä pois muuttavien asukkaiden menneitä, nykyisiä ja tulevia asumispolkuja sekä asumisen muutoksiin liittyviä palvelutarpeita,
2. selvittää, miten kaupunki ottaa muutosprosessissa huomioon asukkaiden osallisuuden ja oikeudet, ja kykenee vahvistamaan heidän suhteellista toimijuuttaan ja kuulumisen tunnettaan (kotoutumista) uuteen ympäristöön,
3. hahmottaa paikallisyhteisön merkitys muutosprosessissa sekä
4. tuottaa aineksia vastaavanlaisten asuttamisen prosessien mallintamiseen tulevissa alueiden ja talojen tyhjennyksissä.

Vuoden 2020 aikana haettiin tarvittavat tutkimusluvut ja hanke käynnistyi ohjausryhmätyöskentelyllä, eettisellä ennakoarvioinnilla ja aineistonkeruulla keväällä 2021, jolloin Pura-aluetta paraikaa tyhjennettiin. Hankkeessa kerätty tutkimusaineisto käsittää kymmeniä toimijahaastatteluja, asukashaastatteluja, julkisia asiakirjoja, asukkailta saatuja asiakirjoja, asumispolkutietoja, sosiaalihuollon asiakirjoja sekä tutkijan havainnointipäiväkirjan alueen asukkaiden viimeisistä asumishetkestä alueella.

Pura-alueen muutos sai alkunsa taajamien eheyttämistä koskevasta valtion linjauksesta. Kestävyysmurroksen myötä kasvukeskusten asuntopolitiikassa ohjataan täydennysrakentamista jo olemassa olevan kaupunkirakenteeseen, mikä tarkoittaa keskeisillä sijainneilla olevien tonttien tehokkaampaa maankäyttöä. Tutkimuksen kontekstina toimivan kaupungin intresseissä oli hyvällä sijainnilla, palvelujen ja joukkoliikenteen äärellä olevan tontin käytön tehostaminen. Alueella tulee jatkossakin olemaan kohtuuhintaista asumista, joskaan ei yhtä edullista kuin aiemmin.

Pura-alueen tyhjennykselle määriteltiin kaupungin ja purettavien tai peruskorjattavien vuokra-asuntojen omistajan yhteinen tahtotila: kukaan ei saa jäädä

asuntojen vuokrasuhteiden irtisanomisen myötä asunnottomaksi. Kun aluetta koskeva kaavamuuos lopulta hyväksyttiin, vuokraloyhtiön asumisohjaaja alkoi hiljalleen avustaa alueen asukkaita pois muutossa ja vuokrasuhteiden irtisanomisilmoitusten jakaminen asukkaille aloitettiin. Alueen oli tarkoitus olla tyhjä noin vuosi päätöksenteon jälkeen. Prosessin puolivälissä kokoontui erilaisia työryhmiä sopimaan keskenään alueen tyhjentämistä koskevista vastuista ja hieman tämän jälkeen alkoi alueella jäljellä olevien asukkaiden palvelutarpeiden arviointi. Tässä työssä tuli kiire, mutta työnkuvia venyttämällä sekä erilaisia yhteisiä toimintamalleja kehittämällä prosessi saatiin jonkinlaiseen hallintaan. Työtä haastoi resurssien puute sekä työajan että tarvittavien asumispalveluiden suhteen. Lähityöntekijöiden työssä painottui kodistaan luopumaan joutuvien parissa tehtävä surutyö. Pääosa alueen asukkaista oli asunut alueella yli 2 vuotta ja osa hyvinkin pitkään. Isolle osalle asukkaista alueelle syntynyt yhteisö ja alueella sijaitseva kolmannen sektorin järjestämä toiminta olivat tärkeitä. Suurella osalla asukkaista oli taustallaan asunnottomuutta, joka oli noin puolella heistä ollut pitkäaikaista. Asukkaiden kotipaikastaan uuteen kotiin siirtäminen onnistui lopulta pääosin hyvin: 68 % asukkaista muutti alueelta hajasijoitettuun vuokra-asuntoon ja 11 % tukiasumisyksikköön. Kuitenkin 20 ihmistä jäi asunnottomaksi. Vuosi alueen tyhjenemisen jälkeen asunnottomaksi jääneistä kaksi oli muuttanut hajasijoitettuun vuokra-asuntoon ja kaksi tukiasumisyksikköön. Kaksi oli kuollut ollessaan asunnottomana.

Muutosprosessissa havaittiin kehittämisen paikkoja johtamisen sekä ajoissa tapahtuvan verkostotyön ja resurssoinnin osalta. Tutkimustulokset viittaavat siihen, että jatkossa kunnan ja hyvinvointialueen rajapinnalla on tärkeää kehittää rakenteellista asumissosiaalista työtä ja tietoon perustuvaa johtamista esimerkiksi kuntalaisten tarvitsemien asumispalvelujen osalta. Muutosprosessin monipuolinen tarkastelu laajasta tutkimusaineistosta tarjosi tutkimusryhmälle mahdollisuuksia tehdä useita suosituksia vastaavien prosessien ennakoimiseen ja hoitamiseen.

Tutkimustulokset osoittavat gentrifikaatioilmiöön, joka tarkoittaa kasvukeskuksissa tapahtuvaa keskusta-alueiden asujaimiston muutosta siten, että haavoittuvassa yhteiskunnallisessa asemassa olevien pienituloisten ihmisten tilalle muuttavat keski- tai hyvätuloiset asukkaat. Pura-alueen asukkaat muuttivat paikoin jo valmiiksi kaupunkirakenteessa segregoituneille asuinalueille, joiden osalta asukkaiden tulevaisuuden asumiseen vaikuttavana riskinä on se, että he joutuvat jossain vaiheessa uudelleen kotipaikastaan siirretyiksi. Kaupunkikehityksen näkökulmasta riski on, että pienituloisten asukkaiden segregoituneille alueille siirtäminen vahvistaa alueella jo esiintyvää eriytymistä.

1. Johdanto ja tutkimuksen taustoitus

Purettavasta asuinyhteisöstä uusiin koteihin -tutkimushanke (Pura-hanke)¹ sijoittuu suomalaiseen kasvukeskukseen, jossa kaupungin keskustaa lähellä olevan vuokra-asuinalueen asemakaavaan tehtiin muutos. Tämän seurauksena alueen talot tyhjennettiin asukkaista. Pura-alueeksi kutsumamme asuinalue käsitti yhteensä noin 200, 14:ssä pienkerrostalossa sijaitsevaa asuntoa, jotka oli rakennettu 1950-luvun alkupuolella sotien jälkeen alun perin perheasunnoiksi. Asuntojen vuokrataso oli hyvin edullinen. Ne olivat kooltaan 28 neliometriä, niissä oli yksi huone, pieni wc- ja suihkutila sekä keittiö. Rakennusten kunto oli päässyt heikentymään viimeisten 20 vuoden aikana. Asunnot omistava vuokrataloyhtiö ei katsonut kiinteistöjen vastaavan enää 2000-luvulla yleistä vaatimustasoa, johon sisältyy paitsi asuinkiinteistöjen huoneistokokojen ja -pinta-alojen vaihtelu, myös esteettömyys ja paloturvallisuus. Lisäksi yhtiö katsoi asuntojen kunnossapidon olevan ongelmallista.

Raportissa on arvioinnin kohteena erityisesti Pura-alueen muutosprosessi. Sillä tarkoitetaan paikallisesti tapahtunutta, poliittisista, käytännöllisistä ja asukkaiden tarpeiden lähtökohdista johdettua asiasta toiseen edennyttä prosessinomaista kokonaisuutta, jonka lopputulemana alueen asukkaiden vuokrasuhteet irtisanottiin ja asukkaiden elämään syntyi tilanne, jossa heidän oli muutettava toiseen asuntoon. Alueen asuntoja oli muutosprosessia edeltävinä vuosina vuokrattu Asunto ensin -mallin tyyppiseen asumiseen tilanteissa, joissa asukkaiden oli vaikeaa, tai jopa mahdotonta, saada asuntoa muualta. Pura-alueelle oli siten keskittynyt pitkittynyttä pienituloisuutta, aiempia kokemuksia asunnottomuudesta, työttömyyttä, terveysongelmia ja riippuvuussairauksia. Aikaisemmissa tutkimuksissa on havaittu, että eriytymiskehitykselle ominaista on ympäristöön leviäminen, mikäli riittäviä toimenpiteitä ei tehdä ajoissa tai ollenkaan (Rasinkangas 2013; Kortteinen & Vaattovaara 2015; Saikkonen ym. 2018).

1 Pura-hanke on osa laajempaa sosiaali- ja terveysministeriön rahoittamaa yliopistotasoisien sosiaalityön tutkimuksen hanketta ”Segregaation ja asunnottomuuden vastainen asumissosiaalinen työ haavoittuvassa asemassa olevien ihmisten asumis- ja palvelupoluilla” (2021–2023).

Sosiodemografisesta näkökulmasta Pura-aluetta voidaan luonnehtia ns. köyhyys-taskuksi (Vaattovaara & Kortteinen 2012).

Alue oli väljästi rakennettu ja sen maantieteellinen sijainti kaupungissa keskeinen hyvien liikenne-, koulu-, työpaikka-, sosiaali- ja terveystalvaku- sekä urheilumahdollisuuksien äärellä. Vuokrataloyhtiöllä ja kaupungilla oli yhteinen intressi alueen uudistamiseen, joka liittyi osin alueellisen eriytymiskehityksen, segregaaation, ennaltaehkäisyyn ja hallintaan (Ratkaisujen Suomi 2015; Osallistava ja osaava Suomi 2019). Suomalaisia kasvukeskuksia tarkastelleen tutkimuksen mukaan (Saikkonen ym. 2018) asuminen seutuistuu ja seutujen keskuskaupunkeihin kohdistuu erilaisia uudistamisen paineita. Suomalaisten kasvukeskusten ajantasainen asunto- ja maankäyttöpolitiikka (Osallistava ja osaava Suomi 2019) ohjaa täydennysrakentamiseen, millä tarkoitetaan jo olemassa olevan kiinteistökannan hyödyntämistä ja usein samalla jonkinasteista purkamista, sekä jo rakennettujen tonttien uudelleen kaavoittamista ajassa ja paikassa tarkoituksenmukaisella tavalla.

Raportti alkaa luvussa 2 tutkimusasetelman kuvauksella. Luvussa 3 taustoitetaan sellaisia kaupungin asuntopoliittiseen lähihistoriaan kuuluvia taustatekijöitä ja erilaisista arvoista juontuvia alueen tulevaisuutta koskevia intressejä, joiden myötä alue on päätyntä purkavan täydennysrakentamisen kohteeksi. Raportissa mainitaan Pura-alueen lisäksi Pura-yhteisö ja Pura-tupa, joilla viittaamme tutkimuskohteenamme olevaan maantieteelliseen alueeseen, Puran asukkaista muodostuvaan yhteisöön ja yhteisöä tukeneen kolmannen sektorin ylläpitämään kohtaamispaikkaan. Yhteisöstä ja tuvasta kerrotaan tarkemmin raportin luvussa 4, jossa kuvataan alueen historiaa asukkaiden näkökulmasta. Luvussa 5 kuvataan tilannetta, jossa alueen asukkaille jaettiin vuokrasopimusten irtisanomisilmoitukset ja alueen tyhjentäminen asukkaista alkoi konkretisoitua uudella tavalla kaupungin toimijaverkostolle. Tämän jälkeen, luvussa 6, esitellään Pura-alueen asukkaiden asumispolkua alueen tyhjentämisen jälkeen. Luvussa 7 arvioidaan Pura-muutosprosessia, jolla tarkoitetaan historiallista asuntopoliittikan ja paikallisella tasolla tehdyn virkamiestyön rakenteellista jatkumoa, jonka myötä alueen fyysinen muutos on tapahtunut. Muutosprosessia tarkastellaan kokonaisuuden johtamisen ja hallinnan näkökulmasta, ja se myös linkitetään osaksi laajempaa asunto- ja sosiaalipoliittista sekä kaupunkisuunnittelua koskevaa ajankohtaista keskustelua. Luku sisältää yksityiskohtaisia suosituksia vastaavien prosessien varalle. Lopuksi luvussa 8 esitetään raportin yhteenvedo ja johtopäätökset muun muassa kestäväen kehityksen näkökulmasta.

2. Tutkimusasetelma

Tässä luvussa kuvataan Pura-hankkeen tutkimusasetelma. Luku alkaa tutkimuksen kontekstin ja tavoitteiden sekä tutkimuskysymysten esittelyllä. Seuraavaksi esitellään hankkeessa kerätty laaja aineistokokonaisuus, joka on mahdollistanut tutkimuskysymysten tarkastelun monesta näkökulmasta. Sen jälkeen raportoidaan tutkimusprosessin etenemisen aikataulu sekä ne eettiset periaatteet, joihin perustuen tutkimusta toteutettiin. Luvun lopussa esitellään raportissa käytetyt keskeiset käsitteet, jotka ovat Asunto ensin -malli, segregaatio, gentrifikaatio, paikastaan siirtäminen, asumispolku, suhteellinen toimijuus, suhteellinen autonomia, paikallisuus ja prosessien hallinta.

2.1 Tutkimuksen konteksti ja tavoitteet

Tutkimushankkeen kontekstina on purkavan täydentämISRakentamisen prosessin kohteena oleva asuinalue suurehkon kaupungin keskustan läheisyydessä. Tätä prosessia kutsutaan raportissa jatkossa muutosprosessiksi, jonka aikana asuinalueelta joutui muuttamaan pois noin 200 ihmistä. Alueen vuokratalojen purkamista ja täydennysrakentamista oli kaupungissa suunniteltu jo pitkään, yli 10 vuotta, joten asukkaat olivat jo aiemmin saaneet alustavaa tietoa tulevasta poismuutosta. Alueen viimeisten asukkaiden muutolle jäi aikaa noin puoli vuotta. Tänä aikana heille tuli myös löytää uudet asunnot.

Pura-alueen asukkaista valtaosa asui yksin. Osa asukkaista oli asunut alueella hyvin pitkään, vuosia tai jopa vuosikymmeniä, osa taas lyhyemmän aikaa. Suuri osa alueen asukkaista eli yhteiskunnallisesti haavoittuvassa asemassa; monet heistä olivat esimerkiksi vähävaraisia ja työelämän ulkopuolella. Lisäksi päihderiippuvuudet ja psyykkiset sairaudet olivat osa joidenkin asukkaiden elämää. Osalla oli taustallaan myös asunnottomuutta ennen alueelle muuttoa. Alueen vuokra-asunnot olivat edullisia (vuokra hieman yli 300 €/kk, sisältäen veden ja sähkön) yksiöitä ja kunnoltaan vuosien saatossa rapistuneita, eivätkä kaikilta osin enää alueen purkamisen lähestyessä täyttäneet asumisen minimilaatuvaatimuksia – joissakin asunnoista esimerkiksi pesi tuholaisia ja niiden ”seinät olivat

pahvia”. Asunnot sijaitsivat viihtyisäksi ja vehreäksi luonnehdittavalla alueella, josta oli lyhyt matka ja hyvät julkiset liikenneyhteydet arjen keskeisiin palveluihin. Alueella toimi ennen sen purkamista kolmannen sektorin Pura-tupa, joka mahdollisti alueen asukkaille yhteisöllistä toimintaa. Tuvasta tuli vuosien saatossa asukkaiden keskinäinen kohtaamispaikka. Tuvassa sai esimerkiksi ruokaa ja tukea arjessa ilmeneviin pulmiin sekä sosiaali- ja terveystalv palveluissa asioimiseen. Pura-tuvan ohella joillain asukkaista oli kontakti myös muihin julkisiin ja kolmannen sektorin palveluihin, kuten asukkaiden koteihin vietävää asumisen tukea tarjoaviin toimijoihin.

Tutkimushankkeelle asetettiin seuraavat tavoitteet:

1. analysoida ja seurata asuinyhteisöstä pois muuttavien asukkaiden menneitä, nykyisiä ja tulevia asumispolkuja sekä asumisen muutoksiin liittyviä palvelutarpeita,
2. selvittää, miten kaupunki ottaa muutosprosessissa huomioon asukkaiden osallisuuden ja oikeudet, ja kykenee vahvistamaan heidän suhteellista toimijuuttaan ja kuulumisen tunnettaan (kotoutumista) uuteen ympäristöön,
3. hahmottaa paikallisyhteisön merkitys muutosprosessissa sekä
4. tuottaa aineksia vastaavanlaisten asuttamisen prosessien mallintamiseen tulevissa alueiden ja talojen tyhjennyksissä.

Seuraavaksi käydään tarkemmin läpi sitä, millaisin aineistoin näihin tavoitteisiin pyrittiin vastaamaan, millaisia käytäntöjä tutkimusprosessin ja aineistonkeruun aikana noudatettiin ja miten ne etenivät ajallisesti, millaisia tutkimuseettisiä periaatteita tutkimushankkeen aikana otettiin huomioon sekä millaisiin käsitteellisiin lähtökohtiin nojaten hankkeen tavoitteisiin vastattiin.

2.2 Aineisto

Tutkimushankkeessa kerättiin laaja aineisto, koska tavoitteena oli muodostaa mahdollisimman paljon eri näkökulmia huomioiva kokonaiskuva asuinyhteisön purkamisen muutosprosessista. Kokonaiskuvan tavoittamiseksi oli tärkeää saada tietoa siitä, kuinka moni eri toimija oli ollut mukana muutosprosessissa ja millaiseksi kunkin toimijan osuus prosessin aikana muodostui. Eri aineistot tukivat ja täydensivät toisiaan aineiston analyysissa. Kokonaisaineisto koostuu taulukossa 1 esitetyistä osa-aineistoista, joista kutakin kuvataan seuraavaksi tarkemmin.

Taulukko 1. Tutkimushankkeen aineistokokonaisuus

Aineistotyyppi	Lkm	Tutkimustavoite, johon aineistolla vastataan				
Asumispolkutiedot	191	Menneet, nykyiset ja tulevat asumispolut	Kotoutumisen ja kuulumisen edistäminen uuteen asuinympäristöön	Asumisen muutokseen liittyvät palvelutarpeet	Asukkaiden osallisuuden ja oikeuksien toteuttaminen muutosprosessissa	Alueen tyhjentämisen kokonaisprosessin mallinnus
Toimija-haastattelut	32					
Asukashaastattelut (jatko-haastattelut)	20 (+7)					
Sosiaalihuollon asiakirjat	24					
Julkiset asiakirjat	62					
Havainnointi	11 (+10)	Kaikki tavoitteet (kontekstoiva aineisto)				
Asukkaiden keräämät asiakirjat	98	Kaikki tavoitteet (kontekstoiva aineisto)				

Haastattelut toteutettiin puolistrukturoituna teemahaastatteluna (haastattelurunko ks. Liite 1). Haastattelun teemat olivat kaikille haastateltaville samat. Ne koskivat muutosprosessia kokonaisuutena, (asuin)yhteisön merkitystä muutosprosessissa, asukkaiden palvelutarpeita, osallisuutta ja muutosprosessiin kohdistuvia toiveita ja tulevaisuuden odotuksia. Haastatteluja tehtiin kokonaisuudessaan 59. Niiden pituudet vaihtelivat useimmiten puolesta tunnista reiluun kahteen tuntiin.

Toimijahaastatteluja tehtiin hankkeen aikana yhteensä 32, jotka kahta työparihaastattelua lukuun ottamatta toteutettiin yksilöhaastatteluina. Toimijoilla viittaamme tässä raportissa eri asemassa muutosprosessin parissa työskennelleisiin tahoihin. Osa heistä on eri sosiaali- ja terveysalan esihenkilöitä tai asukkaiden ”lähityöntekijöitä”, osa puolestaan poliittisia tai hallinnollisia toimijoita. Kokonaisuudessaan toimijahaastatteluihin osallistuivat seuraavat tahot: yksityiset ja kuntataustaiset vuokranantajat, tuetun asumisen yksiköt, asunto- ja sosiaalipoliittiset toimijat, museovirasto, asemakaavoitus, sosiaalihuollon alainen asunnottomuustyön hanke, kunnallinen aikuissosiaalityö, asumisneuvonta, gerontologinen sosiaalityö ja kotihoito, Kela, yksityinen muuttopalvelu sekä kolmannen sektorin toteuttama yhdyskuntatyö, jalkautuva työ ja päihteitä käyttäville kohdennettu asumisen tuki. Toimijahaastateltavat rekrytoitiin olemalla heihin suoraan yhteydessä sähköpostitse tai puhelimitse. Rekrytoinnissa käytettiin

myös lumipallomenetelmää, sillä haastattelujen myötä paikannettiin lisää uusia toimijoita, jotka olivat olleet muutosprosessissa mukana.

Asukashaastatteluja toteutettiin yhteensä 22. Lukumäärä sisältää 7 jatko-haastattelua jo aiemmin haastateltujen asukkaiden kanssa. Asukashaastattelut toteutettiin yksilöhaastatteluina, pois lukien yksi haastattelu, joka toteutui kuuden asukkaan ryhmähaastatteluna. Näin ollen haastatteluihin osallistui kaiken kaikkiaan 20 purettavan asuinyhteisön asukasta. Asukkaita tavoitettiin osallistumaan tutkimukseen tutkijoiden havainnoissa alueella toimivaa Pura-tupatoimintaa sekä kaupungin vuokraloyhtiön työntekijän kautta. Haastateltujen asukkaiden asuinaika alueella vaihteli parista vuodesta useaan kymmeneen vuoteen. Tutkimusaineistossa painottuvat alueella pitkään asuneet asukkaat. On siis tärkeää huomioida, etteivät tutkimuksen asukashaastateltavat edusta elämäntilanteidensa ja kokemustensa puolesta kaikkia alueella asuneita ja sieltä poismuuttamaan joutuneita asukkaita. Asukashaastattelut ovat esimerkiksi siinä mielessä valikoituneita, että vain yksi kaikista haastatelluista asukkaista kertoi, ettei ollut kokenut aluetta yhteisöllisenä ja itselleen turvallisena. Alueen yhteisöllisyys saattaa täten näyttäytyä aineistossa vahvempana, kuin mitä se on kaikkien asukkaiden kokemuksena ollut.

Asumispolkutiedot saatiin tutkimuskäyttöön yhteistyössä kaupungin ja vuokraloyhtiön kanssa. Kaupunki pyysi vuokraloyhtiötä luovuttamaan itselleen asukkaiden henkilötietoja saman protokollan mukaisesti, joka on käytössä kuntien ARA:lle toimittamassa jokavuotisessa asunnottomuuslaskennassa. Kaupungin edustaja selvitti vuokraloyhtiön toimittamien tietojen pohjalta asumispolkutiedot (ks. Liite 2), joista selviää mistä asukkaat ovat Pura-alueelle muuttaneet, kuinka pitkiä alueelle muuttamista edeltävät mahdolliset asunnottomuusjaksot olivat ja kuinka monta niitä oli ollut. Aineistosta nähdään lisäksi asukkaiden asumisaika alueella sekä se, minne he alueelta muuttivat. Tiedot tavoitettiin kaupungin käytössä olevasta väestötietopohjaisesta tietojärjestelmästä. Aineisto on tyyppinä ja massaltaan Suomessa ainutlaatuinen.²

2 Asumispolkuaineisto piirtää hieman erilaisen kuvan prosessin lopputuloksista kuin Pura-alueen vuokraloyhtiön keräämä tilasto. Asumispolkuja kuvaavan tilastoaineiston tulokinnassa on raportissa huomioitava se, ettei sen kautta saatu tietoa esimerkiksi kaikista alueelta asunnottomana vankilaan päätyneistä, joten on mahdollista, etteivät kaikki seuratut asukkaat ole tehneet osoitteenmuutoksia, joiden myötä heidän Pura-alueella asumisen jälkeinen asumispolun kohta ei tule tilaston kautta ilmi. Toisaalta on syytä olettaa, että jokainen asunnon saanut olisi tehnyt osoitteenmuutoksen, erityisesti mikäli hakee sosiaalietuuksia, kuten asumislisää Kelalta.

Sosiaalihuollon asiakirjoja on tutkimusaineistona yhteensä 20. Asiakirjat koskevat alueella asuneita, sosiaalihuollon piirissä olleita asukkaita. Asiakirjat saatiin kaupungin aikuissosiaalityöstä, ja ne toimitettiin tutkimusryhmälle siten, että niistä oli poistettu asukkaiden nimet ja henkilötunnukset sekä muut suorat tunnistetiedot. Sosiaalihuollon asiakirja-aineistosta tavoiteltiin tietoa siitä, millaisia alueen asukkaiden asumisen muutokseen liittyvät palvelutarpeet ja toiveet olivat ja kuinka näihin pystyttiin sosiaalihuollon keinoin vastaamaan.

Julkiset asiakirjat koostuvat 62 dokumentista. Asiakirjoja etsittiin itsenäisesti muun muassa kaupungin verkkosivuilta erilaisten lautakunta- tai valtuustokäsittelyiden osalta. Mahdollisimman kattavan asiakirja-aineiston hankkimiseksi hankkeessa konsultoitiin myös kaupungin kirjaamoa, sosiaalipalveluja, asema-kaavoitusta sekä kaupungin asuntopolitiikkaa valmistelevaa tahoa. Aineisto sisältää muun muassa viite- ja kaavasunnitelmia, alueen rakentamiseen liittyviä selvityksiä, asuntopolitiikan asiakirjoja, osallisuus- ja yhteistyöasiakirjoja, kuntalais- ja valtuustoaloitteita ja muistutuksia sekä kaupungin vastauksia edellä mainittuihin dokumentteihin. Edellä mainittujen lisäksi aineistossa on mukana yhdyskuntalautakunnan ja kaupunginvaltuuston sekä kaupunginhallituksen pöytäkirjoja päätöksistä.

Havainnointia tehtiin purettavalla alueella 11 päivää (havainnointirunko, ks. Liite 3). Tutkijan alueella tekemät havainnot kirjattiin erilliseen havaintopäiväkirjaan. Havainnoinnin ensisijaisena tarkoituksena oli tavoittaa muiden aineistojen analysoimista tukevaa ja kontekstoivaa tietoa purettavan alueen yleis-tilanteesta, yhteisöllisyydestä sekä Pura-tupatoiminnasta, jossa alueen asukkaat viettivät paljon aikaa.

Asukkaiden itse keräämät asiakirjat koostuvat purettavaa aluetta ja sen muu-
tosta koskevia asiakirjoja sisältävästä ”Ikea-kassista”, jonka sisällön eräs alueen asukas oli vuosien varrella kerännyt ja halusi antaa tutkimuskäyttöön havainnointia tehneelle tutkijalle. Asukkaiden asiakirjat muutettiin sähköiseen muotoon kronologiseen järjestykseen tutkimusryhmän käyttöön. Aineistosta oli mahdollista tavoittaa muutosprosessin kokonaisuutta ja eri tahojen toimintaa ajallisesti jäsentävää, kontekstoivaa tietoa. Asiakirjat koostuivat yhteensä 98 dokumentista (kuudesta kansiesta), jotka sisälsivät useiden vuosien aikana kerättyjä lehtileikkeitä, uutisia, kuntalaisaloitteen, erilaisten ammattilaisten alueen säilyttämistä puoltavia lausuntoja ja asukastoimikunnan pöytäkirjoja, joissa alueen purkua oli käsitelty.

Laajan tutkimusaineiston hankkimisen erityisenä hyötynä voidaan pitää sen tutkimuskohteen läpivalaisevaa luonnetta: esimerkiksi asumispolkuaineiston avulla saatiin kerättyä tutkimuskysymysten osalta sellaista merkittävää tietoa,

jonka avulla tutkimuskysymyksiin pystyttiin vastaamaan perusteellisemmin. Lisäksi se, että useat kymmenet haastateltavat, niin toimijat, kuin asukkaatkin, ovat vastanneet tutkimushaastatteluissa heille esitettyihin kysymyksiin keskenään yhteneväisesti auttoi tutkimusryhmää tavoittamaan sen yhteisen muutosprosessin tarinan, joka tässä raportissa esitetään.

2.3 Tutkimusprosessin eteneminen ja eettiset periaatteet

Tutkimushanke³ eteni ajallisesti siten, että hankkeen valmistelu aloitettiin vuodenvaihteessa 2020–2021. Tutkimussuunnitelma lähetettiin hyväksyttäväksi rahoittavalle taholle tammikuussa 2021. Hankkeelle haettiin tutkimuslupa ensin tutkimuksen kontekstina olevalta kaupungilta (lupa myönnettiin helmikuussa 2021) ja sen jälkeen alueen asukkaille yhteisötoimintaa tarjoavalta kolmannen sektorin toimijalta (myönnettiin maaliskuussa 2021). Hankkeen toteuttamista varten pyydettiin alueelliselta ihmistieteiden eettiseltä toimikunnalta eettinen ennakoarviointi, sillä tutkimusryhmä arvioi hankkeen kohdistuvan haavoittuvassa yhteiskunnallisessa asemassa olevien ihmisten elämäntilanteisiin. Samalla hankkeelle tehtiin EU:n tietosuojalainsäädäntöön perustuva, Tampereen yliopiston tietosuojavastaavan vahvistama laaja vaikutustenarviointi (DPIA) sekä aineistonhallintasuunnitelma Tampereen yliopiston datapalveluiden kanssa. Suunnitelmassa linjataan esimerkiksi aineiston säilyttämisen eettisistä periaatteista, kuten siitä, että sähköistä aineistoa säilytetään tuplavarmenteiden ja salasanojen takana ja paperista aineistoa lukituissa kaapeissa. Eettinen toimikunta antoi hankkeelle puoltavan lausunnon toukokuussa 2021, minkä jälkeen aineistonkeruu käynnistettiin välittömästi.

Aineistonkeruu toteutettiin ajallisesti kahdessa osassa. Ensimmäinen, laajempi osa aineistonkeruusta aloitettiin toukokuussa 2021 ja päätettiin elokuussa 2021. Lisäksi osalle tutkimukseen osallistuneista asukkaista tehtiin jatkohaastattelut aineistonkeruun toisessa vaiheessa maaliskuussa 2022. Haastattelut suoritettiin pääasiassa tutkijan ja haastateltavan kahdenkeskinä tapaamisina.

3 Hankkeen tutkimusryhmään kuuluivat professori Kirsi Juhila (SOC, hankkeen johtaja), tutkija Jenni Mäki (SOC), tutkijatohtori Päivikki Kuoppakangas (MAB), professori Jari Stenvall (MAB), tutkija Mikko Ilmoniemi (SOC), tutkija Rosa Karjalainen (SOC), tutkijatohtori Johanna Ranta (SOC) sekä professori Laura Kalliomaa-Puha (SOC) Tampereen yliopistosta.

Toimijahaastatteluista suurin osa suoritettiin koronapandemian aiheuttamien turvatoimien vuoksi Teams-sovelluksella videovälitteisesti. Kaikki asukashaastattelut suoritettiin kasvotusten siten, että haastatteluissa noudatettiin yleisiä, kulloinkin vallitsevia epidemiaan liittyviä ohjeita, kuten riittäviä turvavälejä ja/tai kasvomaskien käyttöä. Kasvokkaisilla haastatteluilla haluttiin turvata myös niiden asukkaiden osallistuminen tutkimukseen, joilla ei olisi ollut mahdollisuutta videovälitteisiin tapaamisiin. Suurin osa asukashaastatteluista tehtiin asukkaiden uusissa asunnoissa, pääosin melko pian muuton jälkeen. Osa asukashaastatteluista toteutettiin myös kolmannen sektorin toimijoiden tiloissa, osa taloyhtiön kerhohuoneella, kahvilassa, kävelyhaastatteluna tai ulkona.

Ennen haastattelun aloittamista jokaisen haastateltavan kanssa käytiin läpi tutkimustiedote, tutkimuksen tietosuojailmoitus sekä haastateltavan allekirjoitettavaksi tarkoitettu suostumuslomake (ks. Liitteet 4–6). Haastateltaville kerrottiin, että tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista ja he voivat halutessaan peruuttaa suostumuksensa myös jälkikäteen. Yksi haastateltava esimerkiksi epäroi sitä, oliko haastattelussa omasta halustaan vai esihenkilön määräyksestä, joten haastattelu keskeytettiin ja haastateltavalle tarjottiin mahdollisuutta pohdita sitä, haluaako hän osallistua tutkimukseen. Tämä haastattelu ei päätynyt aineistoon. Aineistonkeruun aikana kiinnitettiin huomiota tutkijoiden huolelliseen tilannekohtaiseen eettiseen harkintaan. Asukashaastateltaville korostettiin, että haastattelun yhteydessä esitettyihin kysymyksiin ei ollut pakko vastata, mikäli he kokivat kysymysten nostavan pintaan liian vaikeita ja henkilökohtaisia muistoja tai kokemuksia ja että haastattelu voidaan haastateltavan niin halutessa keskeyttää milloin tahansa. Kukaan ei kuitenkaan halunnut keskeyttää haastattelua.

Tutkimustulosten analysointi ja raportointi aloitettiin vuoden 2021 syksyllä. Myös tulosten raportoinnissa on sovellettu tutkimuseettisiä periaatteita ja huomioitu alueen asukkaiden yhteiskunnallisesti haavoittuva asema. Raportoinnin yhteydessä esimerkiksi henkilöihin, palveluihin, tarkkoihin päivämääriin tai maantieteellisiin sijainteihin viittaavat tunnistetiedot on häivytetty tai poistettu tutkimukseen osallistuneiden henkilöiden anonymiteetin turvaamiseksi.

2.4 Keskeiset käsitteet

Tutkimushanke ankkuroituu tutkimuksen teemoja, ilmiöitä ja asunto- ja asunnottomuuspoliittista sekä kaupunkikehityksellistä kehystä havainnollistaviin konteksteihin käsitteisiin (Asunto ensin -malli, segregaatio ja gentrifikaatio)

sekä tutkimusaineiston analyysia tukeneisiin käsitteisiin (paikastaan siirtäminen, asumispolku, suhteellinen toimijuus, suhteellinen autonomia, paikallisuus ja prosessien hallinta).

Asunto ensin -malli perustuu käsitykseen asunnosta jokaisen ihmisen perusoikeutena (ks. Y-säätiö 2017). Taustalla on ajatus siitä, etteivät esimerkiksi aktiivinen päihteiden käyttö tai psyykkiset sairaudet saa muodostua asunnon saamisen esteeksi. Asunto ensin -mallin mukainen tuki painottuu hajasijoitetusti asuvien, haavoittuvassa asemassa elävien ihmisten koteihin vietävään työhön, mutta sitä tarjotaan Suomessa myös esimerkiksi asumisyksiköissä ja asumisneuvontana. Pura-alueen purkaminen ajoittuu ajallisesti vaiheeseen, jolloin Suomessa oli ollut yli vuosikymmenen ajan poliittinen tahtotila asunnottomuuden poistamiseen Asunto ensin -mallin keinoin, mikä on todentunut erinäisinä asunnottomuuden vähentämiseen ja ennaltaehkäisemiseen tähtävinä valtakunnallisina ja paikallisina poliittisina ohjelmina. Malli on ohjelmien myötä vakiinnuttanut asemansa asunnottomuuden vähentämiseen ja ehkäisemiseen tähtäävässä asumissosiaalisessa työssä.

Segregaatio tarkoittaa asuinalueiden sosioekonomista toisistaan eriytymistä. Kyseessä on maantieteelliseen paikkaan kiinnittyvä ilmiö, joka rakentuu ajassa asunto- ja sosiaalipoliittisessa kontekstissaan. Kun asuinalueet eriytyvät toisistaan, ne alkavat erota keskenään esimerkiksi asukkaiden työllisyysstatuksen sekä koulutus- ja tulotason osalta. Segregaatioilmiötä kiihdyttävät käytännössä kiinteistöjen heikentynvä kunto ja yksittäisten hyvätuloisten ihmisten muuttovalinnat pois heikkokuntoisilta asuinalueilta. Tilalle muuttavat ne pienempituloiset ihmiset, joilla ei ole niin paljon valinnanvaraa asuntomarkkinoilla. (Ks. Tammaru ym. 2015.) Pura-alue oli segregoitunut ympäristöstään ja suurin osa alueen asukkaista oli paitsi pienituloisia myös työttömiä tai eläkeläisiä.

Gentrifikaation käsite kytkeytyy kaupunkikehitykselliseen politiikkaan. Sillä tarkoitetaan segregaatian ilmentymää, jossa kaupunkien laajentuvissa keskuksissa olevia, maankäytöllisesti arvokkaita asuinalueita saneerataan purkamalla, peruskorjaamalla, täydennysrakentamalla tai myymällä niin, että alueella asuneet, usein vähävaraiset asukkaat joutuvat muuttamaan sieltä pois. Tilalle tulevat usein keskiluokkaiset, paremmin toimeentulevat ja koulutetut asukkaat. (Ks. esim. Marcuse 1985, 198–199.) Gentrifikaation ilmentymiä ovat olleet esimerkiksi vanhojen kaupunkien keskustojen vuokra-asuntovaltaisten, vailla moderneja perusmukavuuksia olleiden puutalokorttelien purkaminen ja niiden tilalle uusien, omistusasumiseen perustuvien talojen rakentaminen 1960- ja 1970-luvuilla. Gentrifikaatioksi luonnehdittavia prosesseja ilmenee Suomessa yhä, vaikka vallitseva asunto- ja kaavoituspolitiikka perustuukin ”sosiaaliseen sekoittamiseen” eli

tuloiltaan, varallisuudeltaan, koulutustasoltaan ja työllisyysstatukseltaan erilaisien ihmisten muodostamien asuinalueiden suosimiseen.

Gentrifikaatio konkretisoitui hankkeen kontekstissa asukkaiden siirtämisenä pois purettavalla alueella sijainneista asuinpaikoistaan. Tätä ilmiötä tarkastellessa analyysissa on sovellettu käsitettä *paikastaan siirtäminen* (displacement, esim. Marcuse 1985; Pull & Richard 2021; Watt 2021; Juhila ym. 2023a). Siihen sisältyy paitsi henkilökohtaisesti merkityksellistetyn paikan näkökulma, myös ymmärrys siitä, että kyseessä ei ole alun perin ihmisten vapaaehtoinen poismuutto alueelta, vaan poliittisiin päätöksiin perustuvan kaupunkirakenteellisen muutosprosessin aiheuttama pakkotilanne. Tällainen pakkotilanne luo herkästi kriisin niin muuttamaan joutuville ihmisille kuin palvelujärjestelmän toimijoille, joiden vastuulle määrittyy poismuuttavien ihmisten auttaminen tai uusien asuntojen järjestäminen. Tämän tutkimuksen kontekstissa kyse ei ole pelkästään yksilötason paikastaan siirtämisestä, jossa yksittäinen asukas tai perhe joutuvat muuttamaan toisaalle, vaan myös yhteisötason eli koko naapuruston paikastaan siirtämisestä. Paikastaan siirtäminen ei tässä yhteydessä viittaa vain ihmisten fyysisiin ja tilallisiin siirtymiin maantieteellisesti paikasta toiseen, vaan sillä on myös psykologisia ja sosiaalisia merkityksiä, jotka voivat todentua kokemuksena merkityksellisten tukiverkoston, kuten naapuruston ja yhteisön menettämisestä. Paikastaan siirtämisen myötä arjelle keskeiset toiminnot, kuten alueella asuessa käytetyt palvelut ja harrastukset ovat vaikeammin saavutettavissa, jolloin arkiset rutiinit muuttuvat ja mahdollisesti hankaloituvat.

Asumispolun käsite (Clapham 2002; Juhila & Kröger 2016) tuo tutkimukseen ajallisuuden näkökulman; asuinyhteisön asukkaiden menneisyyteen sisältyy erilaisia asumisen vaiheita (suurella osalla myös asunnottomuutta), nykyisyys asuinyhteisössä ja asumisen tulevaisuus, joka on seurausta paikastaan siirtämisestä. Asumispolkujen siirtymissä ihmiset ovat tehneet ja tekevät valintoja yhtäältä omien toiveidensa, voimavarojensa ja tavoitteidensa mukaisesti, mutta toisaalta valintoja tehdään aina suhteessa ja vuorovaikutuksessa olemassa oleviin, usein rakenteelliskulttuurisiin mahdollisuuksiin.

Asumisvalintojen tekemisen vuorovaikutteisuus perustuu näkemykseen *suhteellisesta toimijuudesta ja autonomiasta* (esim. Mackenzie & Stoljar 2000; Burkitt 2016; Ranta 2020). Suhteellisen toimijuuden käsitteen juuret ovat relationaalisessa yhteiskuntatutkimuksessa, jossa korostetaan toimijuuden sidoksisuutta läheisiin ihmisiin, kulttuuriin tekijöihin sekä poliittisiin ja taloudellismateriaalisiin reunaehtoihin. Toimijuus on aina suhteellista, mutta suhteellisuus – toisin sanoen riippuvuus muista, erilaiset rajoitteet ja niukat valinnanmahdollisuudet – korostuu erityisesti haavoittuvassa asemassa olevien, kasautuvasta huono-osai-

suudesta kärsivien ja marginaalissa elävien ihmisten kohdalla. Voidaan olettaa, että asuinyhteisön asukkaat kuuluivat tutkimuksen toteuttamisen hetkellä juuri tähän ryhmään. Siksi heidän osallisuutensa, sosiaalihuoltolain mukaisten oikeuksiensa ja erityisesti asumisen jatkuvuuden turvaaminen ja vahvistaminen on ollut muutosprosessissa keskeistä.

Asuinyhteisössä korostuu vahvasti *paikallisuus*. Pura-yhteisö oli tietty maantieteellinen alue, jolla on oma historiansa ja paikalliskulttuuriinsa asukkaiden välisine sekä tukevine että turvattomuutta tuotavine yhteisöllisine suhteineen. Alue ja siellä sijaitseva asunto saattoi merkitä joillekin asukkaista henkilökohtaisesti merkityksellistä kotipaikkaa, kodin tuntua luovine yhteisöineen, toisille taas sellaista paikkaa, josta haluttiinkin muuttaa pois. Alue näyttäytyi asukkaiden silmin katsottuna luultavasti erilaisena kuin ulkopäin muiden kuin alueella asuvien ihmisten näkökulmasta tarkasteltuna. Muuttaminen pois asuinyhteisöstä vei asukkaat uusille alueille, toisenlaisiin paikallisiin ympäristöihin ja yhteisöihin. Paikastaan siirtämisen seurauksena asukkaat olivat sen edessä, että myös uusista asunnoista piti rakentaa pysyviä, tunnetason kiinnittymisen mahdollistavia kotipaikkoja.

Asuttamisen prosesseja sekä niiden mallintamista tarkastellaan yhteiskehittämisen ja *prosessien hallinnan* näkökulmasta (esim. Stenvall & Virtanen 2021). Kysymys on siitä, millä tavoin asukkaiden tarpeet ja osallistuminen, eri toimijoiden välinen yhteistyö (esimerkiksi julkinen, yksityinen ja järjestöjen välinen yhteistyö), kaupungin palveluprosessit (esimerkiksi sosiaalityö/hankinnat, viestintä) sekä kaupungin tavoitteet ja kaupunkialueiden kehittäminen on muodostettavissa hallittavaksi kokonaisuudeksi. Tämä edellyttää muun muassa asuttamisen prosessin etenemisen sekä eri toimijoiden vastuiden, roolien ja toimivaltuuksien tarkastelua. Samoin huomiota kiinnitetään siihen, minkälaisen toimintamallien kautta tulisi pyrkiä ratkaisemaan asuttamiseen mahdollisesti liittyviä ongelmia.

3. Alueen päätyminen purkavan täydennysrakentamisen kohteeksi kaupunkisuunnittelussa – muutosprosessi kaupungin poliittisessa päätöksenteossa

Tässä luvussa esitellään aluksi yleisiä globaaleilla asuntomarkkinoilla vuosituhanneen vaihteen jälkeen tapahtuneita muutoksia, jotka taustoittavat osaltaan Pura-alueeseen kohdistuneita muutospaineita. Tämän jälkeen kuvataan kronologisessa järjestyksessä Pura-alueen muutosprosessin eteneminen osana kaupunkikehittämistä. Tässä yhteydessä nostetaan lisäksi esiin sellaisia sisältöjä, joita muutosprosessin valmistelun aikana ei tehty, mutta joiden tutkimusaineiston perusteella olisi voitu ajatella kuuluneen osaksi muutosprosessin valmistelutyötä. Luvun lopuksi tarkastellaan erilaisista arvopohjista nousevia intressiritiriitoja, joita alueeseen eri tahoilta muutosprosessin aikana kohdistettiin. Luvun tutkimusaineistona on käytetty toimija- ja asukashaastatteluita sekä julkisia asiakirjoja ja asukkaiden sosiaalihuollon asiakirjoja.

3.1 Taustaa: Asuntomarkkinarakenteessa tapahtuneita muutoksia

Asuntomarkkinat ovat olleet muutoksessa erityisesti vuosituhanneen vaihteen jälkeisenä aikana. Muutokset ovat globaaleja; samanlaisia ilmiöitä ja lainalaisuuksia on havaittu eri puolilla maailmaa. Yksi tällainen muutos on se, että asuminen seutuistuu ja että nämä seudut keskittyvät kasvukeskusten ympärille. Suuret kaupungit kasvavat ja saavat muuttovoittoa, kun pienet paikkakunnat puolestaan kärsivät muuttotappiosta. Kansainvälisessä tutkimuskirjallisuudessa puhutaan muuttovoittoa saavien kasvukeskusten asuntomarkkinoiden kriisiytymisestä (*housing crisis*) tai ylikuumentumisesta (*overheating*) (Slater 2009; Atkinson 2015; Nijskens ym. 2019; Iafrazi 2020). Näillä käsitteillä viitataan tilanteeseen, jossa asuntomarkkinoilla tarjolla olevien asuntojen riittävyys ei vastaa kysyntää:

tästä seuraa hyvällä sijainnilla olevien asuntojen ylihinnon mahdollistuminen ja ilmiön lopputulemana asuminen kallistuu vuosi vuodelta. Mikäli tällaisessa tilanteessa vapaarahoitteisten asuntojen vuokrat ovat huomattavasti valtion säätelemää kohtuuhintaista vuokra-asuntotuotantoa kalliimmat, kohdistuu kohtuuhintaisiin vuokra-asuntoihin erityisesti pienituloisten asukkaiden tarpeita, sillä pienituloisuus on yksi valtion säätelemän kohtuuhintaisen asuntotuotannon asunnon vuokraamisen kriteereistä. Vapailla vuokramarkkinoilla ei ole vastaavaa asukasvalinnan rajoitusta ja niiden vuokratasoa säätelevät ylikuumenneet asuntomarkkinat. Suomessa asuntomarkkinatilanne on kansainvälisesti vertailtuna poikkeuksellinen siinä mielessä, että valtio tukee merkittävästi pienituloisille tarkoitettua, kohtuuhintaiseksi määriteltyä sosiaalista asuntotuotantoa, mikä mahdollistaa muita maita vahvemman tarjonnan kohtuuhintaisessa asumisessa (Hyötyläinen 2016).

Asuntomarkkinoiden ylikuumenemisella on vaikutuksia myös markkinoiden toisessa päässä eli siellä, missä asuntojen vapaata valintaa ei kyetä tekemään. Esimerkiksi haavoittuvan yhteiskunnallisen aseman vuoksi asukkaan on usein otettava vastaan se asunto, joka on mahdollista saada. Arja Jokinen ja Kirsi Juhila kutsuvat näitä pohjimmaisiksi asuntomarkkinoiksi (Jokinen & Juhila 1991). Tilanteessa, jossa asuinrakennuskanta ei ole alueittain sosiaalisessa tasapainossa, painottuu haavoittuvassa yhteiskunnallisessa asemassa olevien pienituloisten vuokra-asuminen yleisesti ottaen 1) pois keskustoista, koska asuminen kaupungin reunoilla on halvempaa ja 2) sellaisiin vanhempiin ja tekniseltä tasoltaan heikompiin rakennuksiin, joista heille ylipäättään tarjotaan asuntoja. Kun pienituloiset asukkaat joutuvat valinnanvaran puutteessa muuttamaan sinne, mistä asunnon saavat, kaupunkiin muodostuu helposti erillisiä pienituloisten ihmisten saarekkeitä, niin sanottuja köyhyystaskuja (Vaattovaara & Kortteinen 2012). Syntyvien köyhyystaskujen potentiaalinen seuraus on segregatio, jonka ehkäisy on nostettu suomalaisessa asuntopolitiikassa keskiöön noin vuosikymmen sen jälkeen, kun erityisryhmien asumista on alettu ”normalisoida” pois laitosasumisesta ja erilaisista tuetun asumisen yksiköistä osaksi kuntien tavantomaista asuntorakennetta. Suomalaisissa kasvukeskuksissa onkin asuntopolitiikan muutosten myötä viime aikoina ryhdytty edistämään kaikkien asuinalueiden sosiaalista tasapainoa. Tässä on onnistuttu melko vaihtelevalla menestyksellä (ks. esim. Saikkonen ym. 2018).

Pura-alue on malliesimerkki kasvukeskusten kuumenevista asuntomarkkinoista. Se edustaa vanhaa ja heikkotasoisia rakennuskantaa, joka sijaitsee kaupungissa keskeisellä paikalla alati paranevien palvelujen ja liikenneyhteyksien äärellä. Pura-alueen lähellä sijaitsevaan kaupunginosaan on viimeisen kahden

vuosikymmenen aikana rakennettu merkittävä määrä lisää asuntoja ja Pura-alue on rakennettu hyvin väljästi suhteessa alueen muiden tonttien rakennusalaan. Täten Pura-alue määrittyi kaupunkisuunnittelussa alueeksi, jonka tonttia voidaan hyödyntää purkavan täydennysrakentamisen keinoin huomattavasti aiempaa tehokkaammin. Kun heikkotasoinen asuminen alueella päättyy, vaihtuvat myös alueen asukkaat, koska alueella olleet talot joko puretaan tai restauroidaan ja aluetta täydennetään uusilla kerrostaloilla. Tämän jälkeen asuntojen neliövuokra alueella tulee nousemaan, joten tilalle tulee muuttamaan parempituloisia ihmisiä eli tapahtuu gentrifikaatiota. Keskusta-asuminen kallistuu siis myös tutkimuksen kohdekaupungissa.

3.2 Valtion maakunnille esittämät linjaukset muutoksen käynnistäjänä – Pura-alueen muutosprosessin eteneminen kaupunkisuunnittelussa

Purkavaan täydennysrakentamiseen päädyttiin Pura-alueella useiden vaiheiden seurauksena. Tutkimusaineistojen mukaan ensimmäiset signaalit mahdollisista tulevista muutoksista nähtiin jo toistakymmentä vuotta sitten, jolloin valtion taholta esitettiin maakunnille linjauksia eheyttävästä yhdyskuntarakenteesta, mikä on yksi keskeisistä valtakunnallisista alueiden käyttötavoitteista. Eheyttävän yhdyskuntarakenteen linjauksien lähtökohtana on muun muassa elinympäristön laadun parantaminen samalla, kun taajamia tiivistetään. Erityistavoitteena on myös, että yleiskaavoituksella edistetään yhdyskuntarakenteen eheyttämistä ja kartoitetaan siinä tarvittavat toimenpiteet

Valtion taholta tulleiden linjausten mukaisesti kaupunki käynnisti kantakaupungin yhdyskuntarakenteen täydentämistä tutkivan selvityksen. Kaupunginhallituksen suunnittelujaosto hyväksyi työohjelman vuoden kuluttua ja hankkeen loppuraportti valmistui kahden vuoden kuluttua. Pura-alue sisältyi laajamittaiseen selvitykseen, missä se nostettiin yhdeksi aluekehittämisen kohteeksi. Alueen yleissuunnittelua koskevia tavoitteita laadittiin selvityksen pohjalta. Yleissuunnitelmia tehdään erityisesti täydennysrakentamista varten ja ne edeltävät asemakaavatyötä. Loppuraportin ilmestymisen aikaan kaupunkiseudun kunnat allekirjoittivat yhdessä ministeriöiden edustajien kanssa laaja-alaisen maankäytön, asumisen ja liikenteen (MAL) aiesopimuksen. MAL-sopimusten tarkoituksena on tukea kuntien ja valtion välistä sekä kaupunkiseutujen kuntien keskinäistä sitoutumista sopimusten tavoitteisiin yhdyskuntarakenteen tiivistä-

misessä, kohtuuhintaisessa asuntotuotannossa sekä joukkoliikenteen ja kevyen liikenteen järjestämisessä (Puustinen ym. 2016).

Pura-alueen vuokratalokohteiden ja -kokonaisuuden suojelemiseksi tehtiin seuraavien vuosien aikana kaksi valtuustoaloitetta. Asukkaille järjestettiin tulevaisuustyöpaja, minkä seurauksena asukkaat tekivät kuntalaisaloitteen myöhemmin samana vuonna Pura-alueen vuokratalojen suojelemiseksi. Alueen yleissuunnitelma hyväksyttiin seuraavan vuoden aikana. Kaavamuutos kuulutettiin vireille yleissuunnitelman hyväksymisen jälkeen: asemakaavan tavoitteena oli mahdollistaa Pura-alueen täydennysrakentaminen ja määrittää riittävä suojelutaso olemassa olevalle rakennetulle ympäristölle. Asemakaavaluonnoksen nähtävillä ollessa kaupunki järjesti vielä kaksi asukastilaisuutta Pura-tuvalla ja laajemman asukastilaisuuden läheisellä koululla. Tilaisuuksien jälkeen alueelle tehtiin lopulta kaksi erilaista asemakaavaehdotusta, joista 3 vuoden kuluttua toinen hyväksyttiin ja vahvistettiin.

Pura-alueen muutosprosessin lähtökohdat paikantuvat kaiken kaikkiaan yli 10 vuoden taakse kaupunkikehittämisen lähihistoriassa. Varsinainen sisällöllinen aluesuunnittelutyö alkoi asemakaavaehdotusten myötä noin kolmisen vuotta ennen vuokra-asuntojen irtisanomista. Silti moni kuvaa lopullisten päätösten konkretisoituneen äkillisesti ja yllättäen. Aikaa asukkaiden poismuutolle ja uusien asuntojen järjestymiselle oli vähän ja tilanne oli aluksi sekava. Merkittävä määrä tutkimusta varten haastatelluista toimijoista kritisoi sitä, ettei vielä muutamaa kuukautta ennen alueen tyhjenemistä ollut luonnosteltu kunnollisia suunnitelmia tai vastuunjakoja siitä, kuinka alueen asukkaiden tuleva asuminen tulaaan järjestämään.

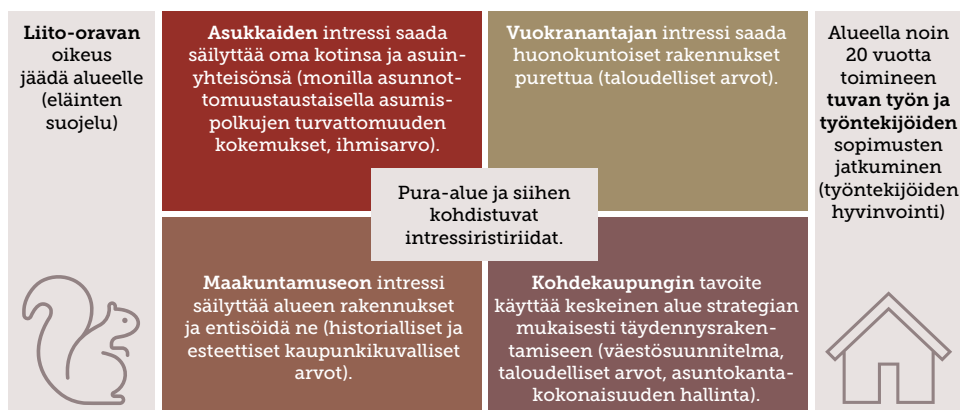
3.3 Alueen muutosprosessia koskevat erilaiset intressit ja niiden ristipaine

Pura-alueen muutossuunnitelmat etenivät siis osana ympäristönsä laajempaa yleissuunnitelmaa, jonka tavoitteena oli ”kaupunkirakenteen täydentäminen, asuinrakentamisen lisääminen väestönkasvuun varautuen sekä kävelyn, pyöräilyn ja joukkoliikenteen laadukkaiden yhteyksien kehittäminen ja turvaaminen”. Yleissuunnitelman julkistamisen myötä alueen asuinrakennukset omistava vuokrataloyhtiö ilmaisi näkemyksensä, jonka mukaan alueella sijaitsevat asuinrakennukset tulisi purkaa, koska niissä oli merkittäviä teknisten järjestelmien ja rakenteiden ongelmia, joiden entisöivä korjaaminen olisi vuokrataloyhtiölle taloudellisesti kannattamatonta. Alueen asemakaavaa alettiin työstää yleissuun-

nitelman hyväksymisen myötä. Kaavamuutoksen hakijan eli alueen tontilla vuokralla olevan kuntataustaisen vuokratalo-yhtiön (ja kaupungin) tavoitteena oli kerrosalan merkittävä lisääminen kyseisellä tontilla, koska alueen sijainnin katsottiin olevan maantieteellisesti erittäin hyvä erilaisten palvelujen, harrastusten, opiskelu- ja työpaikkojen, koulujen sekä julkisen liikenteen osalta. Kerrosalaa lisäämällä alueelle saataisiin merkittävästi lisää asuntoja, jopa 600–700 asuntoa, jotka olisivat huoneistotyypeiltään aikaisempia yksioita monimuotoisempia ja pinta-alaltaan erikokoisia. Kaupunki ja vuokratalo-yhtiö linjasivat, että alueella tulisi jatkossakin olemaan kohtuuhintaista asumista. Selvää kuitenkin oli, että kohtuuhintainen asuminen tulisi muuttamaan muotoaan ja toteutumaan alueella erilaisena kuin aiemmin. ”Se alkuasetelma tuntuu niin voimakkaan ikään ku vastakkaiselta...lähtökohtien tai yhteensovitettavien asioiden iso ristiriita” kuvaa keskeisessä työasemassa oleva henkilö Pura-alueen muutosprosessin lähtökohtia.

Aluetta koskevia erilaisia tarpeita ja intressejä tunnistimme muutosprosessin analyysissä yhteensä 6. Intresseillä tarkoitamme sitä arvopohjaa, joka ohjaa kunkin prosessissa osallisena olevan tulokulmaa ja tavoitteita suhteessa muutosprosessiin. Intressit on kuvattu kuviossa 1.

Kuvio 1. Pura-alueeseen muutosprosessissa kohdistuneita intressejä sekä niiden taustalla olevia arvoja

Kasvukeskuksissa rakennushankkeiden tuotto-odotukset ovat merkittäviä, mutta niiden tulee (erityisesti täydennysrakentamisen yhteydessä) sopia yhteen olemassa olevan rakennetun ympäristön kanssa niin, että alue on kokonaisuutena ”viihtyisä ja elinvoimainen”. Maakuntamuseo ei kannattanut rakennusten purkamista, sillä aluetta koskeva aikaisempi kulttuurihistoriallinen arviointi nime-

si alueen yhdeksi aikakautensa edustavaksi esimerkiksi. Toinen vastaava alue oli juuri purettu kokonaan pois kaupungista.

”...sitten oli myöskin [Kaupungissa] tehty tiettyjen aikakausien asuinrakennuksista, asuinalueista selvityksiä, ja [Pura-alue] on ollut yhdessä tämmöisessä selvityksessä mukana osana sen aikakauden rakentamista... niin siellä [toisella alueella kaupungissa] oli samanlainen vuokratalokokonaisuus, jota muutama vuosi aikaisemmin oli selvitetty, että siellä oli samanlainen tilanne. Siellä sitten päädyttiin siihen, että ne vanhat rakennukset purettiin ja rakennettiin uutta tilalle...[Pura-alue] on nyt sitten tämmöinen oikein edustava esimerkki siltä aikakaudelta.”

Maakuntamuseo halusi kaikki alueen rakennukset suojeltaviksi ja entisöitäviksi. Muutoksen tausta-asetelma ristiriitaisine intresseineen oli vaikea. Ratkaisua etsittiin vuokrataloyhtiön, maakuntamuseon ja kaupungin kesken kokouksissa parin vuoden ajan. Asemakaavaa koskevan selvitystyön osana alueella todettiin liito-oravan jätöksiä, mikä tarkoitti sitä, että sen elinolosuhteet tulisi alueella jatkossakin turvata. Osana alueen tulevaisuutta koskevia neuvotteluja kaupunki kartoitti alueella asuvien, lukuisten haavoittuvassa yhteiskunnallisessa asemassa olevien, kuten pienituloisten eläkeläisten, työttömien, asunnottomuustaustaisten sekä erilaisten somaattisten ja/tai päihde- ja/tai mielenterveyden ongelmien kanssa kamppailevien ihmisten tilannetta ja määrää. Erityisesti kartoitettiin sitä, minkälaisia asuntoja he tulevat tarvitsemaan siinä vaiheessa, kun aluetta lopulta aletaan muuttaa toisenlaiseksi. Tässä yhteydessä arvioitiin kaupungin psykososiaalisten palvelujen, asuntopolitiikkaa ohjaavan tahon, alueella yhdyskuntatyötä tekevän kolmannen sektorin toimijan sekä alueen asukkaiden parissa työskentelevän kotihoidon kesken, että merkittävä osuus alueen asukkaista saattaa tulla tarvitsemaan tuki- tai palveluasumisen paikkaa. Kukaan ei osannut sanoa, kuinka asukkaiden arjen sujumista koskeville palvelutarpeille kävisi, kun asukkaista koostuva asuinyhteisö puretaan. Osa tutkimusta varten haastatelluista asukkaista ja toimijoista katsoi, että alueen asuntoja hallinnoiva vuokrataloyhtiö halusi ”siivota” alueen nykyisistä asukkaistaan. Eräs toimija kuvasi tilannetta seuraavasti:

”...mä en tiedä näyttäytyikö se nyt ihan oikein mutta ainakin itse sen näin näin, että [vuokrataloyhtiö] halusi vaihtaa koko asujaimiston siellä alueella, ja (-) tämän asukasrakenteeltaan erittäin eriytyneen alueen asujaimiston, että siellä muuttaa sitten eri henkilöitä. Ja silloin siihen ajatukseen näin mä oletan

ei kauhean hyvin sopinut se asumisyksikkö, mutta ei myöskään kaupungin sote sitä ajanut. Silloin asemakaavavaiheessa en nähnyt että olisi ajanut.”

Asemakaavaa koskevissa neuvotteluissa käytiin läpi myös mahdollisuutta rakentaa alueelle tukiasumista tarjoava asumisyksikkö, jonne osa alueen asukkaista olisi voinut halutessaan muuttaa. Lopullisiin suunnitelmiin tukiasumisyksikkö ei kuitenkaan päätnyt. Tutkimusaineistosta ei selviä se, miksi tämä hanke ei edennyt suunnitelmista toteutukseen.

Alueella pitkään työskennelleen kolmannen sektorin toimijan tiedossa oli, ettei heidän tarjoamiaan palveluja tulla tarvitsemaan alueella jatkossa. Toimijalle osoitettiin uudet toimitilat kaupungin toiselta alueelta:

”V: Joo. Eli uudet asukkaat ei tarvitse tämän kaltaista palvelua sitten. Se oli sillä lailla aika selväkin asia, mutta kaks vuotta sitten kokonaistieto tuli kyllä.

K: Mistä se tuli sellanen linjaus että uudet asukkaat ei tuu tarvitseen tän tyyppistä palvelua?

V: Se ilmennettiin sillä, että alueelle muuttaa opiskelijoita, ja sitten osa näistä asunnoista tulee omistusasuntoja ja osa vuokra-asuntoja. Että asukkaat ovat sen kaltaisia että tämmösen tupatoiminnan ei katsota olevan tarpeellinen. Se tuotiin näin vähän monimuotoisesti esiin. Ja sitten tämä talo on suojeltu ja tässä on suunnitelmia tämän talokiinteistön osalta. Mä ymmärrän että tämä on suojeltu. Voi olla että en oo siitä satavarma mutta näin (mä ymmärrän koska tätä ei tästä poisteta vaan), en tiedä mitä tähän tulee.”

Kansainvälisessä tutkimuskirjallisuudessa käytetään käsitettä *social cleansing* sellaisista kaupunkisuunnittelun prosessien jatkumoista, joiden perimmäisenä tarkoituksena on siirtää epätoivottu väestönosa (hyvältä asuin)alueelta toiselle, käytännössä kasvukeskusten reunamille (esim. Lees & White 2019). Käsite kytkeytyy alussa esittelemiimme gentrifikaation ja paikastaan siirtämisen keskusteluihin. Suomennamme käsitteen raportin yhteydessä *sosiaaliseksi siistimiseksi*. Aineisto herättää kysymään, missä määrin Pura-alueen muutoksen taustalla on mahdollisesti ollut edellä kuvattu ilmiö, eli tavoite siirtää epätoivottu asujaimisto hyvältä asuinalueelta toisaalle.

4. Elämää alueella ennen vuokrasopimusten irtisanomisia

Tässä luvussa esitellään aluksi Pura-alueen poikkeuksellinen asema kaupunkitilassa ja asuntomarkkinarakenteessa paikkana, josta on voitu matalalla kynnyksellä tarjota asuntoja usein asunnottomuustautaisille henkilöille. Tämän jälkeen paneudutaan Pura-tuvan toimintaan ja tehdään näkyväksi alueen asukkaiden haavoittuva yhteiskunnallinen asema erilaisten numeroiden valossa. Luvun lopussa raportoidaan siitä kollektiivisesta vääränlaisuuden tunteesta, jota monet alueen asukkaat ovat kokeneet, kun he ovat joutuneet siirretyksi toisaalle Pura-alueelle tehtyjen suunnitelmien alta. Luvun tutkimusaineistona on käytetty koko tutkimushankkeen aineistoa.

4.1 Asukkaiden asumispolut Pura-alueelle ja alueen asema Asunto ensin -mallin mukaisen asumisen paikkana kaupungin asuntorakenteessa

Kaupunki, jossa tutkimuskohde sijaitsee, on yhdessä muiden kaupunkien kanssa vuodesta 2008 alkaen työskennellyt määrätietoisesti asunnottomuuden ennaltaehkäisyyn ja vähentämisen parissa osana laajoja valtakunnallisia pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishjelmia. Tätä työtä on ohjannut valtion strateginen johtaminen merkittävien taloudellisten panosten tuella. Suomalainen asuntopolitiikka on kannustanut kuntia muun muassa muuntamaan aiemmat laitosolosuhteiset asumispalvelunsa vuokrasuhteiseksi tukiasumisen yksiköiksi, joissa tarjotaan eri vahvuista tukea. Utta suomalaisessa asuntopolitiikassa on asunnottomuustyön lisäksi ollut korostunut asumisen normaaliuden periaate, joka ohjaa *kaikkien* asumisen erityisryhmien (mukaan lukien ikäihmiset, nuoret, kehitysvammaiset, asunnottomuutta kokevat sekä päihde- ja/tai mielenterveyskuntoutajat) asumista osaksi olemassa olevaa kaupunkirakennetta. Muutos on ollut kunnille valtava ponnistus, sillä se on edellyttänyt suuria muutoksia asumisen järjestämisen rakenteisiin niin fyysisinä rakennuksina kuin palvelu-

järjestelmän sisäisinä muutoksina. Rakenteellista muutosta on tukenut uuteen sosiaalihuoltolakiin vuonna 2015 tulleet lisäykset erityisessä asumisen tuen tarpeessa olevien tilanteista ja heille tarjottavista palveluista. Keskeistä muutostyössä on vuokrasuhteisen tukiasumisen vahvistamisen lisäksi ollut apua tarvitsevien ihmisten asumisen edistäminen hajasijoitetuissa vuokrasuhteisissa asunnoissa. Vuokrataloyhtiöt eivät aina uskalla ottaa asunnottomuustaustaisia vuokralaisia asukkaikeeseen, mikäli laskevat heidän asuttamiseensa liittyvien riskien kasautuvan liiaksi itselleen.

Osana kaupungin asunnottomuuden ennaltaehkäisyä Pura-alue oli toiminut jo jonkin aikaa paikkana, jonne asuntonsa menettäneitä ja asunnon akuutissa tarpeessa olevia henkilöitä oli ”uskallettu” sijoittaa melko matalalla kynnyksellä. Tämä tarkoittaa sitä, että merkittävä osa alueelle viimeisinä vuosina muutaneista ihmisistä, on muuttanut sinne ”viimeisenä ratkaisuna”, kun ei ole ollut mahdollista saada asuntoa mistään muualta. Asia mainitaan niin toimija- kuin asukashaastatteluisissa usein. Tämä viittaa siihen, että pitkällisestä asunnottomuuden vähentämisen työstä huolimatta on mahdollista, että sellaiset rakenteelliset pohjimmaisat asuntomarkkinat, joiden ongelmista kirjoitettiin Suomessa jo 1990-luvulla (Jokinen & Juhila 1991) ovat edelleen olemassa. Toisaalta alueella asui muutostilanteessa myös vielä paljon pitkäaikaisia asukkaita, joilla ei ollut asunnottomuustaustaa. Alla olevassa taulukossa 2 on esitetty sukupuolittain Pura-alueella asuneiden asumisajat.

Taulukko 2. Purkupäätöksen aikaan alueella asuneiden asukkaiden asumisajat sukupuolen mukaan

Asumisaika/sukupuoli	Miehet	Naiset
Alle 2 vuotta	12 %	12 %
2–5 vuotta	29 %	8 %
6–10 vuotta	31 %	17 %
11–15 vuotta	16 %	25 %
16–20 vuotta	6 %	17 %
Yli 20 vuotta	6 %	21 %
Yhteensä	100 %	100 %

Taulukossa 3 kuvataan sitä, millaisilla asumisstatuksilla asukkaat ovat Pura-alueelle muuttaneet.

Taulukko 3. Pura-alueella vuotta ennen alueen purkamista asuneiden asumisstatus alueelle muuttaessa

Mistä muutettu alueelle	Lukumäärä (% kaikista)
Asunnottomuus Pura-kaupungissa	94 (49 %)
Oma asunto Pura-kaupungissa	77 (40 %)
Muu kunta	16 (8 %)
Ei tietoa	4 (2 %)
Yhteensä	191 asukasta

Suuri osa Pura-alueella tutkimusajankohtana asuneista ihmisistä olivat muuttaneet sinne tilanteessa, jossa he olivat olleet asunnottomia. Enimmillään asunnottomuusjaksoja oli ollut yhteensä kahdeksana eri ajankohtana yhden henkilön elämässä. Kaikki Pura-alueen asukkaat, jotka olivat jossain vaiheessa elämässään kokeneet asunnottomuutta, eivät kuitenkaan muuttaneet sinne suoraan asunnottomuudesta.

Asumispolkuaineiston lähempi tarkastelu paljastaa, että vaikka alueelle muuttaneista ihmisistä lähes puolet on muuttanut sinne asunnottomana, ja vaikka muutosprosessin aikaan asuneista ihmisistä lähes puolet (49 %) on kokenut aiemmin elämänsä aikana pitkäaikaista asunnottomuutta, ovat sinne muuttaneet ihmiset kyenneet asumaan Pura-alueella merkittävän pitkiä aikoja (ks. taulukko 2): 76 % asukkaista oli asunut alueella yli kaksi vuotta. Tämä on asunnottomuuden vähentämistyön sekä tukiasumisyhteisöjen kannalta kiinnostava havainto. Haastatteluissa kerrotun ja edellä esiteltyjen lukujen perusteella voidaan sanoa, että alueella on asemakaavan vahvistumisen aikaan elänyt merkittävä määrä yleisillä asuntomarkkinoilla haavoittuvassa asemassa olevia ihmisiä. Huolta herättää se, kuinka Asunto ensin -malliin istuva, yli 200 yksiotä kattava matalalla kynnyksellä saatavilla oleva asuntokanta korvataan kaupungin luopuessa kyseisestä paikasta pohjimmaisten asuntomarkkinoiden palvelurakenteissa.

4.2 Pura-tupa asukkaiden yhteisenä olohuoneena ja tupatyössä kerättyjä tunnuslukuja asukkaiden haavoittuvasta asemasta

Pura-alueen keskellä sijaitseva vanha rakennus sai uutta käyttöä 2000-luvun alusta alkaen, kun sinne sijoittui Pura-tupa yhdyskuntatoimintoihin. Tupa oli avoinna arkisin virka-aikaan ja aukioloaika rytmitti joidenkin alueen asukkaiden arkea niin, että aamu ja päivä aloitettiin siellä yhteisellä kahvihetkellä. Tupa saa tutkimusaineistossa keskeisen merkityksen paitsi asukkaiden kotien yhteisöllisenä tilallisena laajenuksena, niin sanottuna yhteisenä keittiönä ja olohuoneena, myös haavoittuvassa asemassa olevien ihmisten arkisen auttamisen ja kohtaamisen paikkana. Taulukko 4 avaa Pura-tuvan toiminnan sisältöjä ja määriä alueen tyhjentämistä edeltävänä vuonna.

Taulukko 4. Pura-tuvan asiakaskontaktit asuntojen vuokrasuhteiden päättymistä edeltävänä vuonna

Selite	Tapahtumamäärä asuntojen vuokrasuhteiden päättymistä edeltävänä vuonna
Pura-tuvan tiloissa kävijät (henkilömäärä)	7435
Myydyt ruoka-annokset	1521
Jaetut ruokakassit	1292
Asiakkaiden tekemät puhelut	711
Asiointiavustus	636
Henkilökohtainen keskustelu	605
Yhteistyöpalaverit (tuntimäärä)	145

Taulukosta nähdään, millaisista sisällöistä Pura-tuvan arjen työ on rakentunut. Lisäksi asukkailla on ollut mahdollisuus saada tuvalta esimerkiksi kodin tarvikkeita ja tekstiilejä sekä vaatteita. Tupa oli vielä viimeisenä kokonaisuena toimintavuotenaan myynyt keskimäärin yli 100 ruoka-annosta ja jakanut yli 100 ruokakassia kuukaudessa alueen asukkaille. Pura-tupa mahdollisti myös asioiden hoitamisen toimistossaan puhelimitse ja sen työntekijät tekivät yhteistyötä asukkaiden asioissa muiden toimijoiden kanssa. Sen lisäksi, että tupa palveli alueella asuvia, se toimi myös niin sanottuna ”pääkallopaikkana”, jonka kautta eri sosiaali- ja terveydenhuollon organisaatioiden edustajat tavoittelivat asiakkaitaan, jos eivät saaneet näihin yhteyttä muuten. Ja sama toisinpäin: tupa auttoi asukkaita olemaan yhteydessä alueen ”ulkopuoliseen todellisuuteen”.

Kaikella tällä lienee ollut suuri vaikutus siihen, että niin monen asunnottomuustautaisen ja asunnottomuutta pitkään kokeneen ihmisen on ollut mahdollista kiinnittyä alueelle asumaan ja tehdä siitä sekä sinne itselleen kodin. Pura-tuvan palveluille on ollut kysyntää ja keskimäärin työntekijät ovat käyneet henkilökohtaisia keskusteluja noin 50 asiakkaan kanssa kuukausitasolla. Tämä on saattanut mahdollistaa sitä, että alueen asukkaiden palvelutarpeet olivat osin ”jääneet” alueelle, vaikka niiden olisi ollut hyvä olla esimerkiksi aikuissosiaalityön tiedossa. Toisaalta tuvan työntekijä kertoo yrittäneensä saada asukkaita heille kuuluneiden peruspalvelujen piiriin, mutta tämän olleen joskus äärimmäisen vaikeaa. Joidenkin asukkaiden luona kävi kuitenkin myös tuetun asumisen työntekijöitä tai kotihoito. Pura-tuvan työntekijä kuvaa alueen asukkaita ja omaa työtään heidän parissaan siten, että:

”...se oli suurimmalle osalle asukkaista semmonen turvallinen koti, siis se alue. Sehän on vähän kuin tuettua, päihdeet sallivaa asumista, tämä on nyt vähän tämmönen karrikoitu, mutta osalle se oli sitä. Ja sitten [Pura-tuvan] palvelut toteutti sen et he pysty perustarpeistaan ja asioistaan ja hygieniastaan ja ravinnosta huolehtimaan... ja sitten siellä oli sitä yhteisöllistä toimintaa. Meillä oli niitä kaikenlaisia ryhmiä ja lätkää seurattiin ja muuta siellä. Että he kokivat sen meidän yksikön niin kuin olohuoneensa osa niistä asukkaista ja kävi asumassa... osalle se oli viimeinen paikka johon pääsi vielä asumaan. Ja tavallaan se oli salliva asuinyhteisö, että ei siellä nyt ihan pikkusesta häiriötuotosta sitten saanut lähtöä.”

Pura-tupa on kyennyt vastaamaan niin moniin erilaisiin asukkaiden asumisen ja arjen tuen tarpeisiin, että sillä lienee ollut suuri merkitys kaupungin rakenteellisessa asunnottomuuden hallinnassa. Tuvan työntekijät kävivät yhteisötilan ylläpitämisen lisäksi myös asiakkaiden kodeissa tarvittaessa. Kaikki alueella asuvat ihmiset eivät enää toimintakykynsä rajoitusten johdosta esimerkiksi päässeet asunnoistaan ulos ja osa heistä tarvitsi jonkinlaista apua arkeensa ja asumiseensa. Toisaalta erityinen ja tunnistettava piirre alueessa asukkaineen oli se, että asukkaat muodostivat keskenään erityisen yhteisön ja auttoivat ja tukivat toisiaan arjessa. Myös tämän yhteisön rakentumisessa ja ylläpitämisessä tuvalla on varmasti ollut oma roolinsa.

Pura-tuvan toiminta siirrettiin alueen tyhjentämisen yhteydessä toiseen kaupunginosaan. Kaupunki perusti toisen vastaavan tuvan alueelle, jonne Purasta muutti paljon asukkaita, tukeakseen asukkaiden kiinnittymistä alueeseen. Silti

siinä vaiheessa, kun osa asukkaista haastateltiin uudestaan, yksi asukas kertoi, etteivät he olleet kokeneet uutta yhteisöä vastaavalla tavalla omakseen.

4.3 Asukkaiden muodostama Pura-yhteisö ja yhteisön kokema kollektiivinen vääränlaisuus

Alueen asukkaat tiesivät muodostavansa yhteisön, joka poikkeaa muista, normatiivisemmista yhteisöistä, ”pölynpyyhkijöistä”, kuten eräs haastateltava kuvaa. Alueen asukkaat kantoivat yhteisönä huolta muiden asukkaiden arjessa selviytymisestä ja edistivät monin tavoin asukkaiden oikeuksien toteutumista. Yksi asukkaiden alueen säilyttämistä puoltava kirje on lähetetty sosiaalitoimeen kolme vuotta ennen alueen asuntojen tyhjentämistä. Kirjeessä esitetään toive siitä, että sosiaalityö pohtisi ja tukisi haavoittuvassa yhteiskunnallisessa asemassa olevien asukkaiden oikeusturvan toteutumista. Lisäksi kirjeessä esitetään huoli siitä, kuinka päättäjien tekemät ratkaisut vaikuttavat alueen pienituloisiin asukkaisiin. Asukkaat olivat keränneet kirjeensä tueksi lausuntoja yhteisön säilyttämisen puolesta, joita olivat tehneet muun muassa alueella toimiva diakoni, yhdyskuntatyöntekijä ja alueen asukas. Pura-alueen yhteisöllinen naapurusto muodosti monelle alueen asukkaalle kodin jatkumon. Koti paikkana ei siis rajoittunut pelkkään omaan asuntoon, vaan myös sen seinien ulkopuolella olevaan alueen asukkaiden muodostamaan yhteisöön, jossa vallitsi erilaisia yhteisiä arjessa elettyjä käytäntöjä. Naapurit tunsivat toistensa elämän rytmit ja osasivat ihmetellä, jos joku ei kulkenutkaan totuttuun aikaan pihan läpi ja auttoivat toisiaan paljon. Yhteisöllisten toimintojen, tai kuten seuraavassa aineisto-otteessa on kuvattu, ”luonnollisten yhteyksien”, erityiseksi keskipisteeksi määrittyi Pura-tupa.

”V: (...) kun se on hirveen vaikeaa jotenkin siinäkin mielessä bahmottaa sitä yhteisöä, kun siellä oikeesti naapurin pappa vei naapurin papalle lihasoppaa ja toinen sitten taas parempana päivänä sille toiselle. Että miten sä bahmotat sen avun tarpeen, että pyritkö sä tukemaan että he tukee toinen toistaan jatkossakin, kun he ei halua mitään ylimäärästä, vai pyritkö sä tukemaan heitä johonkin tuetumpaan asumismuotoon tai siihen että heille tulis kotiin jotain tukea? Niin miten sä sitten vastaat siihen että onko kaikkiin palvelutarpeisiin vastattu, että kenen näkökulmasta? Jos tavoitat mitä yritän sanoa että-

K: Joo siis mä ymmärrän tän. Tää on noussu tässä muutaman kerran nyt tää, tullu haastatteluisia tää että näistä palvelutarpeista saattaa olla työntekijä ja asiakas hyvin eri mieltä.

V: Kyllä. Ja tää yhteisö on sen sallinut. Se on yrittänyt omiaan tukea siinä määrin kun omat on toisiltaan ottaneet tukea vastaan ja on löytynyt sitä halua toista tukea, että on syntynyt sellasia yhteyksiä. Ja siinä mielessä just on haastavaa tämmönen yhteisö rikkoo, koska sit ne ei välttämättä edes aukeane että mikä se tuki on kenellekin siitä yhteisöstä ollut (...) Sit näitä tämmösiä pitkiä suhteita jossa eletään vähän sillä lailla ehkä semmosen normin reunamilla että mitä vaikka sosiaalityön keinoin tuettais, mutta kuitenkin elettiin omasta mielestä hyvää elämää jonka sois jatkuvan, kun se omasta mielestä sellasta oli. Just tällästä naapuriapua. Hyvänä päivänä mä autan ja mun huonona päivänä sä autat mua. Mitä ei synny rakentamalla vaan se syntyy vaan sen pitkän ajan ja osittain varmaan sattumankin tuloksena. (...) Kyllä sillon kun tupa toimi parhaimmillaan niin kyllähän sillä oli aivan valtava merkitys. Monella tavalla ihan sen arjen mahdollistajasta lähtien, että kun sitä ruokakassia jakoi ja muuta tukea oli tiettyinä aikoina säännöllisesti tarjolla tuvalta käsin, ja hyvin varmasti yksilökohtaista auttamista ja tukea, ja ylipäätään sitä että on ihmisiä jotka tuntee sut ja hyväksyy sut sellaisena kun sä oot. Missä voi just nähdä niitä muita yhteisön jäseniä, tehdä yhdessä asioita. Se oli niin kuin tämmönen alueen olohuone, että-

K: Siks mäkin oon sitä nimittäny, olohuone / keittiö.

V: Nimenomaan. Ja myös sauna. Että se oli myös sen hygienian hoidon-, ja myös sit meille ulkopuolisille, niin sinnehän me otettiin yhteyttä jos me ei saatu kiinni jotain meidän asiakasta, niin me soitettiin tuvalle, et hei ootteko nähty sitä. No ei me nyt olla nähty mutta mäpä käyn koputtelemassa. Mä soitelen sulle huomenna että saanko mä sitä kiinni. Tai mitä sulla olis ollut sille asiaa, että mä voin kyllä käydä sen kanssa puhumassa, et se ei varmaan taas tuu avaamaan ovea, tai se ei varmaan nyt taas, sillä on varmaan akku loppunu taas puhelimesta. Tai jotain. Että se tupa tavallaan satoi sen kummallisen yhteisön tähän meidän normiyhteiskuntaan jollain tavalla.”

Asunnottomuuden vähentämisen paikkana yhteisön kantavan voiman merkitys on ollut suuri. Paitsi asunnottomuuden vähentämisen, myös asumisen pysyvyyden näkökulmasta yhteisön merkitys on kiinnostava. Suuri osa asukkaista

oli kyennyt asumaan Pura-alueella vuokrasuhteessa merkittävän pitkiä aikoja, vaikka heidät oli muilla asuntomarkkinoilla määritelty asumiseen ”kykenemätömiksi”. Voi olla, että asukkaat olivat ”suomalaiseksi naapurustoksi” jopa poikkeuksellisen solidaarisia toisiaan kohtaan. Osa asukkaista totesi, että alueen purkaminen on hyvä asia, sillä he näkivät alueella esiintyvien erilaisten sosiaalisten ongelmien ruokkivan toinen toistaan. Toisaalta osa asukkaista oli sitä mieltä, että koko yhteisön siirtäminen on moraalisesti väärin. Yksi asukkaista jäseni ajatuksiaan yhteisön alueelta siirtämisestä seuraavasti:

”K: Miten sää aattelet et kuinka alueen asukkaat yleisesti ottaen sun mielestä reagoi siihen poismuuttamisen pakeroon?”

V: No se on semmonen että, tiiätkö kun jossain sanotaan että, joo nyt, että jostain korkeemmalta taholta vähän niin kun, joka ei oo sitä samaa elinpiiriä sieltä, lyödään se joku määritelmä ja määräys. Että alue evakuoidaan niin eihän siinä kukaan ala oikein mitään kyselemään, vaan, siinä mennään vähän niin ku lampaat sillä tavalla. On vähän heikommassa asemassa, niin ei jaksakaan ei oo kapasiteettia eikä tietoa, eikä mitään silloin tulee semmonen olo että, lähdetään vähän niin ku lampaat tiiätkö. Se tulee jotenkin niin semmosena vankempaan että, aattelee et siellä on se tieto ja valta. Vaikka se tieto ja valta voi kohdella jotain tiettyä ryhmää tosi väärin, ja sillä lailla että, sillä ei oo oikein mitään merkitystä sillä ryhmällä, sinne tiedon ja vallan käyttäjille.”

Yllä oleva aineisto-ote kiteyttää joidenkin alueen asukkaiden tuntemuksia yhteiskunnallisen vallan jakautumisen epäsuhdasta ja ylempää käytetyn vallan alle ”lampaina” taipumisesta. Osattomuutta aiheuttaa alhainen asema kaupungin sosiaalisessa hierarkiassa. Monelle asukkaalle alueelta poismuuttamisen pakko näyttäytyi yhteiskunnallisesti epäreiluna tilanteena ja asukkaat jakoivat kollektiivisen ”vääränlaisuuden kokemuksen”. Toisin sanoen he kokivat olevansa vääränlaisia asukkaita kaupungin arvokkaalle asuinalueelle. Monelle asukkaalle asuminen Pura-alueella tarkoitti omasta osoitteesta koettua häpeää, koska aluetta koettiin käytettävän viimesijaisena asumispaikkana. Asukkaat esimerkiksi kertoivat ”tietävänsä”, etteivät hakiessaan saa uutta asuntoa, koska asuntojen vuokraajat ”tiesivät” ja tunnistivat alueeseen liittyvän sosiaalisen leiman. Seuraavasta aineisto-otteesta käy ilmi, miten vääränlaisuuden sekä yhteiskunnallisen että kaupunkipoliittisen epäoikeudenmukaisuuden kysymykset näkyivät asukkaiden arjessa ja siten myös heidän parissaan lähityötä tekevien arjessa:

”V: Niin hänellä oli tää, muuttosuunnitelma oli että hänellä oli hirttoköysi seinällä roikkumassa. Mitä hän sitten sanoi, että tuossa on sitten se. Että kyllä sieltä sillä lailla, että ihan tommosia aika vakaviakin ajatuksia (ihmisillä) siellä pyörinyt tästä pois muuttamisesta.

K: Liittyks se siihen muuttamisen pakkoon, et se on pakkomuutto? Ja sit se oli niin epämieluisa vaihtoehto tavallaan, että sit tuli tämmönen hirttoköysiajatus, vai?

V: Joo, ja ehkä se oli vähän semmosta, en tiedä miten sen nyt, siis se oli ehkä myös tämmönen vähän poliittinen kannanotto ehkä. Että kyllähän siellä, vaikka ehkä aatellaan, että sitten kyseinen yhteisö on ehkä enemmän tämmöstä just marginaalissa olevaa, niin kuin varmasti ovatkin. Mutta kyllä he oli sillä lailla tietoisia tavallaan, tai siis olivat tietoisia siitä tietynlaisesta epäoikeudenmukaisuudesta, mikä siinä oli taustalla tavallaan. Että siinä on arvokas tonttimaata ja he eivät ole tavallaan riittävän arvokkaita siellä asumaan. Niin sillä lailla, jotenkin aattelee et se oli ehkä semmonen yleinen.. Että tietysti sekin varmasti herättänyt tämmöstä ahdistusta ja vihaa ja...”

Aineisto-otteessa kuvataan paitsi sitä suru- ja kriisityötä, jota asumissosiaalisessa lähityössä on paikastaan siirrettyjen asukkaiden parissa tehty, myös sitä asukkaiden tunnetta, jossa he kokevat olevansa toisten silmissä liian arvottomia asumaan kalliilla maa-alueella. Kaupunki edistää strategiassaan osallisuutta ja asumisen sosiaalista tasapainoa, mutta tämä ei välity eletyissä arjessa jokaiselle asukkaalle. Alueen asukkaat arvostivat sitä, että heille järjestettiin asemakaava-prosessin yhteydessä erillinen tilaisuus. Tilaisuuteen osallistui alueelta noin sata henkilöä. Osa asukkaista kuitenkin kritisoi sitä, ettei kokenut saavansa tässä tilaisuudessa vastauksia kysymyksiin, joita he esittivät. He kokivat, että asiat oli jo päätetty ”jossain ylhäällä” ja tästä näkökulmasta katsottuna syntyi kokemus, että kyse oli lähinnä näennäisestä osallistamisesta ja rajatusta toimijuudesta.

5. Uusien asuntojen etsiminen ja löytyminen

Tässä luvussa käsitellään työntekijöiden alueelle jalkautumista ja asuntojen etsimistä, eri tahojen välistä organisoitumista sekä sitä käytännön todellisuutta, jonka parissa alueen tyhjentämisessä lähityötä asukkaiden parissa tehneet tahot olivat. Luvussa kuvataan moninaisia luoviakin keinoja, sekä erilaisia, palvelujärjestelmään liittyviä haasteita ohittavia yhteistyökäytäntöjä. Näiden avulla onnistuttiin neljän kuukauden aikana löytämään asuntoja haavoittuvassa asemassa niin asuntomarkkinoilla kuin arjessaan oleville Pura-asukkaille. Luvussa esitellään niin ikään asukkaiden palvelutarpeiden, toiveiden, oikeuksien ja osallisuuden huomioiminen prosessissa. Luku perustuu osin prosessista kirjoitetussa artikkelissa (Juhila ym. 2023b) tehtyyn jäsennykseen. Luvun tutkimusaineistona on käytetty asukas- ja toimijahaastatteluja, havainnointipäiväkirjaa, julkisia asiakirjoja sekä asumispolkuaineistoa.

5.1 Lähtötilanne: alueen tyhjentäminen ja siihen liittyvä suunnittelematon kiire

Pura-alueen vuokralaisille jaettiin vuokrasopimusten irtisanomisilmoitukset hie-man yli puoli vuotta ennen kuin alueen piti olla tyhjä. Vuokrasopimusten irtisanomisten yhteydessä Pura-alueen vuokratiloyhtiössä työskentelevä asumisohjaaja jakoi asukkaille tietoa siitä, mistä asuntoja voi hakea ja että asuntojen hakemiseen voi halutessaan saada apua:

”Ja sitten mä olin kaikille, mä olin tehnyt siihen semmosen (...) että mistä voi hakee asuntoja ja sitten että mieti haluatko asua varmasti tässä kaupungissa ja onko mitä vaihtoehtoja, eri vuokranantajia. Ja sitten olin laittanut omat puhelinnumeron ja sen että oon aina tiistaisin täällä ja voi tulla tänne täyttämään hakemuksia, jos tuntuu hankalalta, niin voidaan yhdessä.”

Asumisohjaaja toimitti asuntojen irtisanomisilmoitukset henkilökohtaisesti niin monille asukkaille kuin mahdollista. Lisäksi hän oli ryhtynyt noin vuotta ennen alueen tyhjentämistä etsimään joidenkin asukkaiden kanssa uusia asuntoja. Normaalisti vuokrasuhteiden irtisanomiset hoidetaan haastemiehen kautta: vuokrasuhteen irtisanominen on asuinhuoneen vuokraamista säätelevän lain mukaisesti oikeudellinen prosessi, jossa sekä vuokranantajalla että asukkaalla on sekä oikeuksia että velvollisuuksia. Vuokranantajan velvollisuus on saattaa asuntojen vuokrasopimusten irtisanomiset asukkaille tietoon kuusi kuukautta ennen vuokrasuhteen päättämistä. Asumisohjaaja halusi kuitenkin toteuttaa vuokrasuhteiden irtisanomisen oman arviointinsa mukaan sosiaalisesti ja eettisesti oikeudenmukaisesti, ja otti itseohjautuvasti harteilleen vastuuta. Asumisohjaajan panosta kiiteltiin asukas- ja toimijahaastatteluissa. Asumisohjaaja kuvaa omaehtoista, ihmisarvon tunnustamisen etiikkaan pohjaavaa työtään prosessin alkuvaiheessa seuraavasti:

”...siis varmaan ihan siitä lähtee että ensin on toimitettu henkilökohtaisesti kaikille ketkä on siihen suostunut niin noi irtisanomisilmoitukset aikoinaan kaikkien kanssa. Ja sitten käyty siinä tietysti vähän jo heti sitä keskustelua, että tässä on semmonen reilu puoli vuotta aikaa ja mitä sitten ja sentyyppistä, missä ehkä osana tarkotusta olikin se että tutustuu tietyllä tapaa jollain lailla. Koska paljon oli sellasia ihmisiä täällä kuitenkin ketkä ei esimerkiksi tuvalla käynyt ollenkaan, että sitten niitten näkeminen ja oleminen oli tietysti myös varmasti tuvankin työntekijöille semmosta että kun paljon nähtiin sitten tässä, mä rupesin olemaan täällä varmaan, oisko se sitten ollut syksyä että mä olin aina joka tiistaina sitten sen päivän täällä auttelemassa sitten ihmisiä tekemään asuntohakemuksia. Ja sitten ehkä välillä vähän potkimassakin tekemään niitä hakemuksia, että yritettäs jotain. Ja sitten tietysti keskustelemassa ja sitten miettimässä vähän sitä että millanen asumismuoto olis sitten semmonen, tai mitä ihminen ajattelee että minkälaista asumista hän toivois ja mihin ja sitten jotain realismiakin sitten siihen semmoseen, esimerkiksi johonkin tälläsiin epärealistisiin. Koska totuus on sekin että ihmiset on asunu täällä vuokralla mikä on ollu 360 euroa tai 390 euroa, ja siihen on kuulunu sähkö ja vesi ja netti, että semmosia ei oo tarjolla tässä kaupungissa. Siis paljon kaikkea semmosta, sanotaan että asukkaitten kanssa kaikenlaista jutustelua ja olemista ja sen tyyppistä. Ja sitten yhdessä tietysti sosiaalitoimen kanssa keskustelua siitä, esimerkiksi aina siitä asukkaitten määrästä.”

Asumisohjaaja piti yllä ajantasaista tietoa alueella asuvista asukkaista. Lisäksi hän toimi yhdyshenkilönä toimijaverkoston muille osapuolille. Kun tieto alueen vuokra-asuntojen irtisanomisesta vihdoinkin varmistui, meni palvelujärjestelmällä hetki reagoida tähän. Vaikka aluetta koskevat muutokset olivat olleet tiedossa jo pidemmän aikaa, tilanne eteni kuitenkin nopeasti ja ”yllättäen”. Tilanne ei ollut helppo, sillä alueella asui yhteensä 93 asukasta siinä vaiheessa, kun alueen tyhjenemiseen oli aikaa jäljellä neljä kuukautta. Lähityötä alueella tekeviksi toimijoiksi muutostilanteessa ryhtyivät lopulta vuokrataloyhtiön asumisohjaaja, kaupungin ja vuokrataloyhtiön asumisneuvojat, Pura-tuvan työntekijät, päihteitä käyttävien parissa toimivan kolmannen sektorin järjestön työntekijät, koti- ja muuttopalveluyritys, gerontologisen sosiaalityön sekä kaupungin jalkautuvan asunnottomuustyön hankkeessa toimivat aikuissosiaalityön työntekijät. Heidän haastattelujensa perusteella työntekijöiden keskuudessa vallitsi vielä muutama kuukausi ennen asukkaiden muuttopäivää melko järjestymätön kaaos, jossa eri toimijoille ei ollut selvää, kenen vastuulle mikäkin asia kuuluu. Alueella toiminut Pura-tuvan työntekijä kuvaa tilannetta jälkikäteen reflektoituna seuraavasti:

”... niin ehkä mä olisin siinä vaiheessa ollut enemmän yhteydessä itse tonne kaupunkiin ja enemmän lähtenyt tuomaan esiin näitä kokonaisuuksia täältä. Mutta ainahan sitä olettaa että [Kaupungilla] ja muulla on tavallaan ohjat ja semmonen näkemys näistä ihmisistä, niin kuin varmaan onkin. Ja sitten ehkä mä oisin ruvennut myös näitä ihmisiä täällä, enemmän käymään sitä keskustelua hyvissä ajoin jo. Eli me alotettiin tässä rummuttelemaan oikein kovasti sitten tammikuun-, tän viime vuoden, ei kun tämän vuoden tammikuussa, tekeen sellasta oikein tiivistä. Ja siihen asti oltiin siis muutettu ihmisiä, sitä työtä tehtiin. Mutta tiivistä semmosta tavallaan ihmisten ohjaamista ja semmosta niin alotettiin tekemään vahvemmin nyt sitten tässä tän vuoden puolella, koska me ensimmäinen kokoontuminen kaupungin kanssa saatiin sitten aikaan vasta tammikuun puolella. Että se oli. Ja me käynnistettiin se. Eli me täältä sektorilta käynnistettiin semmonen iso palaveri, että kuinka tässä nyt herranen aika toimitaan, mikä on ne työalueet ja kentät missä tässä tehdään töitä. Kun meillä on kuitenkin ne omat rajoitteet tässä (...), että me ei voida tehdä päällekkäistä peruspalvelujen kanssa. (...) Nyt loppuvaiheessa on alkanut sillä lailla selkiytymään. Lähinnä kun itsekin alettiin vaatimaan sitä, että tämä kuuluu teille ja nämä kuuluu teille. Mutta kyllä mä olisin toivonut että henkilöstöresursseja olis ollut [Kaupungilla] (täällä) enemmän, että nyt vasta sitten esimerkiksi [Kaupungin asunnottomuushanke] sai enemmän henkilöstöä vasta nyt ihan kuukausi sitten. Niin sekin ois pitänyt olla

aikasemmin. Että tyytyväinen oon [asunnottomuushankkeen] työhön tässä meidän kanssa. Niillä on omaa osaamista ja tosi tärkeitä. Ne pystyy tekemään nopeesti päätöksiä ja liikuttelemaan ihmisiä nopeemmin (ja niillä on) verkostot lähempänä. Mutta sitten se että niillä ois pitänyt olla kyllä resurssit ois pitänyt olla riittävät ja sit korkeimmalta taholta jo siihen nuijittuna lisää ja heti kunnolla. Että siellä oli selvästi heilläkin kiire, ja ei ollu mahdollista ottaa asiakkaita riittävästi, ja se oli semmonen mikä taas siivilöi meille niitä asiakkaita ja niitä oli yhdessä vaiheessa tosi paljon, et hoitakaa te nämä ja me otetaan nämä ja, että oli järjettömästi. Ja sitten meidän työntekijät siinä sitten etsii sänkyjä ja, että lähtee oikeesti siihen konkretian työhön niin se oli suunnaton-

K: Et siinä ei ollu (vastuualueita tavallaan)?

V: Ei, eikä tavallaan-, tässä olis pitäny olla joku joka vetää sitä koko (...) Että semmonen joka kokonaan koordinoi sitä.”

Moni alueen asukkaiden parissa lähityötä tehneistä toimijoista olisi kaivannut prosessiin yhtä, muutosprosessin kokonaisuutta koordinoivaa tahoja. Käytännön yhteistyön suunnittelemattomuus, palvelujärjestelmän rakenteelliset ongelmat ja johtaminen saavat kritiikkiä haastatteluissa. Seuraava sitaatti kiteyttää pohdiskelut:

”Haastavinta on ollut se, että on joutunut vähän äimisteleämään, että ihanko totta sinne ei ollut perustettu yhtään minkäänäköistä tällasta ryhmää, jotka siitä ottaa vastuun.”

Asumissosiaalista lähityötä asukkaiden parissa tekeville toimijoille avoimia kysymyksiä olivat muun muassa seuraavat: minne polutettaisiin asumaan vahvaa asumisen tukea tarvitsevat henkilöt, kuinka tukiasumisen järjestäminen heidän osaltaan käytännössä etenee, kuka tai mikä taho vastaa kenenkin asukkaan palvelutarpeen arvioinnista, palveluiden järjestämisestä sekä niiden mahdollisesta koordinoinnista? Alueella tiedettiin asuvan myös henkilöitä, joilla ei ollut kontaktia Pura-tupaan tai aikuissosiaalityöhön.

5.2 Yhteistyöverkosto rakentuu kentällä ja asukkaiden kontaktointi sekä palvelutarpeiden arviointi alkaa

Suuri osa niistä, jotka alueella vuokrasopimusten irtisanomisen vaiheessa vielä asuivat, tarvitsivat uuden kodin järjestämiseksi paljon apua. Ihmisten yksilökohtaisista palvelutarpeista ei oltu vielä tässä vaiheessa kuitenkaan kovin hyvin perillä. Uusien asuntojen etsiminen alkoi käytännön lähityönä tutustumalla tarkemmin heihin, jotka asuntoja tarvitsivat. Työntekijät jalkautuivat alueelle selvittämään asukkaiden tilannetta. Ensimmäinen asia, jonka parista työntekijät tilanteesta itsensä löysivät, oli monien asukkaiden kokemus kotinsa ja naapurustonsa menetykseen liittyvä henkilökohtainen suru ja yhteiskunnallisen epäoikeudenmukaisuuden kokemus. Nämä olivat myös syinä siihen, etteivät kaikki asukkaat olleet suostuneet vastaanottamaan vuokra-asunnon irtisanomisilmoitusta vuokrataloyhtiön asumisohjaajalta.

Asukkaiden parissa lähityötä tehneet tahot organisoituivat keskenään ja yhteinen monialainen verkostopalaveri saatiin koolle noin neljä kuukautta ennen alueen tyhjenemistä. Tarvittavia asuntoja, kuten päihteen käytön sallivan tukiasumisen tai ikääntyville päihteenkäyttäjille sopivia palveluasumisen paikkoja ei ollut riittävästi ja johtotasolla niistä käytiin neuvotteluja vielä kahta kuukautta ennen h-hetkeä. Neuvottelut toisen kunnan alueella sijaitsevan kiinteistön omistavan tahon kanssa kariutuivat lopulta syihin, jotka eivät selviä tutkimusaineistosta. Pura-alueen tyhjentämiseen liittyvää vastuiden jakamista tehtiin pitkälti Pura-tuvan ja vuokranantajan asumisohjaajan keräämän, hiljaisen ja kokemukseen sekä pitkäaikaisiin havaintoihin pohjautuvan asiakastiedon pohjalta:

Eli me alotettiin ihan rankasti sillä, että me käytiin nimi nimeltä läpi, ketä siellä asuu, ”minkälainen niiden tilanne on ja tietääkö kukaan niistä mitään, eli tarkoittaen minkälainen tilanne niillä on, onko jo muuttanut pois, onko niin omatoiminen, että pystyy muuttamaan itseksen pois, tarjoaako [vuokranantaja] jatkoasuntoa. Karsittiin pois semmoset, jotka näyttäytyi että okei, nämä varmaan täältä omin jaloin kykenee sitten pois.”

Alustava työnjako auttoi toimijat kartalle siitä tilannekokonaisuudesta, joka heillä oli hoidettavanaan. Monilla Pura-alueella vielä tässä vaiheessa jäljellä olevilla asukkailla oli heidän toimintakykyään rajoittavia seikkoja, esimerkiksi päihde- ja mielenterveys sairauksia, muistisairauksia tai somaattisia sairauksia, joiden vuoksi heillä voitiin arvioida olevan hankaluuksia itsenäisesti uuden

asunnon hankkimisesta selviytymisessä sekä tarvitsemiensa palveluiden piiriin hakeutumisessa. Heidän oli vaikeaa hakea ja saada tarvitsemiaan palveluita, joten heitä voidaan kuvata sosiaalihuoltolain 3 § mukaisen erityisen tuen tarpeessa oleviksi. Asukkaiden kanssa työskentely jakautui kentän toimijoiden kesken kunkin toimijan erityisosaamisen mukaan niiden asukkaiden osalta, joiden tilanteesta oli olemassa jonkinlaista tietoa. Vuokratyöryhmälle ja Pura-tuvalle tuntemattomiksi jääneiden asukkaiden palvelutarpeiden selvittäminen ohjautui näissä neuvotteluissa kaupungin asunnottomuustyön hankkeen työntekijöille. Lähityöntekijöiden toimijuutta rajoittivat ja paineistivat tässä yhteydessä rakenteellisella tasolla sopivien eli pienten ja kohtuuhintaisten asuntojen ja asumispalvelujen puute sekä yksilötasolla kiire, kertarysäyksellä tuleva suuri asiakasmäärä ja asiakkaiden laaja-alaiset palvelutarpeet, jotka edellyttivät runsaasti läsnä olevaa ja paikoin hitaastikin etenevää asiakastyötä. Lisäksi osa työntekijöistä toimi työssään kentällä ilman lähiesihenkilöitä ja/tai selkeää tehtäväkuvaa.

Johtotasoilta asetettiin tavoitteeksi se, ettei kukaan saa jäädä ilman asuntoa, eivätkä kaupungin asunnottomuustilastot saa nousta alueen tyhjentämisen vuoksi. Lähityöntekijät osoittivat poikkeuksellista sitoutumista asukkaiden asioiden selvittämiseen. Asiakastyön orientaatiota kuvaa se, ettei asiakkuuksia suljettu pois eri tahojen välillä, vaan pikemminkin saatettiin tehdä päällekkäistäkin työtä joidenkin asukkaiden kohdalla. Päällekkäinen työ aiheutui ainakin osin siitä, ettei työn sisältöjen ja vastuiden kokonaisuutta koordinoitu tai johdettu riittävästi. Toinen tekijä päällekkäisen työn taustalla on se, että vahvaan ammattietiikkaan nojaavat työntekijät ottivat asukkaiden asioita itselleen niin sanotusti varmuuden vuoksi tilanteissa, joissa vastuutaho oli epäselvä. Asukkaiden auttaminen ja tukeminen olivat työntekijöille haastavassa tilanteessa ykkösprioriteetti, sen pohtimisen sijaan, kelle kukakin oikeasti kuuluu. Tämä koettu vastuu on painanut työntekijöitä merkittävästi. Haastatteluaineiston keräämisen yhteydessä tutkijat kiinnittivät huomiota siihen, kuinka kuormittuneita lähityöntekijät koko tapauksesta vaikuttivat olevan. Haastattelutilanne saattoi herättää haastateltavissa vahvoja tunteita, koska he eivät olleet vielä ehtineet aiemmin käydä prosessia läpi ja koska rupeama oli koettu niin paineistetuksi sekä kiireessä äärimmäisen vaikeaksi.

Työntekijät jakoivat keskinäistä tunnustusta siitä, että he pystyivät luottamaan toisiinsa ja siihen, että jokainen hoitaa oman osuutensa. Koska tekemistä riitti, työntekijät alkoivat laajentaa työnkuviaan asukkaiden yksilökohtaisten palvelutarpeiden edellyttämällä tavalla. Eri organisaatioiden työntekijöillä oli tilanteessa lain puitteissa erilaisia velvollisuuksia ja mahdollisuuksia työn hoitamiseen ja ihmetystä kentällä herätti se, etteivät aikuissosiaalityön piiriin kuuluvat asukkaiden omatyöntekijät olleet prosesseissa lähtökohtaisesti mukana, vaan

tilanteen hoitamiseen ohjattiin resurssit kaupungin asunnottomuustyön hankkeesta. Haastatteluihin puhuttiin paljon aikuissosiaalityön arjen ”mahdottomasta tilanteesta”, jossa sosiaalityön perusarki kuvautuu enemmän kriisien hallintana ja tulipalojen sammutteluna kuin suunnitelmallisena ja hallittuna asiakastyönä. Seuraavassa aineisto-otteessa kuvataan laaja-alaisesti sosiaalityön arkeen kasautuneita erilaisia paineita ja erityisesti terveydenhuollon palvelujen poissaoloa sieltä, missä niitä lain mukaan kuuluisi olla tarjolla:

”V: (...) meidän arki on sellaista hyvin välillä sosiaalipäivystyksellistä, että siellä pyritään jotenkin ratkomaan niitä akuutteja tilanteita, ja tunnustetaan se että tilanne saadaan tässä nyt vähäksi aikaa helpottumaan, mutta kun hänellä on seuraavan kerran tällainen vaihe, niin me ollaan tässä täsmälleen samassa tilanteessa. Ja tämä kaksoisdiagnoosien määrä ja muu, niin kyllähän tämä on tietyllä tavalla sellainen, just tuo [naurahtaa] mitä sä kuvasit, niin toihan olisi ihana jos sosiaalityö pystyisi olemaan tukena tällaisille ihmisille jotka kokee hankalaksi muuttaa johonkin liian hienoon asuntoon. Mutta kyllähän ne on niitä luksushetkiä joissa sä koet oikeasti voivasi tehdä sosiaalityöntekijänä töitä, eikä sun tarvitse miettiä että oikeastaan mun pitäisi kyllä olla psykiatrinen sairaanhoitaja että mä tiedän mitä mä tässä tilanteessa teen, vähintään. Että sä tarvitset niin monen asiakkaan kohdalla sitä psykiatrista osaamista tänä päivänä. Että olo on tosi yksinäinen kyllä meillä monesti.

K: Niin ja sit mä jotenkin mietin että eihän se ole sosiaalityön vastuulla, tällai organisatorisesti se ei kuulu sosiaalityön vastuualueisiin se psykiatrinen hoito, mutta käytännössä te sitä arjen työssänne joudutte tavallaan niihin tilanteisiin joissa asiakas tarvitsee sitä tai tätä tai tota ja sit jos ei just saa sitä tarvitsemaansa terveydenhuollon palvelua, niin sit siellä vaan yritetään just.

V: Niin sitten me yritetään vastata siihen sosiaalityön keinoin pystymättä kuitenkaan tarjoamaan sitä terveydenhuollon osaamista ja tukea sille asiakkaalle, jolloin tietyllä tavalla sitä sosiaalityön aikaakin menee hukkaan. Koska me ei tavallaan tehdä oikeita asioita, työntekijä kuluttaa omia resurssejaan siihen. Nehän on hirveen raskaita tilanteita siis usein työntekijälle.

K: Varmasti joo.

V: Ja työntekijä saattaa jopa ajautua tavallaan sellaisiin tilanteisiin kun ei täysin ymmärrä sitä asiakkaan reaktiota joihinkin asioihin. Että jos siinä olisi

terveydenhuollon ammattilaisen osaaminen käytössä, niin se tilanne saattaisi edetä jotenkin toisin.

K: Aivan. Ja jos terveydenhuolto kantais vastuutaan niistä ihmisistä..

V: Niin.

K: ..(niin ehkä) tulis semmonen, koska mä mietin sitä sosiaalityön etiikkaa ja sitä että mikä se on se jälki mikä jää työntekijään sitten tommosen tapaamisen jälkeen ja se huoli vielä tai se epätietoisuus-

V: Ja riittämättömyyden kokemus ja kaikki ne mitkä siihen jää sen tapaamisen jälkeen niin ne on tosi kuluttavia.”

Haasteita sosiaalityössä ovat työntekijöiden näkökulmasta esimerkiksi se, että avohoidossa on liian sairaita ihmisiä sekä mahdottomuus tehdä suunnitelmallista ja rinnalla kulkevaa sosiaalityötä, kun arjen toimintoja ohjaa sosiaalityön ”päivystyksellinen”, resurssien rajallisuudesta aiheutuva luonne.

5.3 Asuntojen järjestäminen ja muutossa auttaminen

Pura-alueen tyhjentäminen ajoittui vahvojen koronarajoitusten aikaan, mutta koronalla ei kerrottua suurta vaikutusta asukkaiden elinolosuhteisiin tai muuttoprosessin etenemiseen. Tämä kuvastaa sitä elämäntilannetta, jossa useat alueen asukkaista elivät: korona esittäytyi heille yleisesti ottaen ”vain yhtenä, mutta kaikista huolista pienimpänä”. Huomattavasti koronaa enemmän muuttoprosessia ja lähityöntekijöiden työtä hankaloittivat taloihin pesiytyneet tuholaiश्यonteiset, joita alueella oli pyritty torjumaan jo jonkin aikaa, tuloksetta. Tuholaiस्थ्यen alueen ulkopuolelle kulkeutumisen välttämiseksi tehtiin erilaisia suojaustoimenpiteitä, joista osa aiheutti erilaisia eettisiä paineita asukkaiden parissa toimiville lähityöntekijöille. Kaupungin työntekijöitä oli muun muassa ohjeistettu siihen, etteivät nämä saisi kuljettaa omissa autoissaan asukkaita ainakaan ilman hyviä suojava-rusteita tukiasumisyksikön edellyttämään haastatteluun, johon muutosprosessin alkuvaiheessa myös sosiaalityöntekijän piti osallistua.

Kun alueen asukkaiden asumiseen ja muuhun elämänhallintaan liittyvien palvelutarpeiden perusteellinen selvittäminen alkoi, lähityöntekijät tekivät kiin-

nostavan havainnon: asukkaat olivat pärjänneet haavoittuvissa elinolosuhteissa yllättävän kauan erityisesti keskinäinen yhteisöllisen huolenpidon ja Pura-tuvan ansiosta. Iso kysymys tässä vaiheessa oli se, millaisia asukkaiden palvelutarpeet tulisivat olemaan muussa maantieteellisessä sijainnissa, ilman tuvan välitöntä läheisyyttä ja tuttua, muista asukkaista koostuvaa naapuriyhteisöä. Jotkut asukkaista uskoivat, että he estävät alueen muutoksen realisoitumisen päättämällä jäädä kotiinsa. He, jotka sopeutuivat alueen purkamispäätökseen ja kykenivät itse hankkimaan asuntonsa, alkoivat muuttaa hiljalleen alueen tyhjentämistä edeltävänä vuonna pois. Pääasiassa hyvissä ajoin eli noin puolisen vuotta ennen h-hetkeä tapahtuneissa muutoissa asukas pystyi useimmiten vaikuttamaan ja esittämään toiveita tulevan kotinsa sijainnista. Ne asukkaat, jotka olivat joko hyvin kiintyneitä alueeseen tai uuden asunnon järjestämisen yhteydessä sosiaalityön avun tarpeessa, saivat pääsääntöisesti uusia asuntoja alkaen muutamaa kuukautta ennen alueen tyhjenemistä ja päättyen niin, että parin asukkaan vuokrasopimuksia jatkettiin parilla kuukaudella vielä alueen tyhjentämisen takarajan jälkeen. Nämä vuokrasopimusten jatkumiset kytkeytyivät eettisiin ja sensitiivisiin asiakkaan terveydentilaan liittyviin tilanteisiin.

Suuri osa alueelta toiselle muuttaneista koki asukashaastattelujen perusteella pystyneensä vaikuttamaan uuden kotinsa maantieteelliseen sijaintiin. Toiveet olivat kahtalaisia. Osa halusi nimenomaan samantyyppiseen vuokra-asuntoympäristöön, joita kaupungissa samalla vuokrataloyhtiöllä on. Toinen osa asukkaista puolestaan nimenomaan ei halunnut jatkaa asumista samankaltaisessa ympäristössä. Osan asukkaista kerrotaan kieltäytyneen heille tarjotuista asunnoista, jotka olivat asukkaiden mielestä liian hienoja, eivät sellaisia, joihin he tulisivat kotiutumaan. Oman vaikeutensa muuttoihin toi jo edellä mainittu alueen tuholaisongelma. Vuokrataloyhtiö tarjosi asukkaille mahdollisuutta jättää irtaimistonsa maksutta kotiinsa. Kaupunki oli puolestaan tehnyt rakenteellisen linjauksen kaikkien alueen asukkaiden muutosta aiheutuvien kustannusten kattamisesta täydentävän tai ehkäisevän toimeentulotuen turvin, kuten huonekalujen sekä erilaisten kodin tavaroiden ja tekstiilien hankinnasta ja niiden siirtämisestä muuttopalvelun avulla. Linjauksen tavoitteena oli turvata muuttojen onnistumista tiukassa aikataulussa siten, että asukkaiden sosiaalihuoltolain mukaiset oikeudet, kuten asumisen turvaamiseen saatava tuki, toteutuvat. Asuntojen tyhjentämisessä käytetty muuttopalvelu oli erikoistunut toimimaan haavoittuvassa asemassa olevien ihmisten parissa. Palveluvalinta oli onnistunut, sillä osa asukkaista ei pystynyt itsenäisesti tai tuetusti tekemään sovittuja asioita muuttopäivään mennessä, jolloin muuttopalvelun toiminta oli muuton onnistumisen kannalta välttämätöntä.

Lähityöntekijät toimivat ketteränä verkostona keskenään ja saivat pikavauhdilla järjestettyä asukkaille uusia asuntoja ja koteja. Käytännön lähityössä, kuten muutoissa ja asunnon järjestämisessä työtä tehtiin asiakaskohtaisen yksilöllisen tilanteen edellyttämällä tavalla, mikä tarkoitti paikoin myös oman työnkuvan sisältöjen ylittämistä, mikäli syntyi huoli siitä, että jokin asia jää muuten hoitamatta. Joidenkin asukkaiden osalta riitti maksusitoumusten toimittaminen ja oikeuksista sekä lukuisista käytännön asioista tiedottaminen. Toisten asukkaiden kanssa muuttotyössä saatettiin kunnan sosiaalityönä avustaa aina tavaroiden pakkaamiseen sekä tuholaiistorjuntaan osallistumiseen saakka. Lähityöntekijät tekivät monin paikoin yhteistyössä Kelan yhdyshenkilöiden kanssa äärimmäisen joustavaa byrokratiatyötä asukkaan allekirjoittaman sosiaalihuollon tietojenluovutuslomakkeen ansiosta. Jotkut asukkaat myös valtuuttivat työntekijän toimimaan tilanteissa puolestaan. Työntekijät muun muassa postittivat keskenään vuokravakuussitoumuksia, tiedottivat muutto-osoitteita ja -aikatauluja sekä tekivät tilannekatsauksia asioiden etenemisistä, onnistumisista ja hankaluuksista. Nopea tilanteisiin reagointi, jatkuva vuorovaikutus asiakkaan kanssa sekä asukkaan rinnalla kulkeminen muuton yhteydessä ja sen läpi mahdollisti sosiaalihuollolle paitsi asuntojen menettämisen ennaltaehkäisy myös turvasi asukkaiden oikeuksien ja palvelutarpeisiin vastaamisen toteutumista.

5.4 Asukkaiden osallisuuden ja toiveiden huomioiminen prosessissa

Asukkaiden oikeuksien ja toiveiden toteutuminen eivät pääsääntöisesti kulke-neet Pura-alueen tyhjentämisprosessissa käsi kädessä. Suurin syy tähän oli se, että iso osa asukkaista olisi halunnut jäädä alueelle asumaan ja niinpä he olivat koko alueen vuosia kestäneiden muutossuunnitelmien ajan tuoneet esille tämän tahtonsa. Kuten sanottua, moni asukas koki muutoksen eettisesti ja moraalisesti epäoikeudenmukaisena siirtona, jossa vääränlaiset asukkaat halutaan siirtää kalliilta tonttimaalta kaupungin keskeiseltä sijainnilta pois. Myös osa haastatelluista toimijoista pohti vuokrataloyhtiön haluavan ”hajottaa” asukasyhteisön. Asukkaat tekivät prosessin kuluessa alueen säilyttämiseksi oman kuntalaisaloitteen, jonka jälkeen tehtiin myös valtuustoaloite alueen yhteisöllisen asumisen jatkumisen puolesta. Yhteisön purkaminen on tarkoittanut monille asukkaille vuosien, jollei vuosikymmenten aikaisen naapuruston ja turvalliseksi koetun yhteisön ja kotipaikan menettämistä.

Asemakaavaprosessin yhteydessä Pura-alueen asukkaita osallistettiin kaavaprosessiin. He osallistuivat myös kaupungin järjestämään yhteiseen työpajaan, jossa pohdittiin alueen tulevaisuutta. Toimijahaastattelujen mukaan asukkaiden asemakaavaprosessiin osallistuminen oli ollut lukumääräisesti merkittävää, jopa sadan alueen asukkaan arveltiin kokoontuneen erääseen keskustelutilaisuuteen. Pura-alueelta museoviraston suuntaan tapahtuneiden yhteydenottojen kerrottiin tapahtuneen lähinnä yhden asukkaan taholta. Tämä pantiin museovirastossa merkille, sillä yleensä kiinteistöjen suojelua koskevissa selvityksen alla olevissa tilanteissa, museovirastoon ollaan yhteydessä huomattavasti enemmän. Asukkailta saaduista aluetta koskevista asiakirjoista käy ilmi, että alueen asukkaat ovat vedonneet pitkin muutosprosessia kaupungin eri tahoihin asuinalueen säilyttämisen puolesta. Heidän mielestään kiinteistöjen kunnostamisessa olisi riittänyt peruskorjaukset, kuten putkiremontit ja maalaukset. Erityisesti asukkaat vetosivat alueen sosiaalisen yhteisöllisyyden säilyttämisen ja pienituloisten asukkaiden sosiaalisten oikeuksien puolesta. Osa haastatelluista asukkaista koki saaneensa tietoa omista oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan alueen tyhjentämispäätöksestä tiedotettaessa, osa taas ei. Asukkaat muistivat myös eri tavalla alueen tyhjentämispäätöksen saapumisen ajankohdan ja käytännöt ja sisällöt, kuten seuraavista aineisto-otteista on nähtävissä. Ensimmäinen aineisto-ote kuvaa yhteiskunnallista toiseuden kokemusta, tilaa, jossa pienituloinen ei voi tehdä muuta kuin totella, kun hänelle kerrotaan hänen elämänsä koskevista päätöksistä.

K: Kerrottiinko sulle omista oikeuksista ja velvollisuuksista taloyhtiön asukkaana silloin, kun alueen tyhjentämispäätöksestä kerrottiin?

V: Mitä sitä, pystyy vastustaa katsos kun isompi määrä.

Toisessa, asukkaiden ryhmähaastattelun aineisto-otteessa näkyy puolestaan hyvin se, miten eri tavoin asukkaat kertoivat tiedon heille tulleen ja millä tavalla tieto heitä kosketti. Otteen lopussa Pura-tuvan seinille laitettut laput konkretisoivat asukkaille alueelta lähtemisen pakon.

K: Sä (...) silloin ku tuvalla tavattiin muistaakseni vähän puhuit sitä että, tää on ollu semmosta venkslaamista, tää tieto tästä [Pura-alueen] tyhjentämisestä.

V2: Joo.

K: Kerro vähän siitä.

V2: Siitä on monta vuotta aikaa kun ensimmäisen kerran tuli [vuokranantajalta] tieto että ne puretaan nyt sitten, mä tulin siihen tulokseen että ei näitä ikinä pureta, en mä sitä uskonut mutta sitten loppujen lopuksi, kuun 25. päivä mä muutin tähän niin, se oli [edeltävän] kuun jotain loppua, [vuokranantajan asumisohjaaja] sitten soitti että nyt olis [toisessa kaupunginosassa] kämppä. Mä (-) (että) okei mennään kattomaan.(...)

K: Siitä tiedottamisesta vielä, hoidettiin se teijä mielestä hyvi et saitteks te riittävästi tietoo siitä, miten se prosessi etenee tai riittävä ajoissa tai..

V2: Kyllä mä sain tietää iha-

K: ..oliko teille selvää mitä tapahtuu?

V2: Joo mähän heti sanoinkin että puolen kuun [aikaan] mä muutan tähän, 25. päivä [x]kuuta mä tulin tähän.

V4: Itsellä kyllä huhuja oli silleen että oli hyvin tiedossa että- jos joku ei uskonut että puretaan, (tietää) minkälaiset tontit ja palstat. Mullahan oli jo monta vuotta silleen mä vaan aina uusin sitä hakemusta, että hain jotain kämppää just tämmöstä, ettei oo betoniviidakko. Oli hyvin tiedossa että se on vaan se päivämäärä että millon. Tuo kyllä sitten kun se tuli, se tulikin sitten yllättävän nopeesti että ai se onki nyt mä aattelin että se kestää vielä vähän aikaa, ei sinällään mutta ihan hyvin oli itsellä tiedossa ja tiedottu ja niin kun mä sanoin, mulla tuo elämän tilanne mikä oli sitten. (Oli) mulla vähän muuta sitten siinä ajateltavana, että ei tullut

V2: Niin se tuli aika mullekin se (tieto) mä (-) herrajumala, eikö mulla oo kun viikko aikaa mööpelit mä jätin kaikki sinne kun oli se hemmetin tuholaisongelma ja kaikki nämä, en mä ottanut mitään muuta kun kahvinkeitin ja, telkkarin kaikki muut mä jätin sinne.

V5: Kyllähän se tuvan henkilökunta sitä kertoi mutta sitten ilmestyi ne laput sinne seiniin että lähtö.

V: Joo.

V5: Sitten se oli se todellisuus iski, ahaa nyt lähdetään.”

Aineisto-otteet tekevät näkyväksi asukkaiden kokeman toimijuuden suhteellisuuden, jossa todellisuusrakenteet, eli kodista muuttamisen pakko, realisoituu heille ”isompien määräyksinä” ja ”lappuina seinillä”.

5.5 Asukkaiden palvelutarpeiden sekä oikeuksien huomioiminen prosessissa

Asukkaiden sosiaalihuoltolain mukaista palvelutarpeiden arviointia sekä heidän terveydentilaansa koskevaa arviointia jouduttiin tekemään prosessissa liian kiireellisellä aikataululla, mikä näkyi paitsi lähityöntekijöiden kuormituksena myös asukkaiden asumisen jatkoa koskevinä huolina. Tutkimusaineiston pohjalta kaupungin asunnottomuustyön hankkeen voidaan todeta kuuluneen työmuotona, tekijöineen ja menetelmineen, koko prosessin kiitellyimpiin toimijoihin: he tekivät joustavasti asukastarpeista lähtevää työtä. Tutkimusaineistosta selviää, ettei yhden palveluista kieltäytyneen asukkaan kohdalla ole jatkettu tilanteen selvittämistä, koska tarvetta palveluresurssien käyttöön on ollut alueella niin monella muullakin ja koska tilanteessa on ollut kiire. Aikuissosiaalityön resurssien kerrotaan monissa toimijahaastatteluissa olevan liian pienet suhteessa olemassa oleviin asiakastarpeisiin.

Asukkaiden palvelutarpeisiin vastaamisen turvaamiseksi kaupunki teki useita rakenteellisia linjauksia, joita Pura-alueelta pois muuttavien asukkaiden kanssa sovellettiin. Lisäksi muut toimijat laajensivat työmenetelmiään asukkaiden elämäntilanteiden tukemiseksi ja asioiden hoitumiseksi asianmukaisella tavalla. Työmenetelmien verkosto- ja toimijakohtainen laajentaminen perustyönkuvien ulkopuolelle mahdollisti Pura-alueen muuttoprosessin ”ihmeen”, jonka ei kentän työntekijöiden mielestä pitänyt olla mahdollista. On totta, että muutaman kuukauden aikana alueelta onnistuttiin siirtämään uusiin koteihin kymmeniä vahvassa palvelutarpeessa olevia henkilöitä. Ilman rakenteiden muovaamista ja työnkuvien venyttämistä aidosti asiakkaan tarpeita vastaaviksi näin ei kuitenkaan hyvin todennäköisesti olisi tapahtunut, joskin se on asia, jota voimme vain arvailla. Seuraavaan taulukkoon 5 on koottu niitä rakenteellis-käytännöllisiä linjauksia, joita Puran muutosprosessissa otettiin ansiokkaasti käyttöön. Ne perustuvat haavoittuvassa yhteiskunnallisessa asemassa olevien asukkaiden arjen ”raakatarpeista” juontuvien ongelmien ratkomiseen.

Taulukko 5. Pura-muutosprosessissa käytettyjä, eettisesti luovia työmenetelmiä perusteluineen

Taho	Poikkeuksellinen työmenetelmä/linjaus	Perustelu
Kaupunki	Linjaus: Muuttoavustus kodin irtaimistoon kaikille	Tuholaiset lähtöasunnoissa
Kaupunki	Määräys tukiasumisyksiköille ottaa asukkaita vastaan ilman haastatteluja	Byrokatiassa ”oikominen” kiireen takia
Kaupunki	Linjaus: Asukastarvetta vastaava muuttoapu kaikille yksityiseltä palveluntuottajalta	Tieto siitä, etteivät kaikki asukkaat kykene pakkaamaan tavaroitaan ja selviytymään muuttamisesta itsenäisesti Kiire
Kaupunki	Asukkaiden luo aitojen asiakastarpeiden mukaisesti jalkautuva sosiaalityö ja arjessa rinnalla kulkeminen	Kaikilla asukkailla ei ollut kykyä hoitaa muuttoon liittyviä asioita itsenäisesti Kiire
Kaupunki	Tukiasumispalvelujen lisääminen	Asukkaiden palvelutarpeet, jotka lisääntyivät yhteisöstä luopumisen yhteydessä ja joiden laajuus selvisi tarkemmassa palvelutarpeen arvioinnissa
Alueen kolmannen sektorin toimija	Asukkaat uuteen kotiin saattava, asumisen sujumisen varmistava ja muuton käytännön asioissa auttava palvelu	Asukkaiden palvelutarpeet, jotka lisääntyivät yhteisöstä luopumisen yhteydessä ja joiden laajuus selvisi tarkemmassa palvelutarpeen arvioinnissa. Asukkaiden sosiaalihuoltolain mukaisten oikeuksien ja asukkaiden yksilökohtaisia palvelutarpeita vastaavan työn toteutumisen vahvistaminen
Vuokranantaja	Vuokrasopimusten irtisanomisten toimittaminen henkilökohtaisesti ja samassa yhteydessä tiedonjako siitä, mistä uusia asuntoja kannattaa lähteä etsimään	Asukkaiden oikeuksien ja velvollisuuksien vahvistaminen ja uusien asuntojen etsimisen pikainen vireillepano
Kela	Etuuspäätösten pikainen tekeminen tarpeen vaatiessa	Kiire
Kela	Suullisten toimeentulotukihakemusten vastaanotto	Asukkailta puuttui verkkopankkitunnuksia ja/tai kapasiteettia kirjallisten toimeentulotukihakemusten täyttämiseen
Kela	Yhteyshenkilömalli, ts. tietyt nimetyt työntekijät hoitivat kaikki Pura-asukkaiden asiat	Asiakaskunnan erityisen tuen tarpeet

Taulukko esittää sitä keinovalikoimaa, jolla prosessin toimijat varmistivat asukkaiden sosiaalihuoltolain mukaisten oikeuksien toteutumisen ja sen, että asukkaat saivat todellisia arjen palvelutarpeitaan vastaavalla tasolla palveluja. Kaupunki onnistui yhdessä muun toimijaverkoston kanssa Pura-alueen tyhjentämisen tehtävässä erinomaisesti; alue saatiin kiireellisellä aikataululla asukkaista tyhjäksi määräaikaan mennessä. Tutkimusaineistosta käy ilmi, että erityisesti alueelle jalkautuvassa hanketyössä on tehty todella paljon asukkaiden oikeuksien toteutumista edistävää työtä. Asukkaille on esimerkiksi kerrottu heidän oikeuksistaan ja ilmoitettu yhteystiedot, joiden kautta asukas voi kysellä asioista lisää, jos kokee tarvitsevansa apua. Lisäksi lähityössä on tehty asukkaiden puolesta merkittävä määrä joustavaa byrokratiatyötä. Tätä on perusteltu esimerkiksi sillä, ettei asukkailla ollut käytössään sähköpostiosoitetta, henkilöllisyystodistusta, pankkitunnuksia tai yksinkertaisesti kapasiteettia paperiasioiden hoitamiseen. Asukkaat ovat pääsääntöisesti saaneet itse valita sen, mistä he haluavat hankkia uuteen kotiin tulevat huonekalut. Asukkaiden kanssa on sisustettu koteja yhdessä ja tehty kodin hankintoja. Osalla asukkaista oli sen verran säästöjä, että he maksoivat huonekaluhankintoja itse.

Asukkaiden oikeuksia palveluihin ei kuitenkaan onnistuttu huomioimaan täysin. Tutkimusaineistosta käy ilmi, että jotkut henkilöt olisivat tarvinneet tukiasumista vahvempaa palveluasumista, mutta jäivät ilman palvelua, koska sitä ei ollut kaupungissa päihde- ja mielenterveysairaille tarjolla joko ollenkaan tai riittävästi. Myös päihdeiden käytön sallivat tukiasumisen paikat vaikuttivat olevan täynnä ja Pura-asukkaat joutuivat odottelemaan paikkojen vapautumista tai ottamaan vastaan tukiasumisen paikan muualta kuin toivoivat. Kaupunki myös luopui tutkimushankkeen aikana yhdestä päihdeiden käytön sallivasta tukiasumisyksiköstä.

Tutkimuksessa syntyi vaikutelma siitä, että kaikki asukkaat eivät välttämättä aina olleet oikeuksiensa ja velvollisuuksiensa tasalla. Osa asukkaista katsoi, että asuntojen vuokrasopimukset irtisanonut vuokranantaja on velvollinen järjestämään heille uudet asunnot. Näin ei kuitenkaan ole. Pura-prosessissa vuokranantajan poikkeuksellisen ”sosiaalinen” toiminta on peräisin vuokranantajan asumisohjaajan työhistoriasta sosiaalisten kysymysten parissa.

Paradoksaalista on se, että yhteisö, jonka moni ulkopuolinen näki uhkana, edusti monille alueen asukkaille turvaa ja huolenpitoa. Yhteisön ympäriltä hajoaminen mainitaankin eräässä aineistossa yhtenä ja ainoana asukkaan asumiseen liittyvänä palvelutarvetekijänä. Yhteisö on siis systemisesti sekä kantanut vastuuta että pitänyt huolta ”omistaan”, mikä on suomalaisessa naapurielämässä nykypäivänä ehkä jopa hieman poikkeuksellistakin. Osa asukkaista muodosti uu-

dessa asuinympäristössään pienen ”Pura-yhteisön”, sillä jonkin verran asukkaista muutti asumaan toistensa lähistölle saman vuokranantajan vastaaviin kohteisiin.

Asukkaiden palvelutarpeiden arvioinnin haasteet konkretisoituivat suhteessa asukkaiden itsemääräämisoikeuden toteutumiseen. Sosiaalihuollon asiakasdokumentoinnista on nähtävissä, että osa asukkaista ei mieltänyt olevansa sosiaalihuollon palvelujen tarpeessa. He saattoivat ajatella näin, vaikka samaan aikaan asiakasdokumentoinnista selviää, että henkilöllä on ollut pitkäaikaisia päihde- ja mielenterveys sairauksiin liittyviä ongelmia, joiden yksi konkreettinen lopputulema on hengenvaarallinen päihdeidenkäyttö. Sosiaalihuoltolain ytimeen sisältyy jännitteinen tulkintakehikko, jossa asiakkaan edun mukainen toiminta on mahdollista mieltää monella tapaa. Oleellinen kysymys tässä yhteydessä on se, missä määrin esimerkiksi vuosien ajan akuutissa päihde- ja mielenterveyden sairauksien kierteessä elävä ihminen pystyy tekemään järkeviä itseään koskevia päätöksiä? Onko hän kykeneväinen ajamaan omaa etuaan? Kuka tässä tilanteessa määrittää sen, mikä on asiakkaan etu? Onko asiakkaan etu se, että hänen itsemääräämisoikeutensa toteutuu ja hän niin halutessaan saa esimerkiksi jäädä ilman palveluja, vai se, että häntä pyritään entistä vahvemmin saamaan mukaan hänelle kuuluvien palvelujen piiriin? Sosiaalihuoltolain mukaisten oikeuksien toteutumisen kannalta voidaan ajatella, että hengenvaarallisesti päihdeitä käyttävä ja mielenterveydeltään sairas ihminen on vahvan erityisen tuen tarpeessa. Silti asiakas voi päättää toisin. Sosiaalityön juridiseksi haasteeksi muodostuu täten asiakasta eri suuntaan vievien oikeuksien välinen ”ristiveto”.

6. Kohti uutta kotia

Tässä luvussa käsitellään aluksi Pura-alueen asukkaiden asumispolkuja alueelta pois muuttamisen jälkeen. Muuttojen lisäksi luvussa kerrotaan asukkaiden asumisen turvaamiseen liittyvistä huolista ja esitellään asumisen pitkällä aikavälillä turvaamiseksi tehtyä työtä. Luvun tutkimusaineistona on käytetty toimija- ja asukashaastatteluita sekä asumispolkuaineistoa.

6.1 Pura-alueen asukkaiden asumispolut uusiin koteihin ja asunnottomuuteen

Noin vuosi Pura-alueen tyhjentämisen jälkeen kerätty tutkimusaineisto perustuu tutkimuksen kaupungin keräämään väestörekisteripohjaiseen tietoon ja kuvaa asukkaiden asumispolkuja tarkalla tasolla noin vuoden ajalta alueelta muuttamisen jälkeen. Asumispolkutietoja saatiin yhteensä 194 asukkaasta. Heistä kahden osalta matriisi ei sisältänyt tietoja, koska asukkailla on ollut turvakielto ja yksi oli kuollut jo vuonna 2019. Tutkimushanke sai käyttöönsä asumispolkutiedot siis yhteensä 191 asukkaan osalta. Taulukossa 6 on esitetty tunnuslukuja, jotka kuvaavat vuosina 2020–2021 alueella asuneiden henkilöiden jatkoasumispolkuja (ei sisällä kuolleita). Tiedot on kerätty kesällä 2022.

Taulukko 6. Pura-alueella vuosi ennen alueen tyhjentämistä asuneiden asukkaiden jatkoasumispolut

Minne alueelta muuttaneet	Lukumäärä ja %-osuus	Muita huomioita
Toinen paikkakunta	15 (8 %)	Toiselle paikkakunnalle siirtyneiden osalta ei osoitetietoja ole saatavilla.
Tukiasumisyksikkö	20 (11 %)	
Vankila	1	
Hajasijoitettu vuokra-asunto	121 (68 %)	Näistä asuntonsa myöhemmin menetti 2. Tarkasteluhetkellä omaan asuntoon muuttaneista 4 oli menehtynyt.
Jääneet ilman asuntoa vuokrasuhteen päättyessä	20 (11 %)	Näistä 2 menehtyi asunnottomana, 2 sai oman asunnon myöhemmin ja 2 muutti tukiasumisyksikköön ja jäi sinne. 1 muutti tukiasumisyksikköön, jonka jälkeen asunnottomuus toistui. *Tarkasteluhetkellä yhteensä 17 alueen entistä asukasta oli asunnottomana.
Yhteensä	177	

Taulukosta selviää, että suurin osa (68 %) niistä Pura-alueen asukkaista, joista asumispolkutiedot olivat saatavilla (N=177), muuttivat alueelta omaan hajasijoitettuun vuokra-asuntoon. Heistä kaksi menetti asuntonsa myöhemmin ja päätyi asunnottomaksi. Päähteiden käytön sallivaan tukiasumisyksikköön muutti hieman yli 11 % asukkaista, yhteensä 20 henkilöä. Tämä on sikäli yllättävää, että tutkimusaineistossa korostuvat alueen asukkaiden laajamittaiset asumisen palvelutarpeet. Toisaalta aineistosta käy ilmi myös se, että kaikki tukiasumista ja erityisesti palveluasumista tarvinneet eivät saaneet prosessin kuluessa sitä, mitä tarvitsivat. Kaikki tukiasumiseen päätyneet asukkaat asuivat tarkasteluhetkellä edelleen samassa paikassa. Yksi asukkaista oli päätenyt vankilaan.

Taulukko 7. Pura-alueen tyhjentämisen prosessissa asunnottomaksi jääneiden aiemmat asumispolut, Pura-alueella asumisen aika sekä ja asunnottomuusstatuksen pysyvyys vuosi alueen tyhjentämisen jälkeen

Muutosprosessissa ilman asuntoa jääneiden asumisstatus ennen alueelle muuttoa	Henkilömäärä	Asunnottomuusstatuksen pysyvyys vuosi alueen tyhjentämisen jälkeen
Oma asunto	7	4 hlöä asunnottomana
Pitkäaikainen asunnottomuus	6	6 hlöä asunnottomana
Asunnottomuus	6	3 hlöä pysynyt asunnottomana
Muu paikkakunta	1	1
Yhteensä	20 jäänyt ilman asuntoa	14 hlöä pysynyt asunnottomana

Asumispolkuaineisto osoittaa, että asunnottomaksi jäi alueen vuokrasuhteiden purkamisen jälkeen välittömästi 20 henkilöä (ks. taulukko 7). Heistä 12 oli muuttanut Pura-alueelle asunnottomuudesta, joka 6 henkilön kohdalla on ennen Pura-alueelle muuttamista ollut pitkäaikaista eli luonteeltaan joko toistuvaa ja/tai kestänyt yhdenmittaisena aikajaksona vähintään vuoden. Ilman asuntoa vuokrasopimusten päättymisen aikaan jääneistä myöhemmin kaksi menehtyi asunnottomana, kaksi sai oman asunnon ja kaksi muutti myöhemmin tukiasumisyksikköön. Yksi henkilö kokeili asumista tukiasumisyksikössä, mutta ajautui sieltä takaisin asunnottomaksi. Kaupungin ja vuokratiloyhtiön tavoitteenasettelun ja tahtotilan saavuttaminen, jonka mukaan kaikille järjestetään Pura-alueen muutosprosessissa asunnot, ei siis toteutunut. Pahimmillaan tämä tarkoitti kaupunkisuunnittelun ja -kehittämisen tuottamaa tilannetta, jossa asunnottomuus uusiutui ja jatkui ihmisten elämässä.

6.2 Paikasta kodiksi: asumisen turvaaminen ja siihen kohdistuvat riskit Pura-muutosprosessissa

Pura-alueen muutosprosessissa sovituihin ja rakennetuista työmuodoista kaksi suunniteltiin erityisesti varmistamaan asukkaiden asumisen sujuminen uudessa asunnossa. Asumisen turvaamisen varmistamiseen rekrytoitiin kaupungin jalkautuvan asunnottomuustyön hanke sekä Pura-tuvan työntekijöiden tekemä, asukkaat uusiin koteihin saattava muuttopalvelu, jota kaupunki rahoitti erillisellä panoksella. Muuttoja hoitaneen yrityksen valinta osoitti ymmärrystä asukkaiden yksilökohtaisista, paikoin laajamittaisista palvelutarpeista sekä siitä konkretiasta, jota heidän asumisensa turvaamisensa edellytti. Tästäkin huolimatta alueen asukkaiden parissa lähityötä tehneet toimijat olivat huolissaan siitä, kuka asukkaiden asioita hoitaa jatkossa, tai kuinka heille käy, jos asuminen ei lähdekään sujumaan. Kaikkien asukkaiden kohdalta ei siis päästy tilanteeseen, jossa voitiin olla varmoja siitä, että he pärjäävät uusissa kodeissaan. Tutkimusaineisto kertoo ainakin yhden esimerkin, jossa asukas ei ollut saanut hoidettua uuteen kotiinnsa tarvittavia asioita, kuten sähkösovimusta. Vaikka asukas yritti vältellä työntekijöitä ja oli ärtynyt siitä, että nämä puuttuivat hänen asioihinsa, tekivät ammattilaiset tilanteessa sellaista intensiivistä ja kiinnipitävää työtä, jonka myötä asukkaalle saatiin järjestymään toinen, paremmin asiakkaan asumisen ja palvelutarpeita vastaava asunto ja sen myötä estettyä häätö.

Edellä kuvattuun hädän estämisen tapaukseen liittyivät erityisesti asiakkaan vaikeudet huolehtia erinäisten virallisten paperiasioiden hoitamisesta yleisemminkin. Pulmallisina näyttäytyivät esimerkiksi toimeentulotuen hakeminen, vuokrasopimusten kopioiden toimittaminen, sähkösovimuksen teko tai asunnon sisäänmuuttotarkastus, joiden tekeminen olisi haavoittuvassa asemassa asuntomarkkinoilla olevien asukkaiden oikeusturvan toteutumisen kannalta hyvin tärkeää. Monella Pura-alueen asukkaista oli vajavaiset valmiudet tehdä erilaisia virallisia asioita, kuten toimeentulotuki-, asumistuki- tai asuntohakemuksia, eikä kaikilla ollut asioiden hoitamiseen digitaalisesti tarvittavia välineitä, kuten verkkopankkitunnuksia. Muutosprosessin lähityössä kynnystä paperityön hoitamiseen madallettiin ja asioiden sujuvoittamiseksi tehtiin poikkeuksia, kuten suullisten toimeentulotukihakemusten vastaanottamista. Toisaalta osa haastelluista oli huolissaan siitä, kuka edistää asukkaiden palvelutarpeiden huomioiksi tuleamista ja oikeusturvan toteutumista jatkossa. Kelan työmalli, jossa yksi työntekijä vastasi kaikkien asukkaiden asiakasprosessista, sai muutosprosessissa runsaasti kiitosta ja on työmuotona erinomainen esimerkki siitä, että byrokraat-

tiseksi mielletty palvelujärjestelmän osanen on taivutettavissa palvelemaan asiakkaan yksilökohtaisia tarpeita. Myös Kelan yhteyshenkilöt näkivät asiakkaiden hyötyvän mallista aivan erityisellä tavalla. Asumispolkuaineisto osoitti, että lähes kaikki asunnon saaneet myös säilyttivät asuntonsa vielä vuosi alueen tyhjenemisen jälkeen. Voidaan täten olettaa, että asuminen uusissa asunnoissa oli sujunut suurimmalla osalla asukkaita ainakin vuokranmaksun osalta ja asuminen on onnistuttu muutosprosessissa turvaamaan.

Asukkaille tehtyjen jatkohaastattelujen perusteella (N=7) Pura-alueen asukkaat voidaan jakaa kaupunkikehityksen ”voittajiin ja epäonnekkaisiin” siinä mielessä, että yli vuoden mittainen asuminen uudessa kodissa oli ollut heille elämysisällöllisesti hyvin toisistaan poikkeava kokemus. Voittajien osalta prosessissa saatu asunto oli mieluisa ja se myös sijaitsi itselle mieluisalla alueella, johon oli jo tutustuttu ja kiinnytty: ”tämä on paratiisi”, kuvasi eräs onnekas henkilö uutta kotiaan ja sen maantieteellistä sijaintia. Voittajat olivat oppineet liikkumaan alueella, hoitamaan päivittäiset askareet ja tutustuneet naapurustoon niin halutessaan. Kaikki eivät välittäneet alueen muista asukkaista, vaan osa kertoi viihtyvänsä paremmin omissa oloissaan. He olivat kuitenkin löytäneet uuden kodin maantieteellisestä sijainnista hyviä puolia, kuten luonto ja palvelut, eivätkä he kaivanneet Pura-yhteisöä. Epäonnekkaiden osalta uuteen alueeseen kiinnittymistä ei ollut tapahtunut, koska siellä ei ollut paikkoja, jotka olisivat olleet heille houkuttelevia. Täten henkilöt jäivät enenevässä määrin koteihinsa. Kotiin jääminen ja yksinäisyys heikentävät ihmisten hyvinvointia, ja erityisen kohtalokasta se voi olla haavoittuvassa asemassa olevien, kuten iäkkäiden ja mielenterveydeltään sairastuneiden ihmisten elämässä; yksilön kokonaisvaltainen toimintakyky alkaa laskea, jos kotoa ei liikuta ulos eikä sosiaalisia yhteyksiä ole. Tältä osin muutosprosessia ei voida pitää kaikkien asukkaiden osalta onnistuneena, vaikka uusi asunto olikin löytynyt ja asuminen oli saatu turvattua.

Siihen, miten asukkaat jakautuivat voittajiin tai epäonnekkaisiin, ei voida tutkimusaineiston perusteella vastata. Vaikuttaa siltä, että kyse oli kiireisessä asuntojen jakamisen prosessissa enemmänkin lähinnä sattumasta. Pari asukasta, jotka olivat pian muuton jälkeen olleet vielä tyytyväisiä uuteen kotiinsa, olivat ajan saatossa ja talven myötä joutuneet kokemaan kodissaan yksinäisyyttä. He eivät poistuneet kodista usein, koska kokivat ettei heillä enää ollut paikkaa, johon mennä. Pura-alueella asuessa alueella sijaitseva tupa oli toiminut heidän arkensa, osallisuutensa ja hyvinvointinsa rytmittäjänä tarjotessaan sosiaalisuuden ja yhteisöllisyyden mahdollisuuksia lähes päivittäin. Kaikista epäonnekkaimpia prosessissa olivat kuitenkin ne, jotka jäivät kokonaan ilman asuntoa tai jotka saivat asunnon, mutta menettivät sen.

7. Pura-muutosprosessin kokonaisuus, mallintaminen ja suositukset

Pura-alueen purkamista ja uusien asuntojen järjestymistä käsitellään tässä luvussa muutosprosessin kokonaisuuden hallinnan, mallintamisen ja suositusten näkökulmista. Luvun tietopohjana on käytetty toimijahaastatteluja, asukashaastatteluja, julkisia asiakirjoja, asukkaiden keräämiä asiakirjoja ja tutkittuun tietoon pohjautuvaa nykytietämystä. Lisäksi luvussa analysoidaan raportin aiemmissa luvuissa esitettyjä seikkoja muutosprosessin viestinnän, tasojen, vaiheiden ja tunnekokemusten näkökulmista. Edelleen luvussa tarkastellaan osallisuutta ja toimijuutta sekä rakenteita, vastuita ja ennaltaehkäisevää työtä. Lopuksi käsitellään segregaaation ja gentrifikaation kiihtymisen välttämisen keinoja Pura-muutosprosessin kaltaisissa tilanteissa.

7.1 Muutosprosessi tiivistetysti

Purettavan asuinalueen- ja yhteisön asukkaiden tarpeiden ja osallistumisen, eri toimijoiden välisen yhteistyön, kaupungin palveluprosessien sekä tavoitteiden ja kaupunkialueiden kehittämisen muodostaminen Pura-alueen kaltaisessa muutosprosessissa hallittavaksi kokonaisuudeksi edellyttää prosessin etenemisen sekä eri toimijoiden vastuiden, roolien ja toimivaltuuksien tarkastelua. Huomiota kiinnitetään siihen, minkälaisen toimintamallien kautta tulisi pyrkiä hallinnoimaan ja ratkaisemaan tällaisiin prosesseihin mahdollisesti liittyviä ongelmia.

Pura-alueen tulevaa muutosprosessia ohjaavia ensimmäisiä signaaleja voidaan paikantaa yli 10 vuoden taakse, jolloin valtion taholta esitettiin maakunnille uusia linjauksia eheyttävää yhdyskuntarakennetta (EHYT) koskien. Siihen liittyvät muun muassa kaupunkiseutujen maankäytön ja asumisen haasteet sekä kaavoituksen problematiikka, kuten terveen kilpailun, täydennysrakentamisen, segregaaation ja väestörakenteen kysymykset. Maankäytön suunnittelulla on tarkoitus luoda kestävästä kaupunkikehitystä, joka tuottaa hyvinvointia ja elinvoimaa elinympäristöön.

Huomioitava kuitenkin on, että suurissa kaupungeissa maankäytön alueva-
raukset ja suunnittelu toimivat eri hallinnon sektoreilla kuin esimerkiksi palvelu-
jen järjestäminen ja niiden ylläpito. Lisäksi eri hallinnon sektoreilla on toisistaan
eroavia toimintakäytänteitä ja aikaperspektiivejä, jotka väijäämättä muodostavat
koordinaation haasteita (Puustinen 2016). Tästä johtuen muutosprosessiin tar-
vittiin alusta alkaen poikkihallinnollinen lähestymistapa.

Käsitlemme aluksi muutoksen ”anatomiaa” eli sen teoreettisia näkökulmia
ja tarkasteltavan muutosprosessin ”ekosysteemiä” eli sen eri tasoja sekä eri vaihei-
ta muutoksen hallinnan näkökulmasta (Laine & Kuoppakangas 2015; Laine ym.
2020). Tämä luo edellytyksiä analysoida muutosprosessia.

Muutos on epäilemättä kaupunkipolitiikassakin jatkuvaa. Pitkällä aikavä-
lillä tarkasteltuna muutos sisältyy lähes kaikkiin asioihin sekä toimintoihin.
”Organisatorinen muutos” käsittelee muutosta organisaatiossa. Vastaavasti ih-
misiin sekä sosiaalisiin järjestelmiin liittyvä muutos tarkastelee ”sosiaalista muu-
tosta” (Laine 2017; Virtanen ym. 2017). Pura-hankkeen muutosprosessi liittyy
pääosin sosiaaliseen sekä kaupunkirakenteelliseen muutokseen ja kyseisen muu-
tosprosessin hallintaan mukana olevien eri tahojen toimesta.

Muutosprosessien onnistumisien arviointiin ja mittaamiseen on harvoin ole-
massa yksiselitteisiä mittareita. Arvioinneissa suositellaan käytettäväksi niille
erikseen laadittuja laadullisia ja määrällisiä mittareita, jotka huomioivat muutos-
prosessin kontekstin laaja-alaisesti, monitasoisesti ja kolmiulotteisesti (Houhala
ym. 2022). Pura-muutosprosessin päätavoitteina oli sen loppuvaiheessa vuodesta
2020 alkaen alueen tyhjentäminen, asukkaiden asumis- ja palvelutarpeiden kar-
toittaminen toukokuun loppuun 2021 mennessä sekä heidän asumisensa järjes-
täminen niin, ettei kukaan jää asunnottomaksi. Tutkimusaineistojen tuloksiin
nojaten samainen tavoite nähtiin kaupungin toimijoiden näkökulmasta myös
mittaavan Pura-muutosprosessin onnistumista kokonaisuudessaan. Vastaavasti
prosessin (osittaista) epäonnistumista pahimmillaan ilmentäisi joidenkin asuk-
kaiden joutuminen asunnottomaksi. Pura-tutkimusaineistoista ilmeni, että niis-
tä 20 asukkaasta, jotka jäivät alueen tyhjentämisen yhteydessä ilman asuntoa,
vuoden kuluttua ilman asuntoa oli yhä 14, kaksi oli muuttanut tukiasumiseen,
kaksi omaan asuntoon ja kaksi kuollut.

Mikäli Pura-alueen muutosprosessin päätavoitteita hyödynnetään arvioinnin
onnistumisen kriteereinä, voidaankin todeta, että Pura-alueen muutosprosessi
on onnistunut kokonaisuudessaan yhtäältä verrattain tyydyttävästi ja toisaal-
ta melko hyvin. Vaikka osittainen epäonnistuminen näyttäytyy 20 henkilön
asunnottomuutena, kokonaisuutensa arvioinnissa on huomioitava Pura-
muutosprosessin kompleksisuus, mitä tässä raportissa on kuvattu eksplisiittises-

ti tutkimusaineistoihin pohjautuen. Haastateltavat tekivät myös itsearviointia muutosprosessin onnistumisesta ja heidän yleiskuvansa muutosprosessista on melko myönteinen.

”Mä pitäisin tätä mun ymmärryksen mukaan onnistuneena prosessina isossa mittakaavassa”

”Joo, kyllähän sitä aina parantamisen varaa on tämmöisessä prosessissa. Eihän tämä mikään kymppisuoritus varmaan ollut”

”...ehkä paremmin mitä mä osasin odottaa”

Pura-alueen asemakaavamuutosprosessin kaavatyö on julkisten asiakirja-aineistojen mukaan toteutunut sille asetettujen eri vaiheiden mukaisesti, jotka ovat: aloite tai hakemus; vireille tulo; osallistumis- ja arviointisuunnitelma nähtäville; valmisteluvaihe; ehdotusvaihe; hyväksymiskäsittely ja hyväksyminen. Toisin sanoen juridisteknisesti arvioiden Pura-muutosprosessi eteni hyvin, mutta suurin osa asukashaastateltavista koki prosessin olleen jo ennalta määrätty ja päätetty.

”Mutta se olettamus mikä mulla on koska mä en luota niihin yhtään, että tämä on pelattu ja pedattu jo 10–15 vuotta sitten vähintään. Ja sitten, sitä on jollain tavalla, varottu koska siitä on yritetty järjestää se asia sellaiseksi että se menisi sillä lailla, huomaamattomasti ohitettavaksi tapahtumaksi, ettei siitä nousisi mitään julkista melua eikä tulisi mitään että ihmiset alkaisi kyselemään oikeuksiaan, että hei mitä te meille oikein teette, että millä tavalla kohdellaan ja mihin te laitatte, vai heitetäänkö (tuosta) vaan ihan tuonne puiston penkille.”

Hyvien käytänteiden prosessien mallintamisen näkökulmasta on kuitenkin perusteltua edetä muutosprosessin kokonaisuuden tarkastelun rinnalla sen eri vaiheiden ja niissä ilmenneiden tasojen, tekijöiden ja toimenpiteiden analyysiin. Muutosprosessien ekosysteemit pitävätkin sisällään moninaisia tasoja, intressejä/arvopohjia ja muutosvaiheita. Lisäksi muutosprosessit ovat harvoin täysin lineaarisesti eteneviä, vaan ilmentävät myös muutoksen emergenttiä luonnetta (Lewin 1947). Toisin sanoen suunniteltu muutos sisältää myös ei-ennustettavia, jopa hallitsemattomia elementtejä (Laine ym. 2020). Hahmottaaksemme Pura-muutosprosessin ekosysteemin eri tasot ja rakenteen (Osborne ym. 2022) sekä

sen eri muutosvaiheiden nivoutumisen kokonaisuudeksi, tarkastelemme seuraavaksi tiivistäen, miten ne ilmenivät Purassa.

7.2 Muutosprosessi pitkäaikaisessa kaupunkikehityksessä

Julkisen sektorin muutosprosesseja edeltävien vuosikymmenien saatossa on usein luonnehdittu pääosin inkrementaaliseksi (Lindblom 1959; Kuoppakangas 2015) eli maltillisesti pitkällä aikavälillä vähittäin eteneviksi muutoksiksi radikaalin ”big-bang”-muutoksen sijaan (Kuoppakangas 2015). Tässä raportissa kuvatun Pura-muutosprosessin voidaan esittää olleen hyvin pitkään inkrementaalinen. Lisäksi voidaan todeta julkisiin asiakirjoihin ja haastatteluaineistoihin nojaten, että muutosprosessin eteneminen sai viimeisen vuoden aikana myös radikaalin muutoksen kaltaisia piirteitä niin asukkaiden kuin toimijoidenkin näkökulmasta. Tämä on osaltaan voinut vaikuttaa Pura muutosprosessin verrattain melko hyvään onnistumiseen.

Pura-alueen muutostarpeen ja muutosprosessin lähtökohdat paikantuvat yli 10 vuoden taakse valtion taholta annettuihin linjauksiin ja niiden aiheuttamiin koersiivisiin eli pakottaviin muutospaineluihin (Kuoppakangas 2015). Muutosprosessiin liittyvä sisällöllinen aluesuunnittelutyö alkoi asemakaavaehdotusten myötä kolme vuotta ennen vuokra-asuntojen irtisanomista. Vaikka Pura-aluetta koskevat muutokset olivat olleet tiedossa useiden vuosien ajan, tuli tieto alueen vuokra-asuntojen irtisanomisesta jonkinlaisena yllätyksenä alueen asukkaille sekä kaupungin toimijoille. Palvelujärjestelmän reagointinopeuteen esitetiinkin haastatteluissa toivomisen varaa.

Lisäksi Pura-muutosprosessin käytännön toteuttamiseen liittyi tutkimusaineiston mukaan kiireen konkretisoituminen ja kokonaisuuden hallinnan koordinoinnin haasteita. Kiire ilmeni tarkemmin tarkasteltuna julkisen sektorin toiminnoissa prosessin viimeisten kuuden kuukauden aikana. Yksi selittävä tekijä on se, että kaupunginhallituksen lisärahoituspäätös, jonka tarkoituksena oli tukea Pura-alueen asukkaiden uusien asuntojen järjestymistä, vahvistui alkuvuonna, minkä jälkeen viranhaltijan oli mahdollista tehdä tarvittavia päätöksiä hankinnoista muutosprosessin läpiviemiseen ja sen loppuun saattamiseen puolen vuoden päästä koittavaan asuinalueen tyhjenemiseen mennessä. Huomioitavaa kuitenkin on, että poliittinen päätöksenteko ja sen prosessit osaltaan vaikuttivat Pura-muutosprosessin läpimenoaikaan. Haastatteluissa ilmeni kehitystoiveita enakoivampaan suuntaan:

”...pitäsi toimia toisella lailla, ja (nopeammin) tai sanotaan ennakoivammin, ja (myöskin) hakea aikaisemmassa vaiheessa, talousarviomuutoksia tai itse asiassa talousarviohan on ollut moneen kertaan laadittavana tässä välissä, kun on ollut tieto että Pura-alueen asuttaminen tulee eteen. Ja sinne talousarvioon olisi pitänyt saada perusteltua tuo, palveluiden järjestämistarve jo siihen voimassa olevaan talousarvioon niin, että se ei olisi edellyttänyt talousarvion muutosta.”

Vaikka Pura-aluetta koskevat muutokset olivat ajallisesti pitkään tiedossa, varsinainen asemakaavamuutosprosessi ja poliittinen päätöksenteko sen osalta vahvistui lopullisesti vasta noin vuotta ennen alueen tyhjenemistä, jolloin kaupunginvaltuusto sekä -hallitus hyväksyivät kaavamuutoksen ja vuokra-asuntojen irtisanomisilmoitukset annettiin asukkaille muutama kuukausi tämän jälkeen. Toisaalta julkisen sektorin ennakoitumahdollisuudet Pura-alueen muutoksiin lienevät olleet hyvät, etenkin kun muutosprosessi oli edennyt pitkällä aikavälillä, vaikkakin loppua kohden kiihtyen. Esimerkiksi yhteisiä suunnitelmia ja alueen asukkaiden kartoitusta oli aloitettu kotihoidon, sosiaalityön, alueella toimivan kolmannen sektorin järjestön sekä asuntotoimen kesken jo viisi vuotta ennen alueen tyhjenemistä.

Muutosjohtamisen näkökulmasta muutosprosesseihin liittyy usein kiireen tuntu etenkin niiden läpiviemisen loppuvaiheessa. Tämä on kansallisella tasolla julkisen sektorin muutosprosesseissa yleisesti tunnistettu ilmiö (Stenvall & Virtanen 2007). Johtamiskirjallisuuden mukaan hyvällä suunnittelulla, resurssinnilla, organisoinnilla ja muutosviestinnällä on mahdollista tasapainottaa kiireen ilmenemistä sekä muutoksen hallintaa.

Pura-muutosprosessin niin sanotut ”ennakoijat” ja hyvissä ajoin toimenpiteitä tehneet olivat kolmannen sektorin toimijat. Pura-tutkimusaineistojen mukaan he olivat aloittaneet muutosprosessin läpiviemiseen tähtäävän työn jo 1,5 vuotta aiemmin. Notkeaan reagointiin vaikuttanevat kolmannen sektorin organisaatioiden keveämmät rakenteet sekä prosessit verrattuna julkisen sektorin vastaviin sekä päätöksentekoon liittyvien prosessien hallintosääntöjen lainalaisuudet. Vuokranantajataho ryhtyi myös hiljalleen ennakoivasti jo noin vuotta ennen alueen tyhjenemistä ohjaamaan sellaisia asukkaita, jotka ilmaisivat halukkuutensa muuttaa pois Pura-alueelta uusiin koteihin.

Kiireen lisäksi ilmeni vielä viimeisen puolen vuoden aikana Pura-tutkimusaineistosta viitteitä muutosprosessin operatiivisen toiminnan järjestäytymättömyydestä ja kokonaisprosessin hallinnan puutteesta. Muutosprosessin ylätaivoitteet olivat kaikille toimijoille selvillä eli Pura-alueen tyhjennys, asukkaiden

(asumis)palvelutarpeiden arviointi ja heidän asumisensa turvaaminen. Sen sijaan operatiivisella tasolla alueen asukkaiden parissa lähityötä tehneet tahot olivat epätietoisia rooleistaan ja niiden tavoitteista eli kenen vastuulle mikäkin asia kuului. Lisäksi asukkaiden palvelutarpeisiin vastaaminen sekä heidän uusien asumispolkujensa epämääräisyys korostuivat siinä vaiheessa, kun asukkaiden nykytilannetta ja palvelutarpeita saatiin arvioitua, sillä tiedossa oli rakenteellisella tasolla sopivien asuntojen ja asumispalvelujen puute.

Pura-alueen muutoksen toteuttamisen rakenteellisia haasteita tiivistetysti:

1. Monen kohtuuhintaisen pienen asunnon tarvitseminen pienellä aikavälillä tilanteessa, jossa niistä on ollut jo valmiiksi puutetta.
2. Alueen segregoituminen omaksi ”köhyystaskukseen” vuosien saatossa, koska sinne oli asutettu asunnottomuustausaisia henkilöitä, toisin sanoen ihmisiä, jotka eivät yksinkertaisesti saaneet asuntoa mistään muualta.
3. Sosiaalisen asumisen erillisyys muusta sosiaalipalvelujärjestelmästä, jolloin asiakkaiden mahdolliset palvelutarpeet saattavat jäädä piiloon.
4. Asukkaiden avuntarve ja sosiaalipalvelujärjestelmän kuormittuneisuus.

Muutosprosesseissa resurssien hyödyntämisen näkökulmasta suunnittelussa huomioidaan työn sisältöjen, roolien ja vastuiden kokonaisuuden koordinointi. Tutkimushaastatteluissa todettiin toimijoiden ja lähityöntekijöiden taholta, että muutosprosessin viimeisen puolen vuoden aikana koettu hallinnan ja organisoimisen puute olisi voitu estää ennakoimalla muutosprosessin edellyttämiä toimia riittävän ajoissa ja kokonaisprosessin huolellisemmalla suunnittelulla:

”Ehkä yhteistyötahojen olisi pitänyt kunnolla palaveerata aikaisemmin et kuka ottaa ketkään hoiviinsa ja miten me oikeasti edetään tässä asiassa”

”Eli se on ollut tiedossa kaikilla, siihen on tartuttu älyttömän myöhään siihen tilanteeseen vuodenvaihdetta ennen joskus, että silloin on ruvettu laskemaan kuukausia, että niin oikeasti se tilannehan on kohta käsissä”

Pura-alueen kaltaisissa muutosprosesseissa kolmannen sektorin tahoilla ei ollut velvollisuutta eikä lain antamaa mandaattia ottaa viranomaisille kuuluvaa vastuuta muutosprosessin kokonaisuuden hallinnasta ja siihen perustuvasta toiminnan organisoimisesta. Sen sijaan kolmas sektori työskenteli lähellä asukasta ennakkoiden ja valmistautuen muutosprosessin toimenpiteisiin hyvissä ajoin asukkaiden näkökulmia huomioiden.

Tutkimusaineistosta tehdyt kiireeseen ja organisointiin liittyvät havainnot voivat osin selittyä sillä, että tuona aikana tapahtui paljon henkilöstömuutoksia ja irtisanoutumisia kaupungin sekä kolmannen sektorin työntekijöiden keskuudessa, jotka osaltaan lisäsivät julkisen sektorin toiminnoissa organisoitumisen ja suunnitelmallisen työskentelyn vaikeutta.

Muutosstrategiaan ja muutosprosessin suunnitteluun liittyy kiinteästi toimijoiden valtuutus ja vastuutus sekä mahdollisten riskien ennakointi ja niiden hallinta. Kiireen ja hallinnan haasteista huolimatta Pura-alueella toimineet asumissosiaalista lähityötä tehneet työntekijät osoittivat vahvaa vastuunkantoa ja toimijuutta muutosprosessissa. Tämä antaa viitteitä omaehtoisesta itseohjautuvasta työtoteesta sekä itseohjautuvasta organisoitumisesta eri toimijatahojen kesken (Deci ym. 1989; 2017; Mäki & Ojala 2017; Nivalainen & Lähteenkorva 2020).

SUOSITUKSIA:

- Pura-tutkimusaineisto osoittaa asumissosiaalista lähityötä alueella tehneiden työntekijöiden vahvan vastuunoton ja toimijuuden muutosprosessissa, on myös selvää, että työtä on jouduttu tekemään sellaisen psykososiaalisen kuormituksen ja paineen alaisena, jonka ei soisi tulevan vakiintuvaksi tavaksi tehdä asumissosiaalista lähityötä.
- Prosessi tekee näkyväksi muutosprosessien ennakoinnin merkityksen, suunnitelmallisuuden sekä rakenteelliselta tasolta käytännön työn tasolle ulottuvan yhteistyön tarpeen, jotta asumissosiaalinen lähityö ei muodostu pelkäsi nopeatahtiseksi kaupunkirakentamisen intressejä palvelevaksi interventiotyöksi.
- Vastaavissa prosesseissa on jatkossa syytä varmistaa työntekijöiden jaksamisen edellytykset riittävällä resurssoinnilla ja työnohjauksen keinoin. Sosiaalityön resursointia ja yksittäisten sosiaalityöntekijöiden työmäärää ja/tai työn tekemisen tapoja ja työn kuormittavuutta on syytä tarkastella kriittisesti. Puutteelliset resurssit voivat johtaa asiakkaiden sosiaalihuoltolain mukaisten oikeuksien toteutumattomuuteen.
- Ennakoivan ja ihmislähtöisen hallinnan tärkeys korostuu Pura-muutosprosessien kaltaisissa tilanteissa. Käytännössä rakenteellisen asumissosiaalisen työn rooli korostuu tiedon hankinnassa, jolloin jäsenelty tieto asukkaiden arjenhallinnasta ja (asumis)palvelutarpeista mahdollistaa ennakoivan vaikuttamisen rakenteisiin.

- Mikäli vastaavia tilanteita syntyy muissa samankaltaissa asuinyhteisöissä, on syytä ennakoida palvelurakenteissa asukkaiden palvelutarpeita, (tuki- ja palvelu)asumisen tarpeita ja varautua niihin hyvissä ajoin. Kaupungin on jatkossa varmistettava entistä paremmin tukiasumispalvelujen eri tuen tasojen mukainen riittävyys suhteessa asiakastarpeisiin.
- On hyvä ja tärkeä käytäntö aloittaa hyvissä ajoin muuttohalukkuutta ilmaisevien asukkaiden asumispolun jatkamiseen tähtäävät toimenpiteet, jolloin muutosprosessi on (paremmin) hallittavissa.
- Ennakoiva ote talousarvioon (asumis)palvelujen järjestämisessä edistää oikea-aikaista poliittista päätöksentekoa talousarviomuutoksien sijaan.

7.3 Viestintä ja tiedottaminen muutosjohtamisessa

Muutosviestintä ja -tiedottaminen ovat tutkitusti muutosprosessien onnistumisen ja epäonnistumisen kulmakiviä, ja niiden tulee nivoutua kiinteäksi osaksi muutosstrategiaa, muutosprosessin suunnittelua, organisointia ja hallintaa (Kuoppakangas 2015). Muutosviestinnän tavoite on edistää muutoksen tarpeellisuuden ymmärtämistä kaikissa sidosryhmissä. Viestinnän tärkeänä tavoitteena on myös vähentää muutokseen liittyviä epävarmuuksia ja pelkoja, eli kommunikoida, millä tavoin muutos tulee vaikuttamaan eri sidosryhmiin (myös submikrotasolla/yksilötasolla). Muutosviestinnän keinoin pyritään myös sitouttamaan ja motivoimaan muutokseen. Tästä syystä viestinnän ja tiedottamisen tulee olla oikea-aikaista sekä oikealla tavalla suunnattua ja sanoitettua eri vastaanottajakohderyhmien mukaisesti.

Kuten tässä raportissa on aiemmin kuvattu, vaikka Pura-aluetta koskevat muutokset olivat olleet tiedossa yli vuosikymmenen ajan, tuli lopullinen asuntojen irtisanominen asukkaille ja toimijaverkostolle kuitenkin nopeasti ja ”ylättäen”. Tutkimusaineiston mukaan muutosviestintää ja tiedottamista pyrittiin tekemään mahdollisuuksien mukaan, mutta haastateltavien joukosta nousi myös kritiikkiä:

”vaikka me yritettiin tätä tiedonkulkua ja meillä oli palavereja, melkein kuukausittain niin sitten kuitenkin siitä jäi aina joku ulkopuolelle. Että se oli ehkä se, mitä olisi pitänyt ehkä vielä enemmän siihen viestintään. Mutta se johtui osittain myös näistä henkilöstövaihdoksista. Ja sitten ei, en ymmärtänyt

huolehtia kaikesta ja paimentaa perään. Jotenkin ajattelin että se tieto kulkee ja se ei sitten kulkenutkaan. Esimerkiksi näille ostopalveluyksiköille, mä jotenkin kuvittelin että, he olisi jotenkin tässä enemmän ollut kartalla kuin he loppujen lopuksi olikaan. Joo, kyllähän sitä aina parantamisen varaa on tämmöisessä prosessissa. Eihän tämä mikään kymppisuoritus varmaan ollut.”

Vaikka alueen tyhjentämisen ajankohta äkkinäisyydessään oli tavallaan yllättänyt osallistujat, luopumiseen oli jo osattu varautua vuosia jatkuneen epävarmuuden aikana. Lisäksi Pura-alueen asukkaat kokivat tuttujen lähityöntekijöiden kasvokkaisen viestinnän merkityksellisenä. Seuraavassa haastattelutuotteesta haastateltava ilmaisee asukkaiden puolesta pettymystä sitä tapaa kohtaan, jolla muutosviestintää on vuosien saatossa ”ylätasolta” hoidettu:

”Ja kuten nyt parina viime vuotena, mä olisin halunnut että siitä olisi vielä paljon paljon paljon enemmän ja isommin, ollut oikeasti puhetta ja jupakkaa, kaikista niistä tavoista ja niistä suunnitelmista ja, tiedottamisista ja muista. Että tämä on jollain tavalla pedattu juttu, jo monta vuotta sitten mutta se käytännön toteuttaminen sitä on jotenkin varottu, koska on ehkä joku voinut vähän epäillä että, tuleeko siitä nyt julkinen jupakka vai ei.”

Merkittävin tutkimusaineistoon perustuva havainto asukkaiden näkökulmasta on muutosprosessin konkretisoituminen alueen irtisanomisilmoitusten muodossa. Tässä kriisiviestintä oli erityisen onnistunutta siinä mielessä, että ilmoitukset pyrittiin toimittamaan mahdollisimman monelle henkilökohtaisesti. Puutteellisen muutosviestinnän kokemus on tutkimustiedon mukaan melko yleistä muutosprosessien yhteydessä (Kuoppakangas ym. 2019), vaikka muutosviestinnästä vastuussa olevat tahot ovat pyrkineet oikea-aikaiseen ja riittävään viestintään. Vuorovaikutuksellinen kommunikointi muutosviestinnän yhteydessä tukee muutoksen hyväksymistä ja siinä voidaan hyödyntää esimerkiksi yhteiskehittämisen keinoja (Virtanen & Stenvall 2010; Kuoppakangas ym. 2020). Monisuuntainen viestintä vahvistaa muutosprosessin onnistumista ja muutoksen eri tahojen kommunikointia sekä heidän kuulluksi tulemisensa kokemusta.

Yhteiskehittämisen on tutkimuksissa ja käytännön kehittämistyössä havaittu edistävän osallisuuden ja toimijuuden kokemusta. Yhteiskehittäminen tarkoittaa palveluiden käyttäjien, tuottajien, sidosryhmien ja asiantuntijoiden osallistamista palveluiden suunnitteluun ja toteutukseen (Kuoppakangas ym. 2020). Suppeassa mielessä yhteiskehittäminen kattaa palveluiden suunnittelun ja kehittämisen. Laajemmassa merkityksessä se sisältää kaiken asiakkaiden palveluihin

osallistamisen (palveluiden yhteistuotanto). Kohdekaupungissa hyödynnetään yhteiskehittämisen keinojoukkoa, joten käytännön näkökulmasta yhteiskehittäminen ei ole uusi asia (Tirronen ym. 2020). Yhteiskehittämistä on hyödynnetty myös, kun ilmiöt ja asiakkaiden tilanteet ovat muuttuneet niin monimutkaisiksi ja yksilöllisiksi, että niiden hallinta edellyttää asiakkaiden ja eri toimijoiden kyttemistä toimintaan.

SUOSITUKSIA:

- Muutosstrategian yhteydessä on laadittava perusteellinen muutosviestintäsunnitelma ja tarkasteluun voisi nostaa myös yhteiskehittämisen mahdollisuudet monikanavaisen viestinnän tueksi.
- On oleellista, ettei yhteiskehittäminen jää näennäiseksi tekemiseksi. Sen tulisi vaikuttaa muun muassa päätöksentekoon tai asiakkaille tuotettujen palveluiden laatuun ja tehokkuuteen.
- Tärkeää on integroida erilaiset muutosviestintään ja yhteiskehittämiseen liittyvät toimenpiteet toisiinsa muun muassa päällekkäisyyksien ja liiallisen kuormittavuuden välttämiseksi. Tämä edellyttää hyvää johtamista ja toimivien yhteistyö- ja johtamisrakenteiden tarkastelua.

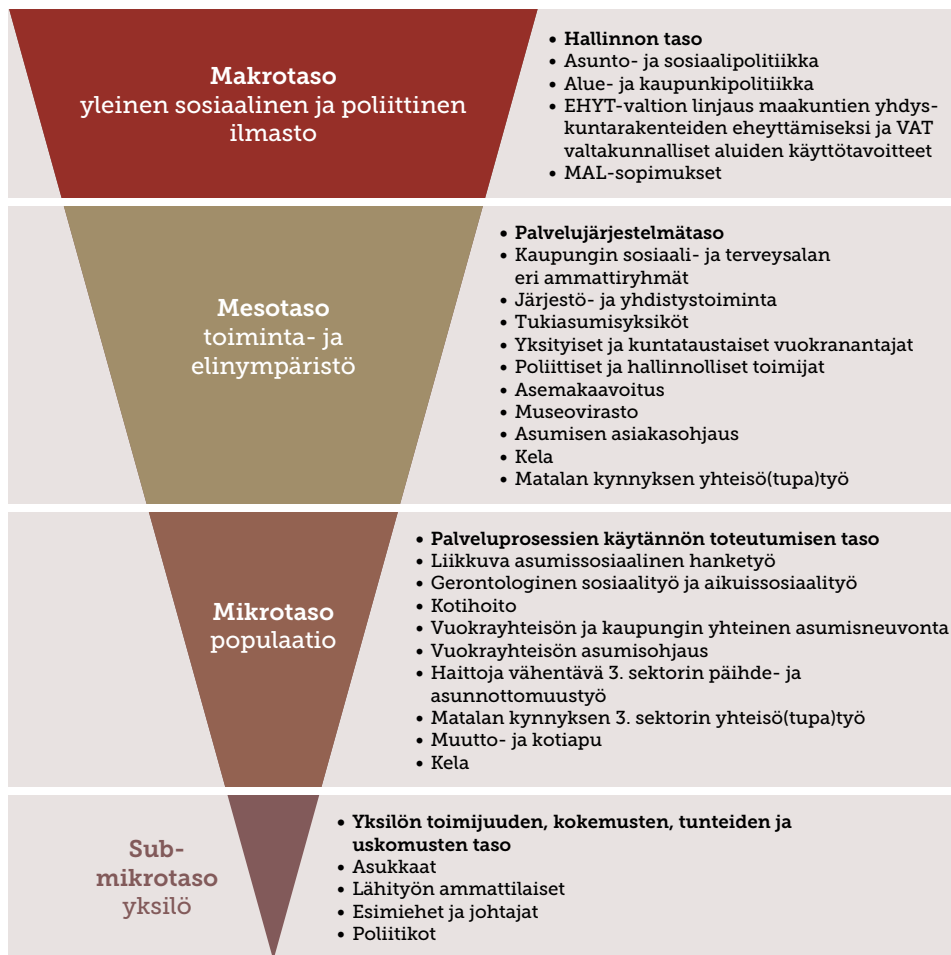
7.4 Muutosprosessin ekosysteemin tasot

Muutosprosessia voidaan luonnehtia ekosysteemiksi, joka muodostuu seuraavista tasoista (ks. kuvio 2): 1) makrotaso (ilmasto), 2) mesotaso (toiminta- ja elin ympäristö), 3) mikrotaso (populaatio), 4) sub-mikrotaso (peruspohjalyksilötaso). Ekosysteemin eri tasot ovat joko tiiviisti tai löyhästi sidoksissa toisiinsa muutosprosessin eri vaiheissa (esim. Osborne ym. 2022). Pura-muutosprosessin ekosysteemin tasot ovat koottuna kuvioon 2. Makrotasoa edustavat muun muassa eri politiikkasektorit (valtio, hyvinvointialueet, kaupungit, ja kunnat), VAT-tavoitteet ja MAL-sopimukset sekä edellä mainittuihin liittyvät sosiaaliset arvot, säännöt ja normit. Mesotason muodostavat palvelujärjestelmät: julkisen, yleishyödyllisen, kolmannen sektorin ja yksityisen sektorin toimijat ja palveluntuottajat, jotka liittyvät Pura-kontekstiin, ja niiden organisatoriset toimijat, verkostot, prosessit, rakenteet, normit ja säännöt. Mikrotasoon kiinnittyvät palveluprosessien käytännön toteuttaminen ja toteuttajat. Lopuksi sub-mikrotasolla

esiintyvät yksilö (asukkaat ja ammattilaiset), yksilön toimijuus, uskomukset, kokemukset ja tunteet.

Muutosprosessin ekosysteemin eri tasoilla vaikuttavat myös julkisen sektorin kontekstissa tunnistetut institutionaaliset muutospaineet (Sandelin 2011; Kuoppakangas 2015): *koersiivinen (pakottava)*, *normatiivinen (normittava)* ja *mimeettinen (jäljittelevä)* (DiMaggio & Powell 1983; Kuoppakangas 2015), jotka usein liitetään tutkimuskirjallisuudessa osaksi julkisen sektorin kontekstissa käynnistyviä ja tapahtuvia muutoksia. Institutionaaliset paineet ovat siis muutostarpeen havaitsemiseen ja muutosprosessin kokonaisuuteen liittyviä muutokseen ohjaavia paineita.

Kuvio 2. Pura-muutosprosessin ekosysteemi

Pura-muutosprosessi sai epäsuorasti alkunsa makrotason intresseistä eli valtion taholta annetuista taajamien eheyttämislinjauksista lähtöisin olevista koersiivisista paineista, mitkä saivat aikaan muutostarpeen kaupungissa. Tämän ohella prosessiin vaikuttivat suomalaisten kaupunkien strategisiksi tehtäviksi asetettu asunnottomuuden poistaminen (2008 alkaen) sekä segregaaation ennaltaehkäisy (2016 alkaen). Poliittisiin linjauksiin liittyi myös normatiivinen paine, joka muodostui kansallisella tasolla alueiden käyttötavoitteista, joiden seurauksena kaupungissa suoritettiin yhdyskuntarakenteen eheyttämistä ja täydentämistä kartoittava selvitys. Pura-alue sisältyi laajamittaiseen selvitykseen, jonka tulosten pohjalta se päättyi lopulta purkavan täydennysrakentamisen kohteeksi. Koersiivisen ja osin normatiivisen paineen alaisena laadittu kaupungin asuntopoliittinen ohjelma noudattelee yhdyskuntarakennesuunnitelmia ja MAL-sopimuksia. Tosin asetetuista tavoitteista huolimatta kaupungin asunto- ja maapolitiikan arvioinnissa (2021) todetaan, että määrälliset asuntotuotantotavoitteet on saavutettu, mutta kohtuuhintaisen vuokra-asuntotuotannon tavoitteita ei olla saavutettu ja niistä on jääty vuosittain.

Mesotasolle paikantuvat aiemmin tässä raportissa esitetyt eri tahojen keskenään ristivetoiset, alueeseen kohdistuvat ja erilaisista strategisista linjauksista juontuvat intressit. Kaupungin ja vuokranantajan yhteisesti jakama intressi liittyi Pura-alueen tontin tehokkaaseen maankäyttöön. Tämän voidaan tulkita aiheutuneen makrotasolta esitetyistä koersiivisistä muutospaineista. Vuokranantajan intressi tarjota asukkailleen turvalliset ja terveelliset asuinolot ja kunnostaa talot, jotka olivat ajan saatossa jääneet ilman asianmukaisia korjaustöitä, liittyy normatiiviseen muutospaineeseen.

Kolmas Pura-muutosprosessin taustalta löytyvä intressi liittyi alueellisen eriytymiskehityksen, segregaaation, ennaltaehkäisyyn ja hallintaan, joka niin ikään juontuu myös mesotasolta ohjautuvasta koersiivisestä muutospaineesta. Museoviraston intressit kulminoituivat rakennetun ympäristön suojeluarvoja korostavaan näkökulmaan, mikä kiinnittyy koersiiviseen, normatiiviseen ja joiltain osin myös mimeettiseen muutospaineeseen. Rakennetun ympäristön suojelu on lakisääteistä ja yhteiskunnallisesti normittavaa toimintaa, kuten asunnottomuuden poistaminen. Mimeettistä muutospainetta esiintyi, kun julkisten asiakirja-aineistojen mukaan museovirasto reagoi asemakaavamuutosprosessiin kielteisesti. Tämä on kansallisella tasolla tunnistettu tyyppiesimerkki museovirastojen vastineista suojeltaviin kohteisiin suunnattuihin purkutoimenpiteisiin.

Mikrotasolla muutosprosessin operatiiviset toteuttajatahot kohtasivat makro- ja mesotasolta virtaavia koersiivisiä ja normatiivisiä muutospaineita. Kyetäkseen toimimaan ammattieettisesti sekä vastuullisesti kohdatun kiireen ja melko hal-

litsemattoman muutosprosessin operatiivisen vaiheen läpiviemisen aikana, toteuttajat ryhtyivät omaehtoisesti ja itseohjautuvasti adaptoitumaan valitseviin olosuhteisiin. Itseohjautuvuus paikannettiin toteuttajien taholta myös notkeana organisoitumisena muutosprosessin päätavoitteiden saavuttamiseksi (Mäki & Ojala 2017; Nivalainen & Lähteenkorva 2020). Mimeettistä muospainetta tuotti nopea aikataulu, kun toteuttajat jäljittelivät toinen toistensa hyväksi havaittuja uusien asuntojen löytymisen ja (asumis)palvelukartoituksen keinovalikoimaa.

Toteuttajatahoilla ei ollut mahdollisuutta rajallisen aikataulun vuoksi selvittää tilannekohtaisesti eri keinovalikoimien oikeutuksia ja vastuita. Tällöin ”kolikon käänttöpuolella” ovat Pura-kontekstin kaltaisten asioiden ja tilanteiden sisältämät erilaiset oikeudet, vastuut ja vastuutahot. Esimerkiksi Pura-tutkimusaineistosta ilmeni, että kun asumispalveluja järjestettiin Pura-alueen asukkaille, ne eivät olleet joidenkin yksilöiden palvelutarvetta vastaavalla tasolla johtuen erityisesti palveluasumisen puutteista ja riittämättömyydestä.

Sub-mikrotasolla esiintyi normatiivista muospainetta, kun poismuuttamisen pakko näyttäytyi asukkaille yhteiskunnallisesti epäreiluna tilanteena ja he kokivat olevansa vääränlaisia asukkaita Pura-asuinalueelle. Lisäksi sub-mikrotasolla Pura-alueeseen kohdistuva intressi ilmeni asukkaiden kokemuksena oikeudesta omaan, monien tapauksessa pitkäaikaiseen kotiinsa, tiettyyn hyvin erityiseen paikkaan ja alueeseen kaupungin yhdyskuntarakenteessa. Koersiivinen muospaine ilmeni asukkaiden vastentahtoisena poismuuttana alueelta. Siitä huolimatta, että asukkaiden kotipaikka ”hävitettiin” heidän tahtonsa vastaisesti, muualla tehtyjen päätösten tuloksena, asukkaat näyttäytyivät haastatteluissa toimijoina, jotka rakensivat aktiivisesti omaa paikkasuhdettaan uudessa asuin-ympäristössään (Juhila ym. 2023a).

Edellä kuvattujen Pura-muospoessin ekosysteemin tasojen ja niissä esiintyvien institutionaalisten muospaineiden eri tahojen taustaintressit näyttävät olevan ristivedossa toisiinsa nähden. Ristivedon aiheuttavat usein erilaiset arvokombinaatiot, jotka eivät välttämättä ole näkyviä vaan piilossa olevia, mutta liittyvät muospoessien päätöksentekoihin. Ristiriitaisia näkökohtia sisältävät arvot voivat luoda käytännön dilemmoja, joita voidaan sovittaa. Esiintyvien dilemموjen sovitteluproessit voivat myös luoda uusia mahdollisuuksia ja synergiaa tasapainoisen synteessin eli ratkaisun muodostamiseksi (Laine & Kuoppakangas 2015; Laine 2017; vrt. Hegelin dialektinen muospmalli, esim. Poole & Van de Ven 1989).

Tasapainottavan synteessin ja optimaalisen arvokombinaation sovitteluproessia voidaan pitää jatkuvana oppimisproessina. Toisiaan poissulkevien arvojen sijaan sekä/että -ratkaisut ovat dilemموjen sovitteluproessin keskiössä.

Tasapainottavan synteessin löytyminen ei aina ole mahdollista, mutta se kehittää päätöksentekoprosessia (Laine 2017). Päätöksenteon perustelujen läpinäkyvyys tukee muutosprosessien läpivientä, vaikka päätökset olisivat ei-toivottuja. Pura-muutosprosessi näyttäytyy ekosysteeminä kuvattuna yksinkertaistettuna ylhäältä alaspäin suuntautuvana, institutionaalisten muutospainoiden aikaansaannokse-
na. Demokraattisessa yhteiskunnassa ekosysteeminen kiertokulku näyttäytyy ihmiskeskeisenä hallintona (Stenvall & Virtanen 2021).

SUOSITUKSIA:

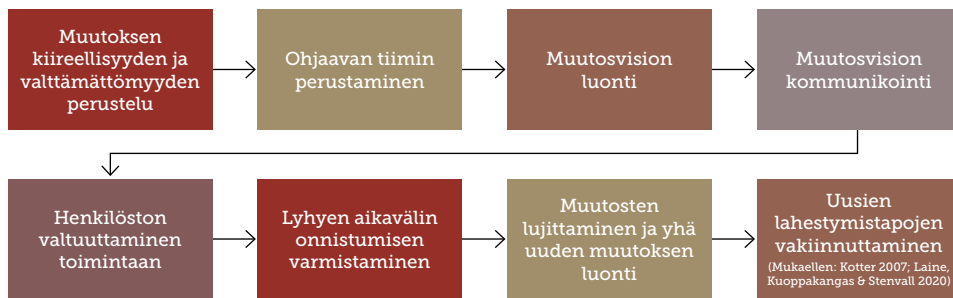
- Tulevaisuudessa vastaavissa muutosprosesseissa on syytä huomioida, että yksilötason ratkaisut voivat olla käytännöllisiä, mutta ne eivät aina ole kestäviä ja poista rakenteellisia ongelmia tai virka-asemaan perustuvaa vastuuta (esim. Houhala ym. 2022; Perustuslaki 731/1999).
- Ekosysteemien elinvoimaisuuden näkökulmasta on otettava huomioon myös alhaalta ylöspäin suuntautuva muutospaineen virtaus eli sub-mikrotasolta ihmislähtöisesti johdettu muutos.
- Kaupungin on jatkossa varmistettava entistä paremmin tukiasumispalvelujen eri tuen tasojen mukainen riittävyys suhteessa asiakastarpeisiin.

7.5 Muutosprosessin vaiheet Lewinin ja Kotterin muutosteorioiden kontekstissa

Tarkasteltaessa Pura-muutosprosessia kokonaisuutena siinä on nähtävissä klassisia muutosprosessin piirteitä sen eri tasoilla (tasoista lisää myöhemmin). Lewinin (1947) urauurtava muutoksen kolmivaihemalli havainnollistaa muutoksen vaiheita seuraavasti: alkuvaihetta kuvataan *jään sulattamisena* eli olemassa olevan muuttumattomuuden tilan sulamisella muutosta vastaan ottavaan tilaan. Seuraavassa vaiheessa tapahtuu *siirtyminen* uuteen eli muutosprosessin konkreettiset toimenpiteet ja viimeisessä vaiheessa *uudelleen jäädyttäminen* eli uuteen adaptoituminen (ks. Laine & Kuoppakangas 2015). Kytäksemme tulkitsemaan Pura-muutosprosessia kokonaisuutena sekä hallinnan että organisoitumisen näkökulmasta valitsimme Lewinin mallin lisäksi Kotterin (1996; 2007) kahdeksan kohdan muutosvaihemallin (ks. kuvio 3), mikä on geneerisesti sovellettavissa erilaisiin konteksteihin: 1) *muutoksen kiireellisyyden ja välttämättömyyden*

perustelu [muutosviestintä], 2) *ohjaavan tiimin perustaminen* [vastuutus], 3) *muutosvision luonti* [muutosprosessin suunnittelu & yhteiskehittäminen & viestintä & tavoite & mittarit], 4) *muutosvision kommunikointi*, 5) *henkilöstön* [sidosryhmien/eri tahojen] *valtuuttaminen toimintaan* [viestintä], 6) *lyhyen aikavälin onnistumisen varmistaminen* [viestintä & tavoite & mittarit], 7) *muutosten lujittaminen ja yhä uuden muutoksen luonti* [viestintä & yhteiskehittäminen] 8) *uuden vakiinnuttaminen/uusien lähestymistapojen vakiinnuttaminen* [viestintä & yhteiskehittäminen].

Kuvio 3. Pura muutosprosessi Kotterin (2007) muutosvaihemallin mukaan

Kotterin muutosmalli ei luonnollisesti ole kaiken kattava ja yllä oleviin hakasulkeisiin on lisätty nykytietämykseen (arki- ja tutkimustietoon) perustuvia muutosprosessien onnistumisiin liittyviä tekijöitä sekä erityisesti Pura-muutosprosessiin liittyviä asioita, joita suositellaan huomioitaviksi vastaavien prosessien suunnittelussa ja niiden läpiviemisessä.

Tässä luvussa ja raportin edeltävissä luvuissa on esitetty muutosprosessin eri vaiheita. Tarkasteltaessa sen kokonaisuutta Kotterin kahdeksan muutosvaiheen kehityksessä on mahdollista paikantaa aiemmin esitettyjen hallinnan ja organisointiin liittyneiden haasteiden todennäköisiä taustasyitä. Merkittävimpinä tekijöinä Pura-muutosprosessin suhteellisessa onnistumisessa on nähtävillä lähi-työntekijöiden ja toimijoiden itseohjautuvaisuus sekä vastuunkanto (Mäki & Ojala 2017; Nivalainen & Lähteenkorva 2020). Lisäksi alueen tyhjentämisen ja asukkaiden tarpeet huomioon ottamaan pyrkivään uusien asuntojen järjestymisen onnistumiseen nopeassa aikataulussa vaikuttivat eri tahojen ja toimijoiden yhteinen tahtotila muutosprosessin viimeisinä kuukausina.

Vastaavasti muutosprosessissa esiintyneet vaikeudet olisivat olleet ennakoitavissa paremmin huolellisella muutosstrategialla ja suunnittelutyöllä. Heikkojenkin muutossignaalien tunnistaminen varhaisessa vaiheessa mahdollis-

taa ennakoivan muutosstrategian suunnittelua. Ratkaisukeskeinen ja ennakoiva muutosjohtaminen tukee kokonaisprosessin koordinoitua ja sen hallittua läpiviemistä. Voimmekin todeta, että Pura-muutosprosessiin liittyy, kuten suureen osaan erilaisia muutosprosesseja, niin onnistumisia kuin kehitettäviä seikkoja, joita voidaan mallintaa ja joista on mahdollista oppia tulevaisuuden vastaavia prosesseja suunnitellessa.

7.6 Muutosprosessissa havaitut tunnekokemukset

Voidaksemme tarkastella myös yksilötason (sub-mikrotaso) merkityksiä Pura-muutosprosessin yhteydessä, tarvitsemme Kotterin mallin rinnalle siihen soveltuva geneeristä muutosmallia, joka jäsentää yksilötason muutosprosessin vaiheita. Valitsimme tähän tehtävään Kubler-Rossin (Kubler-Ross & Kessler 2006; ks. kuvio 4) muutoskäyrän: 1) *kieltäminen*, 2) *suuttumus*, 3) *neuvottelu*, 4) *masennus* ja 5) *hyväksyntä*.

Muutoskäyrän eri vaiheet esiintyivät myös Pura-alueen asukkaiden kertomissa muutosprosessiin liittyvissä kokemuksissa. Kieltäminen konkretisoitui muun muassa haluttomuutena vastaanottaa vuokra-asunnon irtisanomisilmoitusta asunnot vuokranneen vuokratyöehtöjen työntekijältä. Myös lähityöntekijät kertoivat haastatteluissa, miten monien asukkaiden kokemus kotinsa ja naapurustonsa menetykseen liittyvä henkilökohtainen suru ja yhteiskunnallisen epäoikeudenmukaisuuden kokemus konkretisoitui irtisanomisilmoituksen myötä. Asukkaat liittivät tapahtumaan haastatteluissa monenlaisia tunteita surusta harmitukseen ja kiukkuun. Asioiden edetessä asukkaat esittivät uuteen asuntoon ja asuinpaikkaan liittyviä toiveita ja niiden huomioon ottamista (Juhila ym. 2023a).

Epävarmuus omasta ja muiden asukkaiden tulevaisuudesta loi masennuksen tunteita ja alueelta poismuuttamisen pakko näyttäytyi yhteiskunnallisesti epärealistisena tilanteena. Toisin sanoen, kuten raportissa on aiemmin tuotu esiin, asukkaat kokivat olevansa vääränlaisia kaupungin arvokkaalle asuinalueelle. Asukkaiden neuvotteluvaihetta esiintyi jo muutosprosessia edeltävänä aikana asukkaiden ottaessa aktiivisesti osaa kaavavaiheen suunnittelu- ja kuulemisvaiheisiin asukastilaisuuksissa ja tehdessä kuntalaisaloitteita Pura-alueen suojelemiseksi.

Kuvio 4. Pura-muutosprosessin muutuskäyrän vaiheita sub-mikrotasolla (mu-
kaillen Kubler-Ross & Kessler 2006)

Lähityöntekijät pyrkivät tukemaan asukkaiden muutoksen hyväksymistä rohkaisemisella ja toivon luomisella sen suhteen, että muutuskriisistä huolimatta asiat kyllä järjestyvät tavalla tai toisella: ”*asuminen onnistuu jossain muuallakin*”. Helppoa tämä ei ollut, sillä monet asukkaat olivat kiintyneet asuinalueeseensa ja sen ympäristöön. Lähityötä voidaan kuvata myös surutyöksi sekä trauma- ja kriisityöksi tai vain yhdessä pohtimiseksi ja luopumiseen liittyvien asioiden äänen sanomiseksi (Juhila ym. 2023b).

Rohkaisuun, toivon luomiseen ja motivointiin liittyi myös neuvottelua ja suostuttelua, mutta kuitenkin niin, että ”suunnitelmat oli yhdessä tehtyjä eikä mitenkään saneltuja”. Vähä vähältä asukkaita saatiin hyväksymään muutto sekä uusi asunto ja asuinpaikka: ”Ja lopputulema oli esimerkiksi sitte se et suostuttiin sitten, että okei, että täältä voidaan, että voisin mää sit sinne kuitenkin palveluasumiseen muuttaa”. Psykososiaalisen työskentelyn perustana oli keskinäinen luottamus ja inhimillinen kohtaaminen (Juhila ym. 2023b). Yksilötason mahdollisen reagoinnin ja kokemusten huomioiminen ennakkoon muutosstrategiaa ja viestintäsuunnitelmaa laadittaessa tukee onnistunutta muutosprosessin läpiviemistä.

Uuteen asuntoon asettuminen ja kotiutuminen käynnistyi osalla asukkaista hyvin (esim. tyytyväisyys asumistason nousemisesta). Osalla esiintyi kuitenkin kokemuksia kuulumattomuudesta ja yksinäisyydestä. Sekä kotiutumiseen että kuulumattomuuden kokemuksiin vaikutti keskeisesti uuden asunnon sijainti. Yleinen asenneilmapiiri Pura-alueelta muuttaneita asukkaita kohtaan oli toisinaan leimaavaa, mikä vaikeutti asukkaiden sopeutumista uusiin koteihin ja asuinyhteisöihin. Lisäksi 20 Pura-alueen asukasta jäi asumispolkuaineiston mukaan ilman uutta asuntoa. Lähityöntekijöiden suurimmaksi huoleksi nousi asukkaiden mahdollinen yksinäisyys uudessa asunnossa ja ympäristössä, josta voi seurata myös muita ongelmia. Tämä havainto resonoi sen kanssa, miten uusissa asuinympäristöissä suhtaudutaan Pura-alueelta muuttaneisiin asukkaisiin.

Pura-alueen asukkailla esiintyi uuden asunnon ja vähitellen muotoutuvan uuden kotipaikan menettämisen pelkoa: joutuvatko he uudelleen asuinpaikastaan siirretyiksi (Juhila ym. 2023a). Poliittisella tahotilalla on merkitystä tulevaisuuden kehityksen suunnassa ja ennakoivalla muutosjohtamisella kyetään varautumaan mahdollisiin uusiin muutoksiin.

SUOSITUKSIA:

- Pura-muutosprosessia vastaavissa prosesseissa on tärkeää huomioida asukkaiden toimijuus ja osallisuus, sillä ne rakentavat muutosprosesseihin liittyviä tunnekokemuksia ja tukevat osaltaan muutoksen hyväksyntää.
- Pura-hankkeen tutkimusaineisto osoittaa muutokseen liittyvien tunnekokemusten ammattimaisen sekä empaattisen ihmislähtöisen käsittelyn tärkeyden. Siihen tulee osoittaa koulutus- ja henkilöstöresursseja.
- Asukkaiden muutosprosessin tunnekokemusten käsitteleminen on työntekijöille kuormittavaa, jolloin oikea-aikainen resurssointi sekä työntekijöiden mahdollisuus työnohjaukseen on työssä jaksamisen edellytys.

7.7 Osallisuus ja toimijuus sub-mikrotasoilla: yhteiskehittämisen mahdollisuus

Pura-muutosprosessissa oli havaittavissa lähityöntekijöiden ja alueen asukkaiden halukkuus palvelujen ja uusien asuntojen järjestämiseen liittyvään yhteiskehittämiseen. Keskeinen kysymys silti on, miten yhteiskehittämistä kyettäisiin tekemään systemaattisemmin ja kytkemään se selkeästi osaksi palvelujärjestelmän toimintaa (Stenvall & Virtanen 2021).

Haasteeksi voi muodostua se, onko toimintaan mukaan kytketyillä asukkailla aina riittävästi tietoa yhteiskehittämiseen liittyvistä reunaehdoista, kuten kaupungin strategiasta ja budjetista sekä lainsäädännön periaatteista. Yhteiskehittämisen johtaminen ja koordinointi edellyttääkin paljon tietoa ja aktiivisuutta. Ongelmaksi voivat muodostua erityisesti vastuusuhteet. Yhteiskehittämisen hyödyntämistä onkin tarkasteltava suhteessa sen tuottamaan hyötyyn, arvoon.

Kuten aiemmin tässä raportissa on esitetty, Pura-alueen asemakaavamuutosprosessi eteni sille määriteltyjen vaiheiden mukaisesti, joissa mahdollistetaan eri osapuolien sekä tahojen kuuleminen sekä mielipiteiden ilmaisu. Kaupunki järjesti alueella tulevaisuustyöpajan ja asukastilaisuuksia, joiden seurauksena alueen asukkaat tekivät kuntalaisaloitteita ja esittivät runsaasti mielipiteitä Pura-alueen suojelemiseksi, joihin kaupunki antoi vastineet.

Lisäksi asemakaavaprosessin aikana kaupunki vastaanotti kymmeniä yksityishenkilöiden ja yhdistysten mielipiteitä, mukaan lukien eri tahojen muistutuksia ja lausuntoja, joihin kaupungin edustajat laativat vastineet ja asemakaavaehdotukseen tehtiin tarkistuksia. Myös poliittiset päätöksentekijät tekivät joitakin valtuustoaloitteita Pura-muutosprosessin aikana, jotka saivat aikaan keskustelua valtuustossa, mutta eivät edenneet pidemmälle kaupungin päätöksentekoprosesseissa.

Pura-asemakaavamuutosprosessin aikana järjestettiin edellä kuvattuja osallistavia tilaisuuksia asukkaille, mutta suurin osa asukashaastateltavista koki osallisuuden eli heidän osallistamisensa sekä vaikutusmahdollisuuksien Pura-muutosprosessissa olleen vain ”näennäisiä kuulemisiä”. Vastaavia tuloksia löytyi kohdekaupungin Asunto- ja maapolitiikan linjausten arvioinnissa (2018–2021):

”Valmistelussa vuoropuhelun ei katsota olevan kaikkien osalta (jotkin erityisryhmät) täysin ”aitoa”, vaan ovat enemmän luonteeltaan kuulemistilaisuuksia.”

Asukkaiden osallisuuteen ja oikeuksiin liittyvää toimijuutta tarkasteltaessa lähityöntekijät vahvistivat asukkaiden toimijuutta. Asukkaita aktivoitiin ja tuettiin omien asioiden järjestämisessä ja pyrkimällä vaikuttamaan siihen, että heidän asumistoiveitansa huomioitiin, vaikka asumisvaihtoehdot olivat rajalliset. Käytännössä asukkaiden puolesta tehtiin enemmän asioita kuin heidän kanssaan heitä osallistamalla. Asukkaiden toimijuutta ja osallisuutta heikensi heihin kohdistuva yleinen asenneilmapiiri ja se, että heitä ei otettu mukaan prosessiin tarpeeksi ajoissa.

”Eli ihmisiä tähän olisi pitänyt ihan-, heillä olisi ollut jokaisella oikeus tietoon aikaisemmin, oikeus vaihtoehtoihin, tietoon niistä eri vaihtoehtoista, oikeus henkilökohtaiseen sosiaalityöntekijään.”

Lisäksi tutkimusaineistossa tuli esiin Pura-alueen asuinsoitteeseen liittyvä ”leima” asukkaiden hakiessa uutta asuntoa muilta asuinalueilta. Vastaavasti lähityöntekijöiden toimijuutta rajoittivat rakenteellisella tasolla sopivien asuntojen ja asumispalvelujen puute sekä muutosprosessin loppuunsaattamisen kiire. Heidän toimijuuttaan vahvisti niin ikään ratkaisukeskeisyys ja omaehtoinen itseohjautuvuus, joiden turvin he ratkaisivat asunnon hakemisessa ja muutoissa esiin tulleita ongelmia. Kyvykkyys tulokselliseen yhteistyöhön eri toimijoiden, kuten asumispalvelujen, sosiaalityöntekijöiden ja mahdollisten vuokranantajien kanssa lujitti heidän toimijuuttaan (Juhila ym. 2023b). Johtamisen näkökulmasta muutosstrategioissa tuleekin huomioida itseohjautuvuuden mahdollistaminen ja sen tukeminen mikro- ja sub-mikrotasoilla.

Pura-alueella muutosprosessin viimeisen puolen vuoden aikana asumissosiaalista lähityötä tehneet työntekijät arvioivat kokonaisprosessin onnistuneen kohtuullisesti siihen nähden, että riskinä oli ollut ei-toivottu lopputulema, missä suuri osa alueen asukkaista olisi jäänyt asunnottomaksi (ei-toivottu kohtalo koitui kuitenkin 20 asunnottomaksi jääneen osaksi). Toisaalta he kokivat, että asukkaiden itsemääräämisoikeuden sekä heidän palvelutarpeisiinsa vastaamisen osalta asiat olisivat voineet mennä paremmin.

Lähityöntekijöiden rajoitettu toimijuus tuli esiin Pura-muutosprosessissa, jonka vääjäämättömälle lopputulokselle he eivät sinänsä voineet mitään. Muutosprosessiin johtaneet päätökset oli jo tehty, ja alue oli tyhjennettävä tiettyyn aikarajaan mennessä. Tästä huolimatta he näyttäytyivät kuitenkin vahvoina itseohjautuvina toimijoina ja suorittivat heille annetun mittakaavaltaan suuren ja ennen kokemattoman asunnottomuutta ehkäisevän tehtävän onnistuneesti. Omaaloitteinen työtehtäväkuvien venyttäminen erityislaatuudessa tilanteessa oli merkki ammattieettisesti vahvasta toiminnasta, mutta samalla se oli myös lähityöntekijöiden työn kuormittavuutta lisäävä tekijä.

Vaikka Pura-aineistoissa esitetään kritiikkiä alueellisia päättäjiä kohtaan muun muassa asukkaiden unohtamisesta ja ohittamisesta, asukkaita ei silti pidä yksioikoisesti ymmärtää rakenteiden ja poliittisten päätösten uhreina.

SUOSITUKSIA:

- Kaupungin on ratkaistava, miten yhteiskehittämistä kyettäisiin tekemään systemaattisemmin ja kytkemään se selkeästi osaksi palvelujärjestelmän toimintaa, sillä asukkaiden osallistamisen sekä vaikutusmahdollisuuksien Pura-muutosprosessissa koettiin olleen vain näennäisiä kuulemisia.
- Kaupungin on kartoitettava tulevaisuudessa yleiseen asenneilmapiirin muutokseen tähtääviä toimenpiteitä. Asukkaiden toimijuutta ja osallisuutta heikensi heihin kohdistuva yleinen asenneilmapiiri ja se, että heitä ei otettu mukaan muutosprosessiin tarpeeksi ajoissa.
- Johtamisen näkökulmasta muutosstrategioissa tuleekin huomioida itseohjautuvuuden mahdollistaminen ja sen tukeminen mikro- ja sub-mikrotasolla.
- Vastaavissa muutosprosesseissa on sub-mikrotasolla tuettava asukkaita toimijoina, jotka rakentavat aktiivisesti omaa paikkasuhteitaan uuteen asuinympäristöön ja kotiinsa.
- Lähityöntekijöiden valmentaminen ja valtuuttaminen oikea-aikaisesti erityislaatuissa työtehtävälanteissa edellyttää esihenkilöiden ja johtamisen ennakoivaa työtettä.

7.8 Rakenteet, vastuut ja ennaltaehkäisevä työ

Pura-muutosprosessissa havaittiin ennakkoinnin tärkeys johtamisessa, muutosstrategian laatimisessa ja muutosprosessin kokonaishallinnassa. Ennakointiin liittyy myös heikkojen muutossignaalien tunnistaminen varhaisessa vaiheessa. Ratkaisukeskeisellä ihmislähtöisellä johtamisella (Stenvall & Virtanen 2021) pyritään strategisesti varautumaan tuleviin muutoksiin.

Ennaltaehkäisevä työ on sekä poliittisia rakenteita että palvelurakenteita läpileikkaava periaate, joka kulkee mukana läpi ihmiselämän aina päiväkodista ilmaiseen ammatilliseen opetukseen, lapsuudesta aikuisuuteen, erikoissairaanhoidon ja erityispalveluihin saakka. Nimensä mukaisesti sillä pyritään ehkäisemään sosiaalisten ongelmien ja syrjäytymisen syvenemistä. Yksilötasolla ehkäisevä työ tarvitsee onnistuakseen kynnyksetöntä ja sektorirajat ylittävää, moniammatillista yhteistyötä, jollaista Pura-alueella pyrittiin tekemään asukkaiden asumisen turvaamiseksi.

Huomattavaa kuitenkin on, että Pura-alueella ennaltaehkäisevää työtä tehtiin muutosprosessin tyhjennysvaiheessa osin korjaavan työn periaattein. Tämä tarkoittaa sitä, että työllä pyrittiin ehkäisemään sosiaalisten ongelmien toistuvuutta tai tilanteen edelleen huononemista. Pura-alue oli asukasrakenteeltaan melko homogeeninen, sillä asukkaat valikoituivat alueelle sosiaalisin perustein. Moni asukas eli yhteiskunnan palvelurakenteiden ulkopuolella. Kolmannen sektorin rooli asiakkaita tavoittavana työmuotona korostui.

Asiakkaiden arkeen jalkautuminen eli asumissosiaalisen lähityön toteuttaminen sekä kunnallisen sosiaalityön että kolmannen sektorin työntekijöiden toimesta osoittautui välttämättömäksi työmuodoksi Pura-alueella asuvien asukkaiden asunnottomuuden uusiutumisen ehkäisemiseksi sekä alueen tyhjennysvaiheeseen saakka piilossa olevien palvelutarpeiden arvioimiseksi. Lähityön keinoin asiakkaita pystyttiin myös saattamaan yhteiskunnan palveluiden, muun muassa terveydenhuollon piiriin sekä hakemaan ensisijaisia sosiaalietuksia. Asunnottomuutta pystyttiin ehkäisemään asukasmäärään ja tilanteeseen nähden hyvin.

Ennaltaehkäisevää työtä on tärkeää korostaa sekä kehittää systemaattisesti. Ennaltaehkäisevän työn keinojen kehittämisessä keskeistä on asiakaslähtöisyys. Kehittämisen tulisi siis tapahtua monitasoisesti ja -suuntaisesti. Viitaten tässä raportissa aiemmin kuvattuihin löydöksiin asumissosiaalisen lähityön tekijät kantivat vastuuta asumisen onnistumisesta ja ”saattoivat” joitakin asukkaita uusin asuntoihin, mikä viestii vahvasta toimijuudesta. Tämä voidaan tulkita asumista turvaavaksi ja asunnottomuuden uusiutumista ennalta ehkäiseväksi toiminnaksi. Tätä tehtiin suorassa asiakas-työntekijävuorovaikutuksessa, asiakkaan todellinen nykytilanne kuullen ja huomioiden, asiakkaan tahtisesti. Toisaalta toimijuutta rajasivat muun muassa Covid19-pandemiatilanteen aiheuttamat asiakastyön rajoitukset sekä vähäiset mahdollisuudet vaikuttaa esimerkiksi siihen, että asukkaille rakentuisi yksinäisyyttä vähentäviä merkityksellisiä yhteisöjä, mikä luo turvallisuuden tunnetta ja vahvistaa kotiutumista uuteen asuntoon.

Pura-muutosprosessin kaltaisissa mahdollisissa tulevilla tilanteilla on huomioitava palvelurakenteissa asukkaiden palvelutarpeita sekä asumisen tarpeita. Käytännössä se tarkoittaa jäsenneilyn tiedon keruuta koskien asukkaiden arjenhallintaa ja asumis- ja palvelutarpeita eli rakenteellisen asumissosiaalisen työn tekemistä. Kerätyn tiedon pohjalta on mahdollista vaikuttaa ennakoivasti rakenteisiin ja tuleviin muutoksiin.

Asumissosiaalisen lähityön tekijät voivat tehdä paljon gentrifikaatioprosessien negatiivisten seurausten loiventamisessa, mutta samaan aikaan heidän toimijuutensa mahdollisuudet ovat rajattuja, sillä ne ovat sidoksissa asuntomarkkinoihin

ja tarjolla oleviin asuntoihin, asuntopoliittisiin ja kaavoituksellisiin ratkaisuihin. Toisin sanoen kasvava rakenteellisen asumissosiaalisen työn tarve on todennettavissa Pura-muutosprosessin yhteydessä.

SUOSITUKSIA:

- Jalkautuva asumissosiaalinen lähityö tulee jatkossa nähdä yhtenä ennaltaehkäisevän työn vakituksena työmuotona, ei ainoastaan kriisinhallinnan välineenä.
- Kaupungin ja hyvinvointialueen välillä on ryhdyttävä yhteistyösopimuksien kehittämiseen ennaltaehkäisevän työmuodon mahdollistamiseen ja asunnottomuuden ennaltaehkäisyn tukemiseen.
- Vuokra-asuntoyhteisöjen, hyvinvointialueen ja kaupungin kolmikannalla voidaan rakentaa yhteistyömalli asuntomarkkinoilla heikoimassa asemassa olevien asumisen turvaamiseen

7.8 Havaintoja julkisista asiakirjaineistoista ja suosituksia nivottuna haastatteluaineistojen tuloksiin

Pura-muutosprosessin tarkastelun yhteydessä esiintyi samankaltaisia löydöksiä kuin kaupungin asunto- ja maapolitiikan linjausten arvioinnissa (2018–2021) ja asuntopoliittisen ohjelman tilannekuvassa (2021). Näissä dokumenteissa on myös esitetty samansuuntaisia suosituksia kaupungin rakenteelliseen jatkokehittämiseen ja vastaavien muutosprosessien mallintamiseen kuin tässä Pura-raportissa on esitetty.

Tällä hetkellä kohtuuhintainen asuntotuotanto on lähestulkoon täysin Asumisen rahoitus ja kehittämiskeskuksen (ARA) tukemaa. Sen rinnalla olisi hyödyllistä monimuotoistaa asuntotuotantoa ja asumismuotoja segregaaation ehkäisemiseksi. Lisäksi kohtuuhintaisuus on paikkasidonnaista, joten kohtuuhintainen asuminen ja sen laatu tulisi määritellä tarkemmin. Asuntopoliittisesta tilannekuvasta ilmeni, että suurin osa ARA-asunnoista sijaitsee alimpien hyvinvointitasojen alueilla.

Lisäksi ARA-rahoitteisten asuinkehteiden rakennuttaminen keskusta-alueelle on estynyt, koska tuotanto painottuu vain asumiseen tarkoitettuihin kerrostaloihin, mikä estää keskusta-alueilla liiketilojen ja pysäköinnin sijoittamista kohteihin.

siin. Tonttien ja rakentamisen hintataso on keskustoissa korkeampi kuin muilla alueilla. Samanaikaisesti kaupungin asuntopoliittisissa tavoitteissa esitetään asuinalueiden eriytymisen vähentämistä ja sosiaalisen tasapainon edistämistä.

Asumisen kohtuuhintaisuuden tavoittelu ja tuloksellisen maapolitiikan yhteensovittaminen luo kaupungille haasteita. Asuntopoliitiikan painotuksia ja sisältöjä tulee tuoda maankäytön suunnitteluun ja kaavoitukseen varhaisessa vaiheessa, sillä asemakaavavaihe on näyttäytynyt olevan liian myöhäinen ajankohta saavuttaa segregatiota hillitsevät tavoitteet ja kohtuuhintaisten vuokra-asuntojen monimuotoistumis- ja tuotantotavoitteet.

SUOSITUKSIA:

- Kaupungin ja ARA:n tulisi löytää yhdessä ratkaisuja kohtuuhintaisen asuntotuotannon rakenteen monipuolistamiseen.
- Välivuokramarkkinoiden roolin (vapaarahoitteisiin asuntoihin) tarkastelua ja yhteistyökehitysmahdollisuuksien kartoittamista on ylläpidettävä.
- Keskusteluja ympäristöministeriön ja ARA:n kanssa on edistettävä, jotta kohtuuhintaisen asuntotuotannon edellytyksiä voidaan vahvistaa.
- Asuntopoliittisen ohjelman valmistelussa havaitut haasteet kohtuuhintaisen asuntotuotannon tavoitteiden saavuttamiselle on tuotava ympäristöministeriön tietoisuuteen.
- On vahvistettava varhaista ennakointia eli heikkojen signaalien tunnistamista.

7.9 Segregaation ja gentrifikaation kiihtymisen välttäminen Pura-muutosprosessin kaltaisissa tilanteissa

Seutukuntatasoisen hyvinvoinnin jakautumisen tarkastelun perusteella voidaan sanoa Pura-alueelta pois muuttaneiden henkilöiden uusien asuntojen ja kotien löytyneen sellaisilta alueilta, joilla segregoitumista ilmeni jo valmiiksi. Tällainen suunta näyttää myös kiihtyneen viime vuosien aikana. Pura-alue tulee purkavan täydennysrakentamisen myötä muuttamaan siten, että sen sosioekonominen taso nousee tulevien vuosien aikana.

Pura-alueen tuleva sosioekonominen muutos ja samalla alueella asuneen yhteisön ja sen ihmisten muuttaminen eri puolille kaupunkia ja monin paikoin alueellisen hyvinvoinnin jakautumisen matalimmille tasoille viittaa gentrifikaatioilmiöön.

Mikäli Pura-alueen kaltaisia muutosprosesseja tapahtuu kaupungissa jatkossa, uhkana on jo valmiiksi matalatasoisen hyvinvoinnin alueilla syvenevä segregaatio ja kaupunkikuvaa sosioekonomisesti yksiulotteisemmaksi siivoavan gentrifikaation kierre.

Kaupungin asuntojen neliövuokrat ovat vähitellen nousseet kaiken kokoisissa asunnoissa, sekä vapaarahoitteisissa että ARA-asunnoissa. Neliövuokrien nousu on ollut maltillista, mutta maltillisuustrendin jatkuminen edellyttää, että kaupunki ja poliittinen päätöksenteko mahdollistavat riittävän kohtuuhintaisen vuokra-asuntojen rakentamisen määrän. Huomioitavaa on myös, että sosiaalisille investoinneille ei oltu kaupungissa laadittu budjettia. Vastaavasti Pura-muutosprossin ennakointi kaupungin talousarviosta uupui (asumis)palvelujen järjestämisen osalta, mikä osaltaan vaikutti muutosprosessin viimeisten kuukausien organisointiin ja hallintaan.

SUOSITUKSIA:

- Rakenteellisen asumissosiaalisen työn tarve tunnustetaan ja sen edellyttämät toimenpiteet otetaan kehittämistyön alle ja sille osoitetaan tarvittavat resurssit.
- Sosiaalisille investoinneille laaditaan budjetti talousarvioon.
- Talousarvioon sisällytetään budjetti (asumis)palveluille ennakoimaan muutosprosesseja ja rakenteellista asumissosiaalista työtä.
- Mikäli kaupungin tavoitteena on tulevaisuudessa välttää Pura-prosessin kaltaisia muutoksia, varhaiseen ennaltaehkäisyyn soveltuvat muun muassa systemaattiset rakennusten kuntotarkastukset. Tarvittaviin korjaaviin toimenpiteisiin tulee korvamerkitä taloudelliset resurssit, jotka sisällytetään kaupungin talousarvioon.
- Kaupunki tukee vanhojen asuinalueiden rakennuskannan peruskorjauksia
- Kaupungin tuki vanhojen asuinalueiden rakennuskannan ylläpitävälle huollolle ja peruskorjauksille on edellytys sille, ettei korjausvelkaa pääse kertymään.

- Asuntorakenteen muutokset ovat strategisesti pitkiä prosesseja. Samalla, kun olemassa oleva asuntorakenne muuttuu, on sen kokonaisuutena reagoitava ajassa ja paikassa tapahtuviin (tarve)muutoksiin sekä suunnattava tulevaan ennaltaehkäisevällä otteella.
- Kaupungin määrälliset asuntotuotantotavoitteet on saavutettu, mutta kohtuuhintaisen vuokra-asuntotuotannon tavoitteita ei olla saavutettu. Jälkimmäistä tavoitetta tulee edistää aktiivisesti.
- Kaupunki nostaa alueiden uusiutumista asuinpoliittiseksi puheenaiheeksi myös seudullisella tasolla.
- Mikäli kaupungissa syntyy Pura-muutosprosessin kaltaisia tilanteita jatkossa, on inhimillisten tragedioiden välttämiseksi tulevaisuuden asunnottomuuden ehkäisemiseksi hyvä pyrkiä järjestämään uudet kodit kiinteistöistä, joita ei lähivuosina tulla purkamaan tai peruskorjaamaan.
- Kaupunki hyödyntää yhteiskehittämisen toimintamalleja edistämään alueiden uusiutumista vuokrataloyhtiöiden, asukkaiden ja eri toimijoiden kanssa. Tavoitteena on monimuotoistaa asuinrakentamista paikallisiin oloihin sovittaen ja ennaltaehkäistä segregatiota, minkä takaamiseksi on asetettava yhteisesti sovitut mittarit saavutettujen tulosten arvioinnin mahdollistamiseksi.
- Tontinluovutuksissa on huomioitava myös kaupungin toimijat kohtuuhintaisen asumisen turvaamiseksi. Lisäksi on huomioitava sellaiset toimijat, jotka turvaavat asuntoja asunnottomuuden uhan alla olevalle väestölle.
- Asumisneuvontapalveluilla vahvistetaan koordinaatiota sosiaali- ja terveyspalveluiden, vuokra-asuntotoimijoiden ja asuntotuotannosta vastaavien toimijoiden välillä.
- Myös seudullinen yhteisöppöminen ja koordinoituminen olisi hyödyllistä. Sote-uudistuksen siivittämänä hyvinvointialueet, kunnat ja kaupungit voisivat kehittää yhteistyötä tällä saralla, sillä asunto- ja maapolitiikan linjauksien moninaisuudet edellyttävät yhteistyötä eri sektoreiden ja tahojen välillä.
- Eri sektoreiden ja tahojen välistä yhteistyötä tulisi vahvistaa yhteiskehittämisen keinoin.

8. Yhteenveto ja johtopäätökset

Pura-tutkimushanke järjesti yhteistyössä tutkimuksen kohdekaupungin ja tulevan hyvinvointialueen toimijoiden kanssa asunnottomuuden ennaltaehkäisyn työpajan loppuvuonna 2022. Tilaisuudessa esitettiin tutkimustulokset kiteyttävä video, jonka jälkeen työryhmittäin pohdittiin vastauksia liitteessä 8 esitettyihin kysymyksiin. Työpajan antia on hyödynnetty osana Pura-tutkimushankkeen raportin johtopäätöksiä, sillä monet työntekijöiden ideoimista ratkaisuehdotuksista vastaavat ja täydentävät tutkimuksen luvussa 7 esitettyjä suosituksia. Tässä luvussa kerrataan aluksi lyhyesti tutkimustulokset tutkimukseen valikoituneiden käsitteiden kautta. Tämän jälkeen tutkimustuloksia esitellään kestävän kehityksen kontekstissa tarkastellen sitä, kuinka tutkimuksen tulokset asettuvat kestävän kehityksen eri osa-alueiden tavoitteisiin. Lopuksi tiivistetään luvussa 7 esitetyt, tutkimustulosten pohjalta rakennetut suositukset kaupungin ja hyvinvointialueen eri sektoreilla tehtävän työn kehittämiseksi muutosprosessikokonaisuuden ekosysteemin eri tasoilla kuvattuina.

8.1 Tutkimustulokset kiteytetysti

Tutkimushankkeen keskeiset tulokset on kiteytetty taulukoihin 8–10. Taulukossa 8 on esitetty vastauksia tutkimukselle asetettuihin kysymyksiin raportissa käytettyjen maantieteellisten käsitteiden – paikastaan siirtämisen, paikallisuuden, gentrifikaation ja segregaatian – valossa.

Taulukon 8 pohjalta voidaan tiivistää, että maantieteellisellä paikalla on monenlaisia merkityksiä ihmisen asumiseen ja hyvinvointiin. Koti ei ole pelkkä asunto, vaan se laajentuu merkityksenä parhaimmillaan naapurustoon ja siinä koettuun turvallisuuteen sekä hyväksytyksi tulemisen tunteeseen. Pura-alue on tarkoittanut monelle aivan erityistä asumisen paikkaa. Se on mahdollistanut pitkäaikaisen asumisen alueella asunnottomuuden jälkeen.

Taulukko 8. Pura-tutkimushankkeen tuloksia tutkimuskysymysten ja maantieteellisten käsitteiden kehikossa

	Paikastaan siirtäminen	Paikallisuus	Gentrifikaatio	Segregaatio
Asukkaiden menneet, nykyiset ja tulevat asumispolut	Osa asukkaista on joutunut aikaisemminkin vuokrasuhteesta irtisanotuksi kotitalon mennessä purkuun.	76 % alueen asukkaista oli asunut Pura-alueella yli 2 vuotta, vaikka 69 % sen asukkaista oli asunnottomuustaustaisia ja 49 % osalta asunnottomuus oli ollut jossain elämänvaiheessa pitkäaikaista.	Osa asukkaista asunut ennenkin purkuun menevissä taloissa ja osa muutti alueille, jotka eriytyneet.	Asukkaiden muodostaman köyhyystaskun asukkaat siirtyivät osin jo valmiiksi eriytyneille asuinalueille.
Asumisen muutokseen liittyvät palvelutarpeet	Asukkaiden palvelutarpeiden selvittämisessä tuli kiire. Palvelutarpeiden selvittämisessä ja niiden mukaisten käytännön ratkaisujen järjestämisessä tehtiin innovatiivista verkostotyötä.	Osalla asukkaista yhteisön ympäriltä purkaminen lisäsi palvelutarpeita ja yksinäisyyttä. Osa pääsi paremmin palvelutarpeita vastaavaan asuin-ympäristöön tukiasumisyksikköön.	Osalle asukkaista tilanne oli traumaattinen kokemus sen ollessa elämässä toistuva. Tämä huomioitiin lähityössä asukkaiden parissa tehtävänä surutyönä.	Osa asukkaista jäi ilman kotia paikasta siirtämisen johdosta, mikä viittaa äärimmäiseen segregaatioon asunto-markkinoilla, ts. pohjimmaisiiin asunto-markkinoihin.
Asukkaiden osallisuuden huomiointi	Osalle asukkaista tarjottiin montakin eri asuntoa ennen kuin he ottivat asunnon vastaan. Osa asukkaista vastusti yhteisön hajottamista ja alueen talojen purkamista, mutta koki ettei tullut kuulluksi.	Asukkaille järjestettiin asukasiltoja ja tulevaisuus-työpaja alueen tulevaisuudesta keskustelemiseksi.	Osa asukkaista erityisesti halusi muuttaa samantyyppiseen vanhempaan puukerrostaloon, kuin Pura-alueella olevat. Osa halusi modernimman asuin-ympäristön.	Osa asukkaista halusi muuttaa vastaavanlaisiin pienkerrostaloihin alueille, joilla jo valmiiksi eriytymistä.

	Paikastaan siirtäminen	Paikallisuus	Gentrifikaatio	Segregaatio
Asukkaiden oikeuksien huomioiminen	Kaikille asukkaalle ei järjestynyt tarpeita vastaava asumispalvelua.	Asukkaat kokivat olevansa sosiaalisena ryhmänä vääränlaisia ihmisiä uudelle Pura-alueelle. Epäoikeudenmukaisuuden kokemus.	Onko pienituloisilla asukkailla mahdollisuus asua hyvällä sijainnilla?	Millainen asuin-yhteisö on sen ulkopuolisille hyväksyttävä? Mikä tai kuka määrittelee vääränlaisen yhteisön?
Asukkaiden kotiutumisen vahvistaminen	Asukkaiden muuttotoiveita pyrittiin täyttämään niin asunnon kuin sen varustelunkin suhteen.	Osa asukkaista muutti hyvinvointia edistävään ja osa sitä heikentävään ympäristöön. Asumissosiaalinen työ toimi myös uusissa kodeissa ja pystyi ehkäisemään hädän.	Osa asukkaista muutti lähelle toisiaan kotiutuakseen paremmin uuteen ympäristöön.	Kahdelle alueelle, jonne asukkaita muutti, perustettiin päivätoimintakeskus, joista toinen kaupungin toimintana ja toinen Pura-tuvan paikan siirtona.
Paikallisyhteisön merkitys muutosprosessissa	Moni asukas koki surua paikallisyhteisön hajoamisesta. Osa oli tyytyväisiä.	Kotipaikan maantieteellisellä sijainnilla on merkitystä sosiaalisiin suhteisiin ja hyvinvointiin.	Asukkaat muodostivat sosio-ekonomisesti ympäristöstään poikkeavan kunnan. Tilalle muuttaa paremmin toimeentulevia.	Osa asukkaista muutti uusilla asuinalueilla lähelle toisiaan, syntyi ”minipura-yhteisöjä”.

Taulukossa 9 esitetään vastauksia tutkimuskysymyksiin raportissa käytettyjen yhteiskunnallisten ja johtamista koskevien tutkimuskäsitteiden valossa. Tarkastelun avulla voidaan nähdä, kuinka systemaattisesti yksilö ja yhteiskunta ovat keskenään tekemisissä: kuinka esimerkiksi osa Pura-alueen asukkaista jäi prosessissa ilman uutta kotia, kenties siksi, ettei sopivia asumispalveluja ollut riittävästi tarjolla, tai siksi, etteivät he halunneet heille tarjottuja uusia koteja, jotka eivät vastanneet heidän odotuksiaan. Yhtä kaikki, asunnottomuutta kokevien määrä lisääntyi kaupungissa, kun asuinalueelle solmitut vuokrasuhteet päättyivät.

Taulukko 9. Pura-tutkimushankkeen tuloksia tutkimuskysymysten ja yhteiskunnallisten käsitteiden kehikossa

	Suhteellinen toimijuus ja autonomia	Asunto ensin -malli	Prosessien hallinta
Asukkaiden menneet, nykyiset ja tulevat asumispolut	Asukkaista suuri osa on kokenut asunnotomuutta, lähes puolet pitkäaikaisesti. Heillä on vähäisesti valinnanvaraa asuntomarkkinoilla.	Pura-alue on toiminut kaupungissa asunnotomuuden vähentämisen paikkana. Kaikki asukkaat eivät löytäneet uutta kotia.	Rakenteellisen asumis-sosiaalisen työn tiedon-tuotannon puutteet.
Asumisen muutokseen liittyvät palvelutarpeet	Pura-yhteisö ja -tupa kannattelivat monien asumista alueella. Palvelutarpeiden arvioimiseksi lähi-työntekijät laajensivat työnkuviaan kiireessä.	Asukkaista 76 % asui Pura-alueella yli 2 vuotta, vaikka lähes puolella on taustalla pitkäaikaisasunnottomuus.	Resurssien mitoitus; työntekijöiden riittävyys ja tarvittavan tuki-asumisen, kuten palveluasumisen järjestämisen puutteet.
Asukkaiden osallisuuden huomiointi	Osana kaupunkikehittämistä järjestettyjen asukasilojen osalta asukkailla oli kokemus aidon dialogin puutteesta.	Joillekin asukkaille annettiin monta vaihtoehtoa uudeksi kodiksi, joten heillä oli Asunto ensin -mallin mukaista valinnan varaa. Kaikkien osalta tämä ei toteutunut.	Aidon alhaalta ylöspäin suuntautuvan osallistamisen mallien vajeet.
Asukkaiden oikeuksien huomiointi	Palvelutarpeisiin vastaamiseksi lähi-työntekijät kehittivät ja sopivat palvelujärjestelmän byrokratiaa ohittavia yhteisiä käytäntöjä.	Kaikki asukkaat eivät saaneet uutta kotia: onko kaupunkikehitys yhteiskunnallisesti oikeudenmukaista?	Resurssien puute: kohtuuhintaiset asunnot, tarpeita vastaavat asumis-palvelut, asiakkaiden parissa tehtävän työn henkilöstömitoitus.
Asukkaiden kotiutumisen vahvistaminen	Asukkaiden uuden kodin hankintoihin tehtiin yleinen linjaus, samoin huonekalujen jättämiseksi purettaviin taloihin.	Kaikki asukkaat eivät saaneet uutta kotia. Asunto ensin -mallin soveltamisessa kehitettävää.	Uuteen kotiin saattava asumissosiaalinen työ on ollut asiakkaiden näkökulmasta merkityksellistä.
Paikallisyhteisön merkitys muutosprosessissa	Yhteisön häviäminen ympäriltä lisäsi joillain asukkailla palvelutarpeita.	Asukasyhteisöllä ja Pura-tuvalla on merkitystä alueen asukkaiden asumisen onnistumisessa.	Paikallisyhteisön kokemat puutteet osallistamisessa ja dialogin onnistumisessa.

Taulukossa 10 tarkastellaan tutkimustuloksia kestävän kehityksen kontekstissa ja esitetään muutosprosessin onnistuminen suhteessa tutkimuskysymyksiin niiden sosiaalisen, taloudellisen ja ekologisen kestävyuden kannalta. Kaupungissa tehdään hyvää asumissosiaalista työtä monin keinoin, mutta rakenteissa on niin asunto- kuin sosiaalipolitiikankin osalta taloudellisen ja sosiaalisen kestävyuden näkökulmista kehittämisen varaa.

Koko muutosprosessi on alkanut valtion antamasta linjauksesta yhdyskuntarakenteiden eheyttämiseksi. Taustalla on globaaliin kestävyysmurrokseen liittyvä ekologinen ajattelu (Wallin 2021), jossa kaupungit pidättäytyvät uusien alueiden rakentamisesta ja keskittyvät kehittämään olemassa olevaa asuntokantaa. On hyvä pohtia, kuinka kestävä on rakentaa kaupunkia, jossa haavoittuvimmassa asemassa olevat joutuvat ensin jättämään kotinsa ja sen jälkeen päätyvät pahimmassa tapauksessa asunnottomiksi.

Taulukko 10. Pura-muutosprosessin tutkimustuloksia kestävän kehityksen kontekstissa

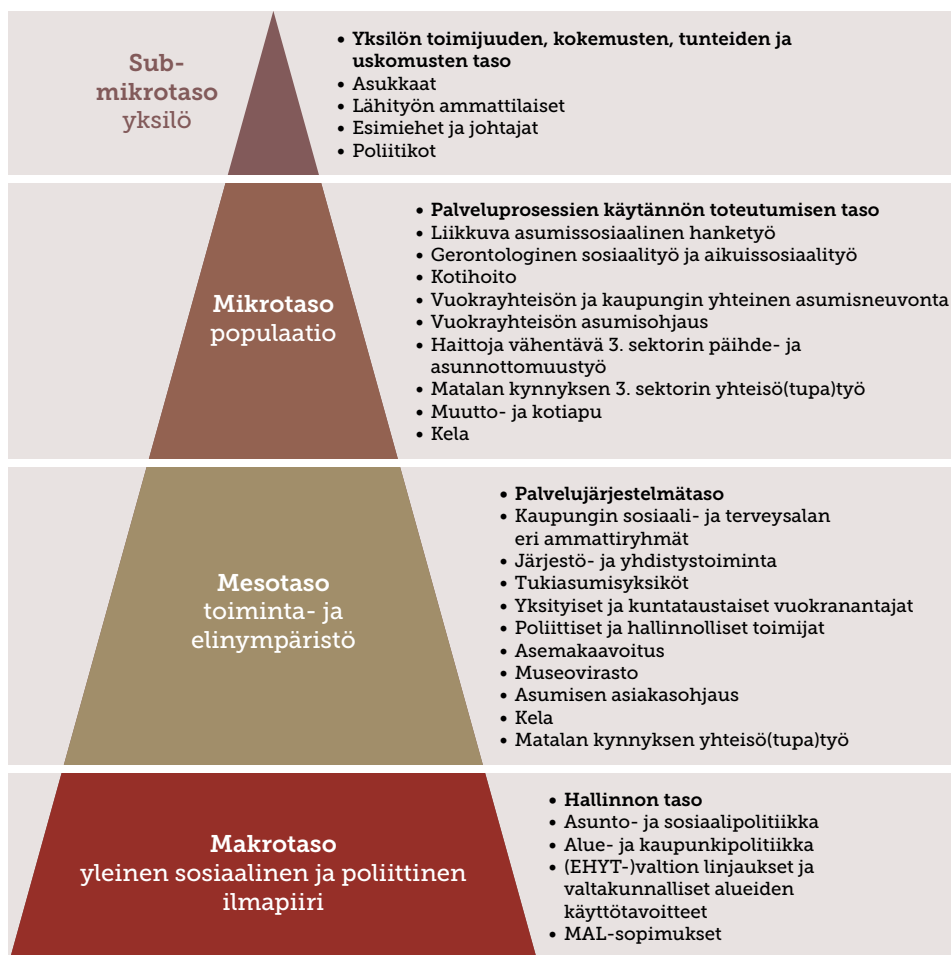
	Taloudellinen kestävyys		Ekologinen kestävyys	Sosiaalinen kestävyys	
Asukkaiden menneet, nykyiset ja tulevat asumispolut	Puutteita asuntotarjonnassa. Asunnottomuus maksaa yhteiskunnalle enemmän, kuin asunnon tarjoaminen	Pura-alueella asunut useita asunnottomuustaustaisia henkilöitä merkittäviä aikoja onnistuneesti → mahdollinen rakenteellinen vaikutus kohdekaupungin asunnottomuustilanteeseen	Osa asukkaista asunut ennenkin purkutuoimion saaneissa taloissa	Pura-alue tarjonnut monelle asunnottomuustaustaiselle pitkäaikaisen kodin	Pura-alueen tyhjennysprosessissa on ihmisiä joutunut asunnottomaksi
Asukkaiden asumisen muutokseen liittyvien palvelutarpeiden huomioiminen	Puutteita asumispalvelurakenteissa: normaalit resurssit eivät riitä	Asumissosiaalisessa lähityössä kehitetty asiakastarpeita kohtavia työskentelymalleja, jossa säästetty asukastapaamisten määriä	Osana prosessia jossain vaiheessa ohitettu live-asukashaastattelujen ”pakko” ennen asukasvalintaa	Lähityössä tehty erityisellä tasolla asiakkaan ja hänen arkitodellisuutensa kohtaamista ja vastattu inhimillisellä tavalla asukkaiden palvelutarpeisiin	Työntekijät joutuneet toimimaan kovassa aikapaineessa ja kiire vaikuttanut siihen, mikä on asiakastyössä mahdollista
Asukkaiden oikeuksien huomioiminen	Ei huomioitu palvelurakenteissa täysin, tuen tarpeita vastaavia asumispalveluja ei riittänyt kaikille.	Asumissosiaalisessa lähityössä kehitetyt työskentelymenetelmät paitsi edistävät asukkaan oikeuksien turvaamista, myös taloudellista hyvinvointia	Asuntovalinnat onnistuneet pääasiallisesti: vähentää jatkomuuttojen tarvetta	Ei huomioitu palvelurakenteissa täysin, tuen tarpeita vastaavia asumispalveluja ei riittänyt kaikille.	Lähityöntekijöiden verkoston sopimat yhteistyön muodot edesauttaneet asukkaiden sosiaaliturvaa koskevien oikeuksien toteutumista
Paikallisyhteisön merkityksen huomioiminen	Kaupunki saa alueelle merkittävän määrän uudistuotantoa, uudet asunnot eivät koske Pura-asukkaita	Asukkaat jakautuivat uusien kotien ja niiden sijaintien osalta ”voittajiin ja häviäjiin” → vaikutukset kokonais hyvinvointiin, terveyteen jne.	Valtion cheyttämislinjaukset tuottaneet mikrotasolla ekogentrifikaatiota	Osa asukkaista pääsi itselleen mieluisampaan asuin ympäristöön, tukee hyvinvointia, parantaa elämänlaatua ja mahdollistaa irtautumisen leimatusta sosiaalisesta identiteetistä.	Osa asukkaista joutui pois kotipaikastaan (asunto sosiaalisine ympäristöineen), mikä aiheuttanut yksinäisyyttä ja kotiin jäämistä.

Kehitettävää
 Onnistunut osittain
 Onnistunut hyvin

8.2 Suositukset ekosysteemien toiminnan eri tasoilla

Seuraavaksi käydään läpi raportin luvussa 7 esitetyt suositukset ekosysteemien eri tasoilla kronologisessa aikajärjestyksessä. Esittämistapa perustuu tutkimustulosten hyödynnettävyyteen käytännön näkökulmasta: tulokset paljastavat hallinnollisesti ylisektoraalisten ilmiöiden johtamisen sekä käytännön yhteistyön kitkakohtat, mutta toisaalta myös aikapaineessa syntyneet innovaatiot. Ekosysteemiä lähtöistä mallinnusta voidaan käyttää asunto-, alue- ja sosiaalipoliittisessa kaupunkikehittämistyössä (ks. kuvio 5).

Kuvio 5. Suositus paikastaan siirtämisen muutosprosessien ekosysteemien järjestäytymiseksi

Luvussa 7 esitetyn kolmion kääntäminen kuvaa asukas- ja kuntalaislähtöisesti johdettua sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävästä kaupunkimuutosta sellaisessa purkavan täydennysrakentamisen tilanteessa, jossa asunnostaan joutuu luopumaan moni haavoittuvassa asuntomarkkina-asemassa oleva henkilö. Kuvion mukainen prosessi edesauttaa sosiaalisesti ja maantieteellisesti oikeudenmukaisen kaupungin rakentamista, psykososiaalisen, käytännöllisen sekä rakenteellisen asumissosiaalisen työn toteuttamista ja lopulta myös asunnottomuuden sekä osattomuuden vähentämistä. Tarkastelu alkaa asukkaan ja työntekijän näkökulmista sub-mikro- ja mikrotasolta, minkä jälkeen se siirtyy palvelujärjestelmän sekä politiikan meso- ja makrotasolle.

Kestävyyden edellytyksiä haavoittuvassa asemassa olevien parissa tehtävässä kaupunkikehittämisen työssä sub-mikro- ja mikrotasolla

Kaupunkikehityksen tulee olla asukaslähtöistä ollakseen sosiaalisesti kestävä. Sen tulee ekologisten ja taloudellisten tavoitteiden lisäksi tunnustaa sosiaalinen hyvinvointi ja ihmisarvo. Kestävä muutos antaa myös pienituloiselle ihmiselle mahdollisuuden kuulua kaupungissa hyvinvoivien ja kaikkien asukkaiden joukkoon, koska siinä ei suljeta heitä ulos keskeisiltäkään kaupunkialueilta. Vastakohtana sosioekonomisesti eriytyville kaupungeille on edistettävä inklusiivista ja sosioekonomisen moninaisuuden hyväksyviä kaupunkiympäristöjä. Kaikki ihmiset eivät kykene tai halua tavoitella samaa kuin hyvin pärjäävä ylempi keskiluokka. Myös tämä arvo on tunnustettava jatkossa paremmin maantieteellisesti kaupunkisuunnittelussa. Taloudellisten, kulttuurishistoriallisten, asuntomäärällisten ja väestödemografisten tavoitteiden lisäksi kaupunkirakentamisessa on suositeltavaa tarkastella myös vaatimattomampia asuntorakentamisen mahdollisuuksia keskeisillä kaupunkisijainneilla. Mikäli näin ei tehdä, kasvukeskusten sosioekonominen dynamiikka muotoutuu loputtomaksi maantieteellisesti vaihtelevaksi eriytymisen kierteissä olevien alueiden tilkkutäkiiksi, jonka paikkaaminen tapahtuu lähinnä sosioekonomisesti haastaviksi koettujen asukas-yhteisöjen purkamisen ja hajottamisen kautta. Tämä olisi paitsi sosiaalisesti kestämätöntä myös epäoikeudenmukaista.

Sosiaalisen oikeudenmukaisuuden ja asukasosallisuuden edistämiseksi jokaiselle kaupungin asukkaalle on annettava samanlainen ihmisarvo kaupunkisuunnittelussa. Erityisesti haavoittuvassa asemassa olevien ihmisten arkiympäristöjen yhteisöllisyyttä ja sellaisten rakentumisen mahdollisuuksia tulee edistää kaupungissa: asukkaiden muodostamat yhteisöt tukevat arkista hyvinvointia ja

kuulumisen tunnetta. Asukasyhteisöllisyyden tukemisessa ja kohtaamispaikan fyysisten puitteiden ylläpitämisessä kaupunkia voivat tukea eettiseltä arvopohjalta toimivat kolmannen sektorin järjestöt: tärkeintä on, että asukkaat kokevat paikan ”omakseen”, toisin sanoen ei muiden ehdoilla rakentuvaksi. Ihmisten ja asukkaiden erilaisuus on pyrittävä näkemään sosiaalisena rikkautena: jokaisella asukkaalla tulee olla samanlainen sosiaalinen ja maantieteellinen oikeus olla osa kaupunkia ja kokea siihen kuulumista. Yksilötasolla on lisäksi syytä varmistaa vastaavissa prosesseissa toimivien työntekijöiden käytössä olevien työmenetelmien toimivuus, työhyvinvoinnin edellytykset sekä johdon ja työnohjauksen tuki asiakastyöskentelyn tueksi ja työssäjaksamiseksi.

Asukasosallisuutta sekä asukkaan oikeuksien ja palvelutarpeiden toteutumista edistää parhaiten ennakointi. Ennakoinnin tarve koskee yksilön oikeuksien näkökulmasta rakenteellisen asumissosiaalisen työn osalta riittävää määrää erilaisia asiakastarpeita vastaavia asumispalveluja sekä kohtuuhintaista asuntotuotantoa ja asumissosiaalisen lähityön osalta riittävää työntekijöiden ajan sekä määrän resursointia. Asukkaan näkökulmasta tietoa tulevista muutoksista on hyvä saada ajoissa ja tiedonvaihdon tulee olla avointa. Suositeltavaa on, että asukkaille annetaan tiedoksi asioista vastaavat tahot ja että asukkaat saavat näihin tahoihin yhteyttä ottamalla aina myös vastauksen. Asukkaiden osalta tasavertaiseksi koetulla dialogilla ja sen mahdollisuuksien edistämisellä on merkittävä rooli niin alueiden maantiedettä koskevassa kaupunkisuunnittelutyössä kuin asukkaiden parissa tehtävässä asumissosiaalisessa lähityössäkin. Uusien kotien järjestämisessä asukkaille on huomioitava asumisen pysyvyyden turvaaminen. Pysyvyyden kannalta on merkittävää esimerkiksi asukkaan oikeus vaikuttaa tulevan kotinsa valintaan sekä asukkaan kiinnittymisen mahdollisuudet uuden kodin arkiympäristöön. Asumissosiaalinen lähityö on hyvä aloittaa ainakin puolta vuotta ennen tulevaa muuttoa, sillä työssä on oltava riittävästi aikaa sellaiselle psykososiaaliselle muutostyölle, jota kodista luopuminen erityisesti asunnottomuutta aiemmin elämässään kohdanneiden osalta edellyttää. Sen keinoin voidaan ja tulee varmistaa paitsi asukkaan muutto, myös uudessa kodissa tapahtuva asumisen sujuminen. Asumissosiaalisessa lähityössä tärkeää on asukaslähtöisten ratkaisujen pohtiminen, ja näiden edistämiseksi ja asukkaiden oikeuksien toteutumisen sekä palvelutarpeisiin vastaamisen varmistamiseksi työn tulee olla paitsi asukkaan arkeen jalkautunutta myös kiinnipitävää ja ammatillisesti harkittua. Asukkaiden yksilölliset psykososiaaliset tilanteet huomioiden voi olla hyvä palata asukkaan luo vielä jonkin aikaa muuttoprosessin päättymisen jälkeen, jotta asukkaiden asumisen sujuminen ja asukkaan hyvinvointi voidaan varmistaa.

Kestävyyden edellytyksiä haavoittuvassa asemassa olevien asumisen turvaamiseksi tehtävässä kaupunkikehittämisessä meso- ja makrotasolla

Asuntorakenteen muutokset ovat strategisesti pitkiä prosesseja. Samalla kun olemassa oleva asuntorakenne muuttuu, on sen kokonaisuutena reagoitava ajassa ja paikassa tapahtuviin (tarve)muutoksiin sekä suunnattava tulevaan ennaltaehkäisevällä otteella. Kuten yksilön näkökulmasta, myös palvelujärjestelmän sekä asunto- ja sosiaalipolitiikan meso- ja makrotasoilla ennakoiti muodostuu muutosprosessin hallinnassa tärkeimmäksi tekijäksi. Kaupungin asuntopoliittisessa työssä on jatkossa ennakoitava haavoittuvassa asemassa olevien asukkaiden kotien turvaaminen rakenteellisella asumissosiaalisella työllä. Ennakoivan tiedonkeruun tulee koskea ainakin ARA:n käyttörajoituksista poistuvien kiinteistöjen seuraamista, sillä on oletettavaa, että kaikista heikkotasoisimmissa sekä halvimmissa kiinteistöissä, jollaisia käyttörajoituksistaan poistuvat ARA-kiinteistöt kunnissa usein ovat, asuu (tukiasumispalvelut pois lukien) yhteiskunnallisesti kaikkein haavoittuvimmassa asemassa olevia kuntalaisia. Näiden kiinteistöjen kuntotarkastuksia myös tulee ryhtyä tekemään systemaattisesti, jotta kiinteistöjen korjauskustannukset eivät pääse kasvamaan mittaviksi. Asukasyhteisöjen purkamisia ehkäiseviin ja asuinkiinteistöjen korjaamista koskeviin toimenpiteisiin korvamerkitään taloudelliset resurssit, jotka sisällytetään kaupungin talousarvioon. Sosiaalisen asuntotuotannon osalta kaupungin tulee huomioida tontinluovutuksissa erityisesti kohtuuhintaisen asumisen riittävyyden turvaaminen sekä sellaiset toimijat, jotka sitoutuvat turvaamaan asunnottomuuden uhan alla olevan väestön asumista.

Kaupungin on edistettävä keskusteluja ympäristöministeriön ja ARA:n kanssa kohtuuhintaisen asuntotuotannon edellytysten vahvistamiseksi. Lisäksi ympäristöministeriön tietoisuuteen on tuotava asuntopoliittisen ohjelman valmistelussa havaitut kohtuuhintaisen asuntotuotannon tavoitteiden saavuttamisen esteet. Osana kohtuuhintaisen asuntotuotannon riittävyyden ratkaisuehdotuksia voidaan tarkastella myös esimerkiksi välivuokramarkkinoiden roolia (vapaaraioitteiset asunnot). Kaupungin tulee yhdessä ARA:n ja ympäristöministeriön kanssa selvittää kohtuuhintaisen asuntotuotannon mahdollisuuksia myös keskeisillä sijainneilla: voidaanko kohtuuhintaisen totin osalta luopua esimerkiksi rakentamisen hintaa nostavasta parkkipaikkainormista tai muutoin poiketa kiinteistön rakentamiskokonaisuuden ”mahdottomaksi” säätävistä käyttörajoituksista. Kaupungin tulee lisäksi käynnistää ympäristöministeriön ja ARA:n kanssa keskustelu erityisesti kaupungin vuokrataloyhtiön vastuiden tarkasteluk-

si. Voidaanko esimerkiksi ajatella, että mikäli tulevaisuudessa kaupunkisuunnittelun myötä purettavasta asuinkiinteistöstä kodistaan poismuuttamaan joutuva asukas on haavoittuvassa asemassa, kaupungin ja sen vuokratyöehtöjen, eli julkisen vallan edustajien, tulisi varmistaa uuden asunnon saaminen?

Ennakoinnin tulee edellä mainittujen lisäksi koskea myös sosiaalihuoltolain mukaisten tukiasumispalvelujen paikkamäärän sekä tukisisältöjen asiakastarpeita vastaavaa resursointia sekä asumissosiaalisen työn resursseja niin lähityössä asiakkaiden parissa kuin rakenteellisesti. Pura-muutosprosessin kaltaisissa tilanteissa korostuu ennakoivan ja ihmislähtöisen hallinnan tärkeys. Rakenteellisen asumissosiaalisen työn rooli korostuu tiedon hankinnassa, jolloin jäsenelty tieto asukkaiden arjenhallinnasta ja (asumis)palvelutarpeista mahdollistaa ennakoivan vaikuttamisen rakenteisiin. Ennakoiva ote on ulotettava ylisektoraalisesti talousarvioihin, joiden osalta tulee pohtia myös sitä, tulisiko sosiaalisille investoinneille sinne oma budjetti. Talousarvoon sisällytetään tarvittavat lisäpaikat asumispalveluihin sekä asukkaiden kodeissa ja muutossa tehtävän asumissosiaalisen lähityön resurssit. Jalkautuva asumissosiaalinen lähityö tulee jatkossa nähdä yhtenä ennaltaehkäisevän asunnottomuustyön vakituksena työmuotona eikä määräaikaisena kriisinhallinnan välineenä. Rakenteellinen ennakoiva asumissosiaalinen työ on edellytys asukkaiden parissa tehtävän lähityön sisältöjen sosiaalihuoltolain mukaiselle toteutumiselle.

Kaupungin ja tulevan hyvinvointialueen välillä on ryhdyttävä yhteistyösopimuksien kehittämiseen ennaltaehkäisevän yhteistyön erilaisten muotojen mahdollistamiseen ja asunnottomuuden ennaltaehkäisyn tukemiseen. Myös seudullinen yhteisoppiminen ja koordinoituminen olisi hyödyllistä. Sote-uudistuksen siivittämänä hyvinvointialueet, kunnat ja kaupungit kehittävät yhteistyötä tällä saralla, sillä asunto- ja maapolitiikan linjauksien moninaisuudet edellyttävät yhteistyötä eri sektoreiden ja tahojen välillä. Kaupunkikehittämisessä toimijoiden on hyvä tehdä muutosprosessien valmistelutyötä järjestäytymällä. Järjestäytymisen osalta olennaista on yhteistyön 1) tavoitteista, 2) sisällöistä, 3) vastuualueista ja niiden asiakas- ja työntekijäkohtaisesta ylittämisestä, 4) viestinnästä, 5) kokonaisuuden koordinoinnista sekä 6) johtamisesta sopiminen. Järjestäytymisessä tärkeää on integroida erilaiset muutosviestintään ja yhteiskehittämiseen liittyvät toimenpiteet toisiinsa päällekkäisyyksien ja liiallisen kuormittavuuden välttämiseksi.

Vastaavissa prosesseissa on jatkossa huomioitava asukkaiden ihmisarvo, toimijuus ja osallisuus, sillä ne rakentavat muutosprosesseihin liittyviä tunnekokemuksia ja tukevat osaltaan muutoksen hyväksyntää. Asukkaiden muutosprosessiin liittyvien tunnekokemusten käsitteleminen on työntekijöille kuormittavaa,

jolloin oikea aikainen resursointi sekä työntekijöiden mahdollisuus työnohjaukseen on työssä jaksamisen edellytys. Esihenkilöiden on jatkossa syytä varmistaa työntekijöiden jaksamisen edellytykset työntekijämäärän riittävällä resursoinnilla ja työnohjauksella. Sosiaalityön resursointia ja yksittäisten sosiaalityöntekijöiden työmäärää ja/tai työn tekemisen tapoja ja työn kuormittavuutta on syytä tarkastella kriittisesti. Toimistoissa tehtävä asumissosiaalinen työ ei kaikilta osin vastaa siihen tarpeeseen, joka Pura-muutosprosessin kaltaisissa tilanteissa kentällä on. Puutteelliset resurssit voivat johtaa asiakkaiden sosiaalihuoltolain mukaisien oikeuksien toteutumattomuuteen.

Toimijoiden ylisektoraalisen järjestäytymisen on tapahduttava vähintään vuotta ennen asuntojen irtisanomisia. Tämä aika mahdollistaa toimijaverkoston keskinäisen tavoitteiden asettelun, prosessin työn sisällöistä ja vastuualueista, sekä ketteristä yhteistyökäytännöistä sopimisen. Tässä kohtaa on lisäksi vielä tarvittaessa aikaa muokata asukkaiden tarvitsemien palvelujen valikkoa. Järjestäytymisessä sekä työn sisällöistä ja vastuualueista sopimisessa on tärkeää ”ruohonjuuritasolla” työskentelevien toimijoiden kuuleminen, sillä kyseisellä tasolla ollaan usein parhaiten perillä asukkaiden arjesta. Ruohonjuuritason työntekijät tietävät myös parhaiten, minkälaisia haasteita palvelujärjestelmässä asioiden ratkomisen näkökulmasta on. Täten heillä on erinomaiset edellytykset muodostaa, esihenkilöidensä tuella, poikkihallinnollisia yhteistyön verkostoja, joiden toiminta pohjaa asiakkaiden tilannekohtaisiin tarpeisiin ja ammatilliseen eettiseen luovuuteen. Lähityöntekijöiden valmentaminen ja valtuuttaminen oikea-aikaisesti erityislaatuissa työtehtävätilanteissa toimimiseen edellyttää esihenkilöiden ja johtamisen ennakoivaa työotetta sekä hyvää johtamista ja toimivia yhteistyö- ja johtamisrakenteita. Muutosstrategioissa on johtamisen näkökulmasta tärkeää huomioida työntekijöiden ja asukkaiden itseohjautuvuuden mahdollistaminen ja sen tukeminen.

Perustuslaki säättää julkisen vallan tehtäväksi edistää jokaisen ihmisen oikeutta omaan asuntoon. Edistämisvelvollisuus koskee myös ja ennen kaikkea pienituloisten ja muulla tavoin haavoittuvassa asemassa olevien kuntalaisten oikeuksia. Kaupungin tulee yhdessä yleishyödyllisten vuokrataloyhtiöiden ja seutukuntien kanssa selvittää keinoja, joilla se voisi tukea vanhojen asuinalueiden rakennuskannan peruskorjauksia. Mikäli asuinalueita päädytään purkamaan, tulee purettavilta alueilta kodeistaan muuttamaan joutuvien ihmisten asunnot järjestää sosiaalisesti kestävällä tavalla, eli asuinympäristöistä, joista he eivät joudu hetken kuluttua muuttamaan uudestaan pois. Lisäksi asukkaiden yksilökohtaisten palvelutarpeiden niin edellyttäessä, on asuminen sosiaalihuoltolain mukaan järjestettävä asukkaan yksilökohtaisia tarpeita vastaavien tukiasumis-

palvelujen piiristä. Kaupungin on yhdessä hyvinvointialueen kanssa ratkaistava, miten yhteiskehittämistä kyettäisiin tekemään systemaattisemmin ja kytkemään se selkeästi osaksi palvelujärjestelmän toimintaa, sillä asukkaiden osallistamisen sekä vaikutusmahdollisuuksien Pura-muutosprosessissa koettiin olleen vain näennäisiä kuulemisia. Kaupungin on hyvä tarkastella osallistamisen prosessejaan siitä näkökulmasta, toimivatko ne asukkaiden kokemuksessa aitoa dialogia edistävinä, vai onko niiden tarkoitus palvella kaupunkisuunnittelussa tehtyjen asuntopoliittisten päätösten lainmukaista etenemistä. Kaupungin on myös tutkittava kriittisesti sitä asenneilmapiiriä, jonka sosiaalisessa hierarkiassa jokainen kuntalainen ei määrity tai koe itseään yhtä arvokkaaksi. Asukkaiden luonnollisten yhteisöjen muodostumisen tukeminen on tässä avainasemassa: asukkaat tarvitsevat sellaisia yhteisiä elämisen ja kokoontumisen tiloja, joissa he eivät joudu kokemaan itseään vääränlaisiksi.

Yleisesti ottaen kaupungin on hyvä pohtia strategiaansa sen sisältämien riskitiriitojen osalta: kaupungin on hyvä tavoitella talouskasvua ja ekologista kestävyyttä, mutta se ei saa tapahtua sosiaalisen hyvinvoinnin kustannuksella. Segregaation ehkäisyyn ja ekologisten kehittämistoimien lopputulema voi olla gentrifikaation ja asunnottomuuden lisääntyminen, joista jälkimmäisen vähentämiseen ja ennaltaehkäisyyn kaupunki on strategisesti sitoutunut. Kaupunki voi ryhtyä kokeilemaan ja hyödyntämään erilaisia yhteiskehittämisen toimintamalleja edistämään asuinalueiden uusiutumista. Tavoitteena on monimuotoistaa asuinrakentamista paikallisiin maantieteellisiin ja sosioekonomisiin oloihin sovittaen sekä ennaltaehkäistä segregaatiota, minkä takaamiseksi on asetettava yhteisesti sovitut mittarit saavutettujen tulosten arvioinnin mahdollistamiseksi. Vastaavissa muutosprosesseissa on tulevaisuudessa syytä huomioida, että yksilötason ratkaisut voivat olla käytännöllisiä, mutta ne eivät aina ole kestäviä ja poista rakenteellisia ongelmia tai täytä julkisen vallan vastuuta perus- ja ihmisoi-keuksien toteutumisesta (esim. Houhala ym. 2022; Perustuslaki 731/1999).

Kirjallisuus

- Atkinson, Rowland (2015) Losing one's place: Narratives of neighbourhood change, market injustice and symbolic displacement. *Housing, Theory & Society* 32(4), 373–388.
- Burkitt, Ian (2016) Relational agency: Relational sociology, agency and interaction. *European Journal of Social Theory* 19(3), 322–339.
- Clapham, David (2002) Housing pathways: A postmodern analytical framework. *Housing, Theory and Society* 19(2), 57–68.
- Deci, Edward L. & Connell, James P. & Ryan, Richard M. (1989) Self-determination in a work organization. *Journal of Applied Psychology* 74(4), 580–590.
- Deci, Edward L. & Olafsen, Anja H. & Ryan, Richard M. (2017) Self-determination theory in work organizations: The state of a science. *Annual Review of Organizational Psychology and Organizational Behavior* 4, 19–43.
- DiMaggio, Paul J. & Powell, Walter W. (1983) The iron cage revisited: Institutional isomorphism and collective rationality in organizational fields. *American Sociological Review* 48(2), 147–160.
- Houhala, Keijo & Kuoppakangas, Päivikki & Stenvall, Jari & Salminen, Vesa (2022) Palvelulupauksen täydentäminen asiakaslupauksella: Arvolupausten lähestyminen ja arviointi omakuvasta? *Focus Localis Autumn* 3(22), 6–25.
- Hyötyläinen, Mika (2016) The poverty of theory in Finnish segregation research. *Sociologia* 53(2), 105–121.
- Iafrazi, Steve (2020) Displaced and vulnerable: A case study of "out of area" housing. *Housing, care and support* 23(3), 111–122.
- Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi (1991) Pohjimmaiset asuntomarkkinat: Diskurssianalyysi kuntatason viranomaiskäytännöistä. *Sosiaaliturvan keskusliitto*.
- Juhila, Kirsi & Kröger, Teppo (toim.) (2016) Siirtymät ja valinnat asumispoluilla. *SoPhi*.
- Juhila, Kirsi & Ranta, Johanna & Ilmoniemi, Mikko & Mäki, Jenni (2023a) Paikastaan siirretyt: Kotipaikan menettäminen ja uuteen kiinnittyminen gentrifikaatioprosessissa. Teoksessa Suvi Raitakari, Timo Harrikari, Marja Hekkala & Minna Kivipelto (toim.) *Sosiaalityö kriiseissä ja poikkeuksellisissa olosuhteissa*, Jyväskylä: SoPhi, 61–91.
- Juhila, Kirsi & Raitakari, Suvi & Karjalainen, Rosa & Mäki, Jenni & Kuoppakangas, Päivikki (2023b) Paikastaan siirtäjät: Asumissosiaalinen lähtyö tiivistyvän kaupungin erään asuinalueen gentrifikaatioprosessissa. *Julkaisematon käsikirjoitus*.
- Kortteinen, Matti & Vaattovaara, Mari (2015) Segregaation aika. *Yhteiskuntapolitiikka* 80(16), 562–574.
- Kotter, John Paul (1996) *Leading change*. Harvard Business School Press.
- Kotter, John Paul (2007) *Leading change*. *Harvard Business Review* 85(1), 96–103.
- Kubler-Ross, Elisabeth & Kessler, David (2006) *On Grief and Grieving: Finding the Meaning of Grief Through the Five Stages of Loss*. Thorndike Press.

- Kuoppakangas, Päivikki (2015) Decision-making and choice in the adoption of a municipal enterprise form in public healthcare organisations: Reasoning, goals, legitimacy and core dilemmas. University of Turku: Turku School of Economics, Series A-9:2015.
- Kuoppakangas, Päivikki & Lindfors, Juha & Stenvall, Jari & Kinder, Tony & Talonen, Antti (2020) COVID-19 triggering homecare professionals' change of attitudes towards e-Welfare. *Finnish Journal of eHealth and eWelfare* 12(13), 241–249.
- Kuoppakangas, Päivikki & Suomi, Kati & Clark, Paul & Chapleo, Chris & Stenvall, Jari (2019) Dilemmas in re-branding a university – "Maybe people just don't like change": Linking meaningfulness and mutuality into the reconciliation. *Corporate Reputation Review* (23), 92–105.
- Laine, Pertti (2017) Osaaminen, hyvinvointi ja sosiaalinen vastuu työorganisaatioissa. Turun yliopisto: Turun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan julkaisuja C: 21.
- Laine, Pertti & Kuoppakangas, Päivikki (2015) A Reconceptualization of change strategy: One application of dilemma theory. *Journal of Change Management* 15(4), 332–352.
- Laine, Pertti & Kuoppakangas, Päivikki & Stenvall, Jari (2020) "Change strategy (CS): Is there any?" *Nordic Journal of Business* 69(4), 5–22.
- Lees, Loretta & White, Hannah (2019) The social cleansing of London council estates: Everyday experiences of 'accumulative dispossession'. *Housing Studies* 35(10), 1701–1722.
- Lewin, Kurt (1947) Group decisions and social change. Teoksessa Theodore M. Newcomb & Eugene L. Hartley (toim.) *Readings in social psychology*. Henry Holt.
- Lindblom, Charles E. (1959) The Science of "Muddling Thorough". *Public Administrative Review* 19 (2), 79–88.
- Mackenzie, Catriona & Stoljar, Natalie (2000) Relational autonomy: Feminist perspectives on autonomy, agency and the social self. Oxford University Press.
- Marcuse, Peter (1985) Gentrification, Abandonment, and Displacement: Connections, Causes, and Policy Responses in New York City. *Wash. UJ Urb. & Contemp. L.*, 28, 195.
- Mäki, Tiina & Ojala, Leenamajja (2017) Palvelut uudistuvat ja johtaminen muuttuu sotealalla. Teoksessa Karoliina Jarenko & Frank Martela (toim.) *Itseohjautuvuus: Miten organisoitua tulevaisuudessa?* Alma Talent, 266–285.
- Nijskens, Rob & Lohuis, Melanie & Hilbers, Paul & Heeringa, Willem (toim.) (2019) *Hot property: The housing market in major cities*. Springer.
- Nivalainen, Ella & Lähteenkorva, Meliina (2020) Itseohjautuvuuden vaikutukset sairaanhoitajien työhyvinvointiin: Kuvaileva kirjallisuuskatsaus. *Metropolia Ammattikorkeakoulu, opinnäytetyö*.
- Osallistava ja osaava Suomi: Sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunta (2019) Pääministeri Sanna Marinin hallitusohjelma. Valtioneuvoston julkaisu 31/2019.
- Osborne, Stephen & Powell, Madeline & Gwendoline Hilda & Cui, Tie (2022) Value creation in the public service ecosystem: an integrative framework. *Public Administration Review* 82(4), 634–645.

- Perustuslaki 731/1999.
- Poole, Marshall Scott & Van de Ven, Andrew H. (1989) Using paradox to build management and organization theories. *Academy of Management Review* 14(4), 562–578.
- Pull, Emil & Åse, Richard (2021) Domicide: Displacement and dispossessions in Uppsala, Sweden. *Social & Cultural Geography* 22(4), 545–564.
- Puustinen, Sari (2016) Täydennysrakentaminen kaupunkisuunnittelun haasteena. Teoksessa Sari Puustinen, Raine Mäntysalo & Ilari Karppi (toim.) Strateginen eheyttäminen kaupunkiseuduilla: Näkökulmia kestävän maankäytön ja julkisen talouden kysymyksiin. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 4/2016.
- Puustinen, Sari & Mäntysalo, Raine & Karppi, Ilari (toim.) (2016) Strateginen eheyttäminen kaupunkiseuduilla: Näkökulmia kestävän maankäytön ja julkisen talouden kysymyksiin. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 4/2016.
- Ranta, Johanna (2020) Suhteellinen toimijuus huumeita käyttävien matalan kynnyksen palveluissa: Tutkimus institutionaalisesta vuorovaikutuksesta. Tampereen yliopiston väitöskirjat 279. Tampereen yliopisto.
- Rasinkangas, Jarkko (2013) Sosiaalinen eriytyminen Turun kaupunkiseudulla. Tutkimus asumisen alueellisista muutoksista ja asumispreferensseistä. Siirtolaisuusinstituutti. Tutkimuksia A 43.
- Ratkaisujen Suomi (2019) Pääministeri Juha Sipilän hallituksen ohjelma. Valtioneuvoston julkaisuja 10/2015.
- Saikkonen, Paula & Hannikainen, Katri & Kauppinen Timo & Rasinkangas Jarkko & Vaalavuo, Maria (2018) Sosiaalinen kestävyys: Asuminen, segregatio ja tuloerot kolmella kaupunkiseudulla. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos THL. Raportti 2/2018. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-084-6>.
- Sandelin, Jyrki (2011) Institutionaaliset ja taloudelliset paineet alihankintaverkoston sopimussuhteissa. Pro gradu -tutkielma, Talousjohtamisen maisteriohjelma, Lapin yliopisto.
- Slater, Tom (2009) Missing Marcuse: On gentrification and displacement. *City: Analysis of urban trends, culture, theory, policy, action* 14(1–2), 187–188.
- Sosiaalihuoltolaki 1301/2014.
- Stenvall, Jari & Virtanen, Petri (2007) Muutosta johtamassa. Edita.
- Stenvall, Jari & Virtanen, Petri (2021) Ihmiskeskeinen hallinnon uudistaminen. Tietosanoma.
- Tammaru, Tiit & Musterd, Sako & van Ham, Maarten & Marcinczak, Szymon (2015) A multi-factor approach to understanding socio-economic segregation in European capital cities. Teoksessa Tiit Tammaru, Maarten van Ham, Szymon Marcinczak & Sako Musterd (toim.) Socio-Economic segregation in European capital cities. Routledge.
- Tirronen, Anniina & Stenvall, Jari & Kinder, Tony (2020) Learning in Finnish Social Work Practice and Research. *The British Journal of Social Work* August (1), 1–36.

- Vaattovaara, Mari & Kortteinen, Matti (2012) Segregaatiosta ja sen inhimillisestä ja yhteiskunnallisesta merkityksestä. *Talous ja yhteiskunta* 40(3), 60–66.
- Virtanen, Petri & Stenvall, Jari (2010) *Julkinen johtaminen*. Raamatuturukikoda, Tallinna.
- Virtanen, Petri & Smedberg, Jari & Nykänen, Pirkko & Stenvall, Jari (2017) *Palvelu- ja asiakastietojärjestelmien integraation vaikutukset sosiaali- ja terveystaloudessa*. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2/2017.
- Wallin, Antti (2021) Ekogentrifikaatio: Kaupunkien kestävyysmurroksen kiusallinen seuralainen. *Alue ja ympäristö* 50(20), 101–116.
- Watt, Paul (2021) Displacement and estate demolition: Multi-scalar place attachment among relocated social housing residents in London. *Housing Studies* 37(9), 1686–1710.
- Y-säätiö (2017) *A Home of Your Own: Housing First and ending homelessness in Finland*. Otava.

Liite 1. Purettavasta asuinyhteisöstä uusiin koteihin – tutkimushankkeen teemoiteltu haastattelurunko

Tutkimussuunnitelmassa tutkimukselle asetetut tavoitteet ovat:

1. analysoida ja seurata asuinyhteisöstä pois muuttavien asukkaiden menneitä, nykyisiä ja tulevia **asumispolkuja** sekä asumisen **muutoksiin liittyviä palvelutarpeita**
2. selvittää **miten kaupunki ottaa muutosprosessissa huomioon asukkaiden osallisuuden ja oikeudet, ja kykenee vahvistamaan heidän suhteellista toimijuuttaan ja kuulumisen tunnettaan** (kotoutumista) uuteen ympäristöön
3. hahmottaa **paikallisyhteisön merkityksen muutosprosessissa,**
4. **tuottaa aineksia vastaavanlaisten asuttamisen prosessien mallintamiseen** tulevissa alueiden ja talojen tyhjennyksissä.

Haastattelujen toteuttamismenetelmänä *puolistrukturoitu teemahaastattelu*, jossa koko tutkimushankkeen tavoitteen asettelu läpäisevät, keskeiset teemat (asumisen historia, osallisuus, palvelutarpeet, suhteellinen toimijuus reunaehtoineen sekä muutosprosessi kokonaisuutena) tulevat käsitellyksi kaikkien haastateltavien (ml. viranomaiset, poliitikot, 3. sektori, alueelta pois muuttaneet ja muuttamassa olevat asukkaat) osalta.

TEEMA 1: Asuinyhteisön tyhjentämisen prosessin historia ja käytännöt

Osiossa käsitellään muutosprosessin alkua eri toimijoiden näkökulmasta: mitä tehty, missä järjestyksessä ja miksi. Kuinka moni taho ollut mukana asuinyhteisön muutosprosessissa? Jäikö jotain tekemättä, mitä, miksi, ts. toiminnan mahdollisuudet ja reunaehdot?

Toimijat (3. sektori, viranomaiset, toimihenkilöt, poliitikot):

- Kerro vähän kuka olet ja mitä teet työksesi?
- Milloin sait ensimmäisen kerran kuulla siitä, että asuinyhteisö tullaan tyhjentämään?
- Mikä on ollut roolisi ja vastualueesi asuinyhteisön tyhjentämisen prosessissa?
- Koetko onnistuneesi jossain, jos koet niin missä ja miksi?
- Koetko epäonnistuneesi jossain, jos koet, niin missä ja miksi?

- Mikä asuinyhteisön muutosprosessissa on mielestäsi ollut haastavinta? Mitä tästä on seurannut?
- Onko jotain, mitä tekisit nyt itse toisin?
- Oletko tyytyväinen muiden toimijoiden onnistumiseen muutosprosessissa, jos olet, niin mihin?

Asukkaat:

- Milloin kuulit ensimmäisen kerran siitä, että alueelta täytyy muuttaa pois? Mitä kautta sait kuulla, että alueen asunnot tyhjennetään?
- Minkälaisia ajatuksia alueen tyhjentäminen asukkaista sinussa aiheutti?
- Oliko tiedon saamisella jotain seurauksia omassa elämässäsi, millaisia?
- Kuinka alueen asukkaat ovat yleisesti ottaen mielestäsi reagoineet pois muuttamisen paktoon?
- Kerrottiinko sinulle omista oikeuksistasi ja velvollisuuksistasi taloyhtiön asukkaana silloin, kun alueen tyhjentämispäätöksestä kerrottiin?
- Mitä ajattelet alueen tyhjentämisen prosessista kaiken kaikkiaan? Tehtiinkö siinä jotain hyvin tai huonosti, jos tehtiin, niin mitä?

TEEMA 2: Asuinyhteisön asukkaiden asumispolut

Osiossa käsitellään asuinyhteisössä asuneiden asumispolkuja ennen alueelle muuttamista, siellä asumisen aikana ja siellä asumisen jälkeen. Lisäksi pohditaan ko. yhteisössä asumisen paikkana. Milloin asuinyhteisöön on muutettu? Onko asumiseen saatu tukea, minkälaista? Onko tukea ollut palvelutarpeisiin nähden riittävästi? Kuinka asukkaiden palvelutarpeet näyttäytyvät muutosprosessin keskeisille toimijoille? Onko asuinpaikka valittu itse? Asukkaiden ajatukset nykyisestä, sekä odotukset ja toiveet seuraavasta asuinpaikasta? Toimijoiden näkemys asukkaiden asumispoluista ja asuinyhteisöstä osana asumispolkua?

Asukkaat:

- Minkälainen asuinpaikka asuinyhteisö mielestäsi on? Miksi?
- Milloin muutit itse asuinyhteisöön? Mistä muutit alueelle? Valitsitko itse tämän asuinpaikan? Miksi?
- Oletko saanut asumiseesi jotain tukea yhteisössä asuessasi, millaista?
- Millaista asuminen yhteisössä on sinulle ollut? Millä tavalla yhteisö on näkynyt omassa asumisessasi? Minkälaista asuntoa toivot seuraavaksi? Mistä? Miksi? Uskotko, että saat toiveitasi vastaavan asunnon? Miksi kyllä/ei?

Toimijat (3. sektori, viranomaiset, toimihenkilöt, poliitikot):

- Minkäläinen asuinpaikka asuinyhteisö mielestäsi on? Miksi?
- Tiedätkö ihmisiä, jotka ovat muuttaneet asuinyhteisöön? Tiedätkö mistä/ minkälaisista elämäntilanteista he ovat sinne muuttaneet?
- Tiedätkö ihmisiä, jotka ovat muuttaneet asuinyhteisöstä eteenpäin? Tiedätkö minne he ovat muuttaneet?
- Minkälaisia palvelutarpeita olet havainnut asukkailla olevan? Onko niihin saatu palveluja yhteisössä asumisen aikana? Entä yhteisöstä eteenpäin muuttaessa? Ovatko jotkin asumiseen liittyvät palvelutarpeet mielestäsi jääneet huomiotta, millaiset? Osaatko sanoa miksi?

TEEMA 3: Paikallisuus ja yhteisö asuinyhteisössä

Osiassa käsitellään asuinyhteisöä paikallisuuden näkökulmasta. Teeman kautta tarkastellaan yksilön sijoittumista ja kiinnittymistä asuntoonsa ja sen välittömässä fyysisessä läheisyydessä sijaitsevaan asuinalueeseen erityisenä paikallisena yhteisönä ja pohditaan sitä, mitkä tekijät kiinnittävät asukkaat yhteisöön ja mitä kiinnittymistä on heille seurannut.

Toimijat (3. sektori, viranomaiset, toimihenkilöt, poliitikot):

- Millainen asuinyhteisö on mielestäsi fyysisenä alueena (rakennukset, tupa, oma asunto)? Mikä yhteisössä on hyvää ja toimivaa? Mikä ei?
- Millä tavalla yhteisö näkyy asukkaiden asumisessa arjessa?
- Minkäläinen merkitys asuinyhteisön alueella sijaitsevalla tuvalla on mielestäsi yhteisöön ja yhteisöllisyyteen alueella?
- Minkäläinen merkitys alueella sijaitsevalla tuvalla on alueen asukkaille?
- Mitä ajattelet siitä, että tämä yhteisö puretaan? Minkälaisia mahdollisuuksia se mielestäsi luo asukkaiden elämään? Minkälaisia uhkakuvia yhteisön purkamiseen mielestäsi liittyy asukkaiden näkökulmasta?

Asukkaat:

- Mitä ajattelet yhteisöstä, jossa asuit?
- Kuvaile yhteisöä fyysisenä alueena (rakennukset, tupa, oma asunto)? Mikä yhteisössä on hyvää ja toimivaa? Mikä ei?
- Onko yhteisö ympärilläsi tukenut sinua jollain tavalla asumisessa, jos on, niin miten?
- Onko yhteisö ympärilläsi haitannut asumistasi jollain tavalla, jos on, niin miten?

- Mitä yhteisö ympärilläsi on sinulle henkilökohtaisesti merkinnyt? Mitä ajattelet siitä, että se puretaan?
- Oletko asioinut yhteisön alueella sijaitsevan 3. sektorin toimijan yhteistiloissa?
- Minkälaisiin asioihin olet saanut yhteistiloilla asioidessasi apua?

TEEMA 4: Osallisuus ja palvelutarpeet asuinyhteisön tyhjentämisen muutosprosessissa

Osiossa tarkastellaan sitä, millä tavalla yhteiskunnallisesti haavoittuvassa olevien ihmisten osallisuus toteutuu muutosprosessin eri vaiheissa ja kokonaisuutena. Millä tavalla asuinyhteisön tyhjentämisessä on huomioitu asukkaat yksilökohtaisine palvelutarpeineen? Onko kaikille kyetty löytämään omia toiveita ja tarpeita vastaava uusi koti? Jos ei, niin miksi? Voidaanko ko. yhteisö (asumisen ja arjen tuen tarjoajana) korvata palvelujärjestelmällä käytettävissä olevilla palikoilla? Jos ei, niin miksi?

Asukkaat:

- Milloin sait kuulla asuinyhteisön purkamisesta? Saitko mielestäsi tietoa tarpeeksi ja ymmärrettävällä tavalla?
- Kuinka nopeasti sinulle tarjottiin uutta asuntoa? Mistä? Minkälaista? Jos tarjottu asunto ei ollut sinulle mieluisa, miksi ei?
- Minkälainen asunto olisi ollut sinulle yhteisöstä pois muuttaessa mieluisin? Miksi? Onko kanssasi keskusteltu asumisen toiveistasi?
- Saitko vaikuttaa uuden asunnon valintaan?
- Tarvitsetko tai saatko apua arkeen ja asumiseesi, jos saat, niin millaista? Onko apu mielestäsi ollut riittävää?
- Koetko tarvitsevasi asumiseen tulevaisuudessa apua? Jos koet, niin millaista?
- Onko sinulla sosiaalityöntekijää tai muuta tukityöntekijää? Jos on, niin koetko, että toiveesi asumisen ja siihen liittyvien palvelujen suhteen on huomioitu hyvin sosiaalityössä? Millä tavalla ajatuksesi on kuultu sosiaalityössä? Koetko olevasi sosiaalityöntekijän kanssa samaa mieltä asumiseen liittyvistä palvelutarpeistasi?

Toimijat (3. sektori, viranomaiset, toimihenkilöt, poliitikot):

- Millä tavalla olette tutustuneet yhteisön asukkaiden palvelutarpeisiin?
- Mitä osaat sanoa yhteisön asukkaiden palvelutarpeista?

- Oletko omassa työssäsi pyrkinyt edistämään asukkaiden osallisuutta alueelta poismuuttamisessa, jos olet, niin kuinka?
- Onko asukkaiden osallisuuden edistäminen mielestäsi onnistunut omalta osaltasi? Jos on/ei ole, niin miksi?
- Olisiko sinun pitänyt mielestäsi toimia asukkaiden osallisuuden edistämisessä jotenkin toisin? Jos kyllä/ei, niin miksi ja miten?
- Millä tavalla asukkaiden palvelutarpeet on mielestäsi selvitetty prosessissa kaiken kaikkiaan? Mikä on ollut haastavaa? Mikä on ollut helppoa?

TEEMA 5: Tulevaisuuden näkymät asuinyhteisön muutosprosessissa

Osion kysymysten kautta tarkastellaan muutosprosessissa mukana olleiden tulevaisuuteen kohdistuvia ajatuksia ja odotuksia. Teeman kautta on mahdollista päästä kiinni niihin subjektiivisiin tulevaisuuden näkymiin, jotka muutosprosessissa mukana olleet ovat muodostaneet nyt koetun ja tiedossa olevan perusteella. Tutkimusanalyysi peilaa tähän teemaan erityisesti jatkohaastattelujen myötä: ovatko skenaariot todentuneet vuoden kuluttua.

Toimijat: (3. sektori, viranomaiset, toimihenkilöt, poliitikot)

- Onko alueen tyhjentäminen onnistunut mielestäsi hyvin?
- Näetkö tulevaisuudessa jonkinlaisia uhkakuvia koskien alueelta poismuuttaneiden asukkaiden hyvinvointia, jos näet, niin miksi ja millaisia?
- Minkälaisen neuvon antaisit tahoille, jotka lähtevät toteuttamaan vastaavanlaista asuinalueen tyhjentämisen prosessia?
- Kuinka näet alueen tyhjentämisprosessiin liittyvien asioiden edenneen vuoden kuluttua?

Asukkaat:

- Missä näet itsesi asumassa vuoden kuluttua tästä?
- Näetkö, että tulevaisuuden asumiseesi liittyy jonkinlaisia uhkakuvia, jos koet, kerro millaisia?
- Koetko alueen tyhjentämisellä olleen merkittävä vaikutus tulevaisuuteesi, jos koet, kuvaile miten on vaikuttanut?
- Saako tutkija ottaa sinuun yhteyttä toteuttaakseen jatkohaastattelun vuoden kuluttua?

Liite 2. Kohdekaupungilta pyydetyt ja tutkimushankkeessa kerätyt asumispolkutiedot

Yksilöinti/ Polkutieto	Asumisstatus ennen Pura- alueelle muuttoa (oma asunto, VVA, vai joku muu)	Jos ollut asun- noton ennen alueelle muuttoa, asunnottomuus- jakson/ jaksojen pituus (kk) ja kertalaisuudet	Pura- alueella asumisen aika (kk)	Pura-alueen jälkeinen osoite/ jälkeiset osoite- tiedot jos muut- tuneet usein
1.				
2.				
3.				
jne...				

Liite 3. Havainnointirunko

Pura-hankkeen kontekstoivan havainnoinnin runko

Aineiston tavoite ja sijoittuminen suhteessa muuhun tutkimusaineistoon

Aineiston tavoitteena on luoda yleiskuvaus yhteisön toiminnasta. Havainnointijakso tuottaa kontekstoivaa tietoa siitä yhteisöstä ja asuinympäristöstä, johon tutkimuksen pääasialliset aineistot (asukas- ja toimijahaastattelut, sosiaalihuollon asiakasdokumentit ja julkiset asiakirjat) kiinnittyvät.

Ajankohta ja tavoitemäärä

Yhteisössä asuvat muuttavat alueelta pois. Etnografia aloitetaan heti, kun eettiseltä toimikunnalta saadaan puoltava lausunto tutkimushankkeen toteuttamiseen. Puoltolausuntoa haetaan. Tavoitemäärä havainnoinnille on yhteensä 10 arkipäivää.

Havainnointisisällöt

- Mitä yhteisön toiminta pitää sisällään?
- Minkälainen on yhteisön päivä- tai viikkorytmi?
- Millaisissa asioissa asiakkaat tulevat yhteisötiloihin?
- Miten tila jakautuu, miten sitä käytetään?
- Minkälaisia asiasisältöjä asiakas-työntekijäkohtaamisissa käsitellään?
- Mitä koronarajoitukset tarkoittavat yhteisön toiminnassa?
- Miten yhteisöllisyys rakentuu tupatilassa?

Menetelmä

Yhteisössä ollessa kirjataan vihkoon havainnointisisältöjä kuvaavia asioita. Havainnoinnin jälkeen siirretään päiväkirjamerkinnyt tietokoneelle, jossa aineisto sijoittuu Tampereen yliopiston pilvitallennustilaan, josta se on tutkimusryhmälle saatavilla salasanan kautta.

Liite 4. Tutkimustiedote

Tiedote tutkimushaastatteluihin osallistuville asukkaille ja muille toimijoille

Tutkimushankkeen nimi on *Purettavasta asuinyhteisöstä uusiin koteihin (Pura)* (2021–2022). Tutkimusta rahoittavat xx ja Suomen Akatemia. Sitä toteuttavat sosiaalityön, julkisen hallinnon sekä organisaatiojohtamisen tutkijat Tampereen yliopistossa.

Tutkimuksen tavoitteina on selvittää

1. kuinka purettavan asuinyhteisön muutosprosessi on kokonaisuutena järjestetty.
2. miten muutosprosessissa mukana olevien toimijoiden osallisuus prosessissa ilmenee ja
3. kuinka alueen asukkaiden palvelutarpeet on huomioitu uusien asuntojen järjestämisen yhteydessä.
4. muodostuvatko asukkaille järjestyneet uudet kodit pysyviksi ratkaisuiksi.

Tutkimukseen osallistuminen tarkoittaa käytännössä sitä, että annat hankkeen tutkijalle luvan haastatella itseäsi ja nauhoittaa haastattelu.

Tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista. Kieltäytymisestä ei koidu sinulle minkäänlaisia seurauksia. Kieltäytyminen on mahdollista tehdä myös haastattelun aikana, sekä sen jälkeen milloin tahansa ottamalla yhteyttä hankkeen vastuututkijaan. Kerättyä aineistoa käsitellään kunnioituksella ja luottamuksellisesti. Tutkimukseen osallistuneita henkilöitä ei voida valmistuneesta tutkimuksesta tunnistaa. Haastatteluaineisto säilytään asianmukaisesti lukitussa tilassa ja sähköisesti salasanojin suojattuna. Aineisto on tutkimusryhmän jäsenten käytössä 10 vuotta hankkeen päättymisen jälkeen. Tutkimusaineisto voidaan antaa hankkeen johtajan luvalla sellaisiin tieteellisiin jatkotutkimuksiin, jotka ovat perusteltuja hankkeen teemojen (asumispolut, asuinyhteisö, asukkaiden osallisuus ja palvelutarpeet) ja tutkimussuunnitelman kannalta.

Tutkimusryhmään kuuluvat tutkijat:

Kirsi Juhila (johtaja), Jenni Mäki (vastuututkija), Päivikki Kuoppakangas (vastuututkija), Laura Kalliomaa-Puha, Jari Stenvall, Marja Hekkala, Mikko Ilmoniemi, Suvi Raitakari, Johanna Ranta, Henna Takala ja MARGI-tutkimusryhmän jäsenet.

Aineiston keruusta vastaavan tutkijan yhteystiedot:

Jenni Mäki, s-posti: jenni.l.maki@tuni.fi, p. 050 598 0398

Tietoa MARGI-tutkimusryhmästä: <https://research.tuni.fi/margi-fi/>

Liite 5. Tutkimuksen tietosuojailmoitus

TIETOSUOJAILMOITUS

1. Tutkimuksen nimi, luonne ja kesto

Tutkimuksen nimi: Purettavasta asuinyhteisöstä uusiin koteihin

Kertatutkimus

Seurantatutkimus

Tutkimushankkeen kestoaika: 1.1.2021–31.12.2022

Henkilötietojen käsittelyaika: 1.1.2021–31.12.2032. Aineistoa säilytetään hankkeen aikana ja sen päättymiseen jälkeen 10 vuotta sähköisessä muodossa Tampereen yliopiston hallinnoimalla jaetulla verkkolevyllä (S-asema). Aineisto on hankkeen tutkijoiden ja MARGI-tutkimusryhmän jäsenten käytössä tutkimussuunnitelman mukaisten tieteellisten tutkimusten tekemisessä sekä kahdessa suunnitellussa väitöskirjahankkeessa (Henna Takala, Mikko Ilmoniemi). Hankkeen johtaja vastaa aineiston luovuttamisesta näihin tarkoituksiin

2. Rekisterinpitäjä

Tutkimus tehdään työsuhteessa Tampereen yliopistona toimivaan Tampereen korkeakoulusäätiöön, jolloin rekisterinpitäjä on Tampereen korkeakoulusäätiö.

Tampereen korkeakoulusäätiö sr
33014 Tampereen yliopisto
Kalevantie 4, 33100 Tampere
Y-tunnus 2844561-8

3. Yhteyshenkilö tutkimusrekisteriä koskevissa asioissa

Kirsi Juhila
33014 Tampereen yliopisto
puh. 050 338 3925
Sähköpostiosoite kirsi.juhila@tuni.fi

4. Tietosuojavastaavan yhteystiedot (ei opiskelijatutkimuksessa)

dpo@tuni.fi

5. Tutkimuksen vastuullinen johtaja tai siitä vastaava ryhmä

Kirsi Juhila (hankkeen vastuullinen johtaja), Jenni Mäki (vastuututkija), Päivikki Kuoppakangas (vastuututkija), Laura Kalliomaa-Puha, Jari Stenvall

Osoite 33014 Tampereen yliopisto
Puhelinnumero 0294 5211

Sähköpostiosoitteet: kirsi.juhila@tuni.fi, jenni.l.maki@tuni.fi, paivikki.kuoppakangas@tuni.fi, laura.kalliomaa-puha@tuni.fi, jari.stenvall@tuni.fi

6. Tutkimuksen suorittajat

Jenni Mäki, Päivikki Kuoppakangas, Kirsi Juhila, Laura Kalliomaa-Puha, Jari Stenvall, Marja Hekkala, Mikko Ilmoniemi, Suvi Raitakari, Johanna Ranta, Henna Takala ja MARGI-tutkimusryhmän jäsenet

7. Tutkimusrekisterin tietosisältö

Nimitiedot, yhteystiedot, ääni ja muu haastatteluista sekä etnografiasta mahdollisesti saatava henkilötieto (esim. perhesuhteet, terveystiedot, asumispaikkahistoria), sosiaalihuollon asiakasdokumenteissa olevat yksilöivät henkilötiedot (dokumentit toimitetaan tutkimusryhmälle ilman nimiä, sosiaaliturvatunnuksia ja osoitteita), väestötietorekisteristä saatavat asumisstatustiedot.

8. Henkilötietojen tietolähteet

Xx-tietojärjestelmä, väestörekisteritietojärjestelmä, haastattelut, tutkimukseen osallistujat, etnografinen havainnointi

9. Henkilötietojen käsittelyn tarkoitus

Henkilötietojen käytön tarkoitus on tieteellinen tutkimus. Henkilötietoja käytetään 1) analysoitaessa ja seuratessa asuinyhteisöstä pois muuttavien asukkaiden menneitä, nykyisiä ja tulevia asumispolkuja sekä asumisen muutoksiin liittyviä palvelutarpeita, 2) selvitettäessä, miten kaupunki ottaa muutosprosessissa huomioon asukkaiden osallisuuden ja oikeudet, ja kykenee vahvistamaan heidän suhteellista toimijuuttaan ja kuulumisen tunnettaan (kotoutumista) uuteen ym-

päristöön ja 3) sen hahmottamisessa, millainen merkitys paikallisyhteisöllä on muutosprosessissa.

Aineistoja ei tallenneta henkilöiden nimillä tai sosiaaliturvatusnumeroilla. Yksittäisiä henkilöitä ei voida tunnistaa tutkimuksen tuloksista.

Aineistoja ei tulla yhdistelemään niin, että niiden pohjalta pystyttäisiin profiloimaan tarkasti asuinyhteisön entisiä ja nykyisiä asukkaita, heidän henkilökoh-
taisia asumis-, hoito- ja palvelupolkujaan.

10. Henkilötietojen käsittelyn oikeusperuste

Henkilötietojen käsittelyn oikeusperuste: *EU:n yleinen tietosuojalaki, artikla 6 kohta 1 sekä tietosuojalaki 4 §:*

- Yleistä etua koskeva tehtävä/rekisterinpitäjälle kuuluvan julkisen vallan käyttö
 - tieteellinen tai historiallinen tutkimus tai tilastointi

11. Arkaluonteiset henkilötiedot (erityisiin henkilötietoryhmiin kuuluvat tiedot ja rikostiedot)

- Tutkimuksessa käsitellään seuraavia arkaluonteisia henkilötietoja:
 - Rotu tai etninen alkuperä
 - Poliittiset mielipiteet
 - Uskonnollinen tai filosofinen vakaumus
 - Ammattiliiton jäsenyys
 - Geneettiset tiedot
 - Biometristen tietojen käsittely henkilön yksiselitteistä tunnistamista varten
 - Terveystiedot
 - Luonnollisen henkilön seksuaalinen käyttäytyminen tai suuntautuminen

Yllä mainittuja tietoja ei erikseen kysytä mutta haastateltavat saattavat tuoda niitä omaehtoisesti esille.

12. Henkilötietojen siirto tai luovuttaminen tutkimusryhmän ulkopuolelle

Henkilötietoja siirretään tai luovutetaan tutkimusryhmän ulkopuolelle haastatteluaineistojen litterointia varten.

Haastattelujen litteroinnin suorittaa hankkeen tutkijoiden luotettu yhteistyökumppani Tutkimustie Oy, jonka kanssa tehdään tietojenkäsittelyä koskeva hankintasopimus, jossa palveluntuottaja sitoutuu noudattamaan ajantasaisia tietosuojasäädöksiä. Haastattelumateriaali toimitetaan litteroitavaksi Tutkimustie Oy:n suojatun sähköisen portaalin kautta. Litterointipalvelu tuhoaa käsittelemänsä materiaalin välittömästi toimitettuaan sen hankkeen vastuututkijalle.

13. Henkilötietojen siirto tai luovuttaminen EU:n/ETA-alueen ulkopuolelle

Siirretäänkö rekisterin tietoja kolmanteen maahan tai kansainväliselle järjestölle EU:n tai ETA-alueen ulkopuolelle:

Ei

14. Automaatioitu päätöksenteko

Automaattisia päätöksiä ei tehdä.

15. Rekisterin suojauksen periaatteet

Manuaalisen aineiston (esim. paperiaineisto) suojaaminen:

Lukitussa tilassa

Lukitussa kaapissa

Muuten, miten:

Digitaalisen aineiston suojaaminen (esim. tietojärjestelmät ja laitteet):

käyttäjätunnus

salasana

kaksivaiheinen käyttäjän tunnistus (MFA)

pääsynhallinta verkko-osoitteiden avulla (IP-osoitteet)

käytön rekisteröinti (lokietojen kerääminen)

kulunvalvonta

muu, mikä: tutkimusryhmällä on käytössä oma, Tampereen yliopiston hallinnoima, jaettu verkkolevy (S-asema), jonne on pääsy vain tutkimusryhmän jäsenillä.

Suorien tunnistetietojen käsittely:

Suorat tunnistetiedot poistetaan analysointivaiheessa

Aineisto on pseudonymisoitu

Tietojen suojaus tietojen siirroissa:

tiedonsiirron salaus (kuvaile miten): Siirrot tehdään tutkijoiden luotetuissa yksityisissä verkoissa ja/tai Tampereen yliopiston VPN-salauksen avulla. Tutkimustie Oy:lla käytössään suojattu sähköinen portaali haastattelu- ja litterointiaineistojen siirtoon.

tiedoston salaus (kuvaile miten): Tallennuslaitteet (esim. ulkoiset kovalevyt) suojataan salasanoilla. Tutkimusryhmän käyttöön hankitaan Tampereen yliopiston hallinnoima, jaettu verkkolevy, jonne on pääsy ainoastaan tietosuojailmoituksen kohdissa 5 ja 6 mainituilla tutkimusryhmän edustajilla.

16. Henkilötietojen käsittely tutkimuksen päättymisen jälkeen

Aineisto arkistoidaan ilman suoria tunnistetietoja, kuten nimiä, tutkimushankkeen jaetulla verkkolevyllä (joka on Tampereen yliopiston hallinnoima) niin, että se on tutkimusryhmän ja väitöskirjatutkijoiden käytössä 10 vuotta tutkimuksen päättymisen jälkeen eli 31.12.2032 asti. Tämän jälkeen aineisto hävitetään. Tutkimusaineiston hallinnoimisesta 10 vuotta tutkimushankkeen päättymisen jälkeen vastaa hankkeen johtaja Kirsi Juhila.

17. Rekisteröidyn oikeudet ja niiden mahdollinen rajoittaminen

Rekisteröidyllä on, ellei tietosuojalainsäädännöstä muuta johdu:

Tietojen tarkastusoikeus (oikeus saada pääsy henkilötietoihin)

- Rekisteröidyllä on oikeus tietää, käsitelläänkö hänen henkilötietojaan vai ei, ja mitä henkilötietoja hänestä on tallennettu.

Oikeus tietojen oikaisemiseen

- Rekisteröidyllä on oikeus vaatia, että häntä koskevat virheelliset, epätarcat tai puutteelliset henkilötiedot oikaistaan tai täydennetään ilman aiheutonta viivytystä. Lisäksi henkilöllä on oikeus vaatia, että tarpeettomat henkilötiedot poistetaan.

Oikeus tietojen poistamiseen

- Rekisteröidyllä on poikkeustapauksissa oikeus saada henkilötietonsa kokonaan poistettua rekisterinpitäjän rekistereistä (oikeus tulla unohdetuksi).

Oikeus käsittelyn rajoittamiseen

- Rekisteröidyllä on tietyissä tilanteissa oikeus pyytää henkilötietojensa käsittelyn rajoittamista siksi aikaa, kunnes hänen tietonsa on asianmukaisesti tarkistettu ja korjattu tai täydennetty.

Vastustamisoikeus

- Henkilöllä on tietyissä tilanteissa oikeus henkilökohtaiseen, erityiseen tilanteeseensa perustuen milloin tahansa vastustaa henkilötietojensa käsittelyä.

Oikeus siirtää tiedot järjestelmästä toiseen

- Rekisteröidyllä on tietyissä tilanteissa oikeus saada häntä koskevat henkilötiedot, jotka hän on toimittanut rekisterinpitäjälle, jäsennellyssä, yleisesti käytetyssä ja koneellisesti luettavassa muodossa, ja oikeus siirtää tiedot toiselle rekisterinpitäjälle.

Oikeus tehdä valitus valvontaviranomaiselle

- Rekisteröidyllä on oikeus tehdä valitus erityisesti vakinaisen asuin- tai työpaikkansa sijainnin mukaiselle valvontaviranomaiselle, jos hän katsoo, että henkilötietojen käsittelyssä rikotaan EU:n yleistä tietosuojakeinotasetusta (EU) 2016/679. Rekisteröidyllä on lisäksi oikeus käyttää hallinnollisia muutoksenhakukeinoja sekä muita oikeussuojakeinoja.

Yhteystiedot:

Tietosuojavaltuutetun toimisto

Käyntiosoite: Ratapihantie 9, 6. krs, 00520 Helsinki

Postiosoite: PL 800, 00521 Helsinki

Vaihde: 029 56 66700

Faksi: 029 56 66735

Sähköposti: tietosuoja@om.fi

Rekisteröidyn oikeuksien käyttämistä koskevissa pyynnöissä rekisteröity voi olla yhteydessä kohdassa 3 ilmoitettuun yhteyshenkilöön.

Liite 6. Haastateltavan allekirjoitettavaksi tarkoitettu suostumuslomake

Purettavasta asuinyhteisöstä uusiin koteihin -tutkimushanke

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on tuottaa kuvaus siitä muutosprosessista, jonka aikana purettavassa asuinyhteisössä asuville asukkaille on järjestetty uudet kodit. Tutkimuksen tavoitteina on selvittää

1. kuinka purettavan asuinyhteisön muutosprosessi on kokonaisuutena järjestetty.
2. miten muutosprosessissa mukana olevien toimijoiden osallisuus prosessissa ilmenee ja
3. kuinka alueen asukkaiden palvelutarpeet on huomioitu uusien asuntojen järjestämisen yhteydessä.
4. muodostuvatko asukkaille järjestyneet uudet kodit pysyviksi ratkaisuiksi.

Suostumus tutkimukseen osallistumiseksi

Minua pyydetään osallistumaan Purettavasta asuinyhteisöstä uusiin koteihin -tutkimukseen. Olen saanut kirjallista ja suullista tietoa tutkimuksesta sekä mahdollisuuden esittää siitä tutkijalle kysymyksiä. Ymmärrän, että tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista. Minulle on kerrottu, että tutkimusaineisto pidetään salassa ja aineistoa käsitellään kunnioittavasti, luottamuksellisesti ja nimettömästi. Ymmärrän, että minulla on oikeus kieltäytyä ja perua suostumukseni milloin tahansa. Minun ei tarvitse ilmoittaa perumisen syytä. Kieltäytymisestä ei koidu minulle haittaa. Tutkimukseen osallistumiseni voin peruuttaa omalta osaltani ottamalla yhteyden tutkijaan (ks. yhteystiedot tutkimustiedotteessa) minkä jälkeen antamani haastattelu ja siitä tehty litteraatti tuhoetaan. Tutkimusaineisto tallennetaan vain tutkimusryhmän käytössä olevaan, sähköiseen tallennustilaan. Tutkimusaineisto voidaan antaa hankkeen johtajan luvalla sellaisiin tieteellisiin jatkotutkimuksiin, jotka ovat perusteltuja hankkeen teeman (asumispolut, asuinyhteisö, asukkaiden osallisuus ja palvelutarpeet) ja tutkimussuunnitelman kannalta.

- Annan suostumukseni tutkimushaastatteluun.
- Annan suostumukseni tutkimushaastattelun käyttöön jatkotutkimuksessa

Paikka ja päivämäärä

Allekirjoitus ja nimenselvennys

Suostumuksen vastaanottaja:

Tutkijan allekirjoitus ja nimenselvennys

Liite 7. Jatkohaastattelurunko

Purettavasta asuinyhteisöstä uusiin koteihin – tutkimushankkeen teemoiteltu jatkohaastattelurunko asukkaille

Tutkimussuunnitelmassa tutkimukselle asetetut tavoitteet ovat:

1. analysoida ja seurata asuinyhteisöstä pois muuttavien asukkaiden menneitä, nykyisiä ja tulevia **asumispolkuja** sekä **asumisen muutoksiin liittyviä palvelutarpeita**
2. selvittää **miten kaupunki ottaa muutospöytäkirjassa huomioon asukkaiden osallisuuden ja oikeudet**, ja kykenee **vahvistamaan heidän suhteellista toimijuuttaan ja kuulumisen tunnettaan** (kotoutumista) uuteen ympäristöön
3. hahmottaa **paikallisyhteisön merkityksen muutospöytäkirjassa**,
4. **tuottaa aineksia vastaavanlaisten asuttamisen prosessien mallintamiseen** tulevissa alueiden ja talojen tyhjennyksissä.

Tutkimus kiinnittyy osaksi laajempaa Korona yhteiskunnan marginaaleissa – hankekokonaisuutta. Tästä johtuen haastattelurunko sisältää myös kysymyksiä koronan vaikutuksista muutospöytäkirjaan.

Haastattelujen toteuttamismenetelmänä *puolistrukturoitu teemahaastattelu*, jossa koko tutkimushankkeen tavoitteen asettelua läpäisevät, keskeiset teemat (asumisen historia, osallisuus, palvelutarpeet, suhteellinen toimijuus reunaehtoineen sekä muutospöytäkirja kokonaisuutena) tulevat käsitellyksi kaikkien haastateltavien osalta.

TEEMA 1: Asuinyhteisön tyhjentämisprosessi muisteltuna

Osiassa käsitellään muutospöytäkirjan sujumista asiakkaiden näkökulmasta jälkikäteen reflektoituina kokemuksena.

- Minkälaisia ajatuksia alueen tyhjentäminen asukkaista sinussa herättää nyt jälkikäteen pohtien?
- Muistatko, kuinka uusi asunto järjestyi sinulle? Auttoiko joku sinua? Oliko asunnon etsiminen ja löytäminen sinulle helppoa? Saitko tarvitsemasi avun pois muuttamiseen? Olisitko kaivannut jotain muunlaista apua tai tukea pois muuttamiseen?

- Asutko nyt samassa asunnossa, kuin Pura-alueelta pois muuttaessasi?
Jos asut/et, miksi?
- Tuntuuko uusi asunto samalla tavalla kodilta, kuin aikaisempi?
Tai onko kokemus erilainen? Miten?

TEEMA 2: Asuinyhteisön asukkaiden asumispolut

Osiossa käsitellään asuinyhteisössä asuneiden asumispolkua koko elämän ajalta? Onko asuinpaikat valittu itse? Asukkaiden ajatukset nykyisestä, sekä odotukset ja toiveet seuraavasta asuinpaikasta?

- Minkälainen asuinpaikka nykyinen asuinyhteisösi mielestäsi on? Miksi?
- Valitsitko itse tämän asuinpaikan? Miksi?
- Oletko saanut nykyiseen asumiseesi jotain tukea, millaista?
- Millaista uudessa kodissa asuminen on sinulle ollut? Millä tavalla muut paikalliset asukkaat, naapurusto näkyy elämässäsi? Miten naapurusto eroaa entisestä, puretusta asuinalueesta? Kaipaatko sieltä jotain?
- Oletko ajatellut muuttavasti tästä joskus eteenpäin? Jos olet, minkälaista asuntoa toivot seuraavaksi? Mistä? Miksi? Uskotko, että saat toiveitasi vastaavan asunnon? Miksi kyllä/ei?

TEEMA 3: Paikallisuus ja yhteisö asuinyhteisössä

Osiossa käsitellään uutta ja vanhaa asuinyhteisöä paikallisuuden näkökulmasta. Teeman kautta tarkastellaan yksilön sijoittumista ja kiinnittymistä asuntoonsa ja sen välittömässä fyysisessä läheisyydessä sijaitsevaan asuinalueeseen erityisenä paikallisena yhteisönä ja pohditaan sitä, mitkä tekijät kiinnittävät asukkaat uuteen yhteisöön ja mitä kiinnittymisestä/lei-kiinnittymisestä on heille seurannut.

- Mitä nykyään ajattelet yhteisöstä, jossa asuit ennen?
- Kuvaile nykyistä asuinyhteisöäsi fyysisenä alueena (rakennukset, oma asunto)? Mikä yhteisössä on hyvää ja toimivaa? Mikä ei?
- Onko yhteisö ympärilläsi tukenut sinua jollain tavalla asumisessa ja elämässä, jos on, niin miten?
- Onko yhteisö ympärilläsi haitannut asumistasi jollain tavalla, jos on, niin miten?
- Mitä nykyinen asuinyhteisö ympärilläsi merkitsee sinulle henkilökohtaisesti? Koetko naapuruston omaksesi, tunnutko kuuluvasi siihen?

- Koetko asumisen tässä paikassa sinulle turvallisenä?
- Kävitkö aiemmassa naapurustossasi 3. sektorin toimijan yhteistiloissa? Onko sinulle löytynyt jokin vastaava paikka?

TEEMA 4: Osallisuus ja palvelutarpeet asuinyhteisön tyhjentämisen muutosprosessissa

Osiossa tarkastellaan sitä, millä tavalla yhteiskunnallisesti haavoittuvassa olevien ihmisten osallisuus toteutui muutosprosessin eri vaiheissa ja kokonaisuutena. Onko uuteen kotiin muuttaminen vaikuttanut osallisuuden kokemukseen?

- Kuinka ajattelet alueelta pois muuttamisen prosessin menneen omalta osaltasi näin jälkikäteen ajateltuna? Menikö jokin hyvin? Entä huonosti?
- Minkälaisia seurauksia alueelta poismuuttamisella on ollut elämääsi ja hyvinvointiisi? Onko hyvinvointi elämässäsi lisääntynyt tai vähentynyt. Miksi?
- Koetko kuuluvasi uuteen naapurustoosi? Mikä kiinnittää/erottaa?
- Koetko tullessi toiveitasi kanssa kuulluksi vanhalta alueelta pois muuttaessa?
- Vastaako uusi asunto toiveitasi ja odotuksiasi?
- Tarvitsetko tai saatko apua arkeen ja asumiseesi, jos saat, niin millaista? Onko apu mielestäsi ollut riittävää?
- Onko sinulla sosiaalityöntekijää tai muuta tukityöntekijää? Jos on, niin koetko, että toiveesi asumisen ja siihen liittyvien palvelujen suhteen on huomioitu hyvin sosiaalityössä? Millä tavalla ajatuksesi on kuultu sosiaalityössä? Koetko olevasi sosiaalityöntekijän kanssa samaa mieltä asumiseen liittyvistä palvelutarpeistasi?
- Tiedätkö mistä haet apua sitä tarvitessasi?

Liite 8. Asunnottomuuden ennaltaehkäisyn työpajan kysymykset

1. Mitä olet oppinut Pura-muutosprosessin aikana?

- i. Mitä muutoksia olet tehnyt tai aiot tehdä omaan työskentelytapaasi prosessin myötä?
- ii. Mitä erityistä tässä prosessissa oli?
- iii. Kuulitko tai huomasitko jonkun tietyn työmenetelmän toimivan hyvin/huonosti?

2. Missä yhteydessä vastaava prosessi voi toteutua seuraavan kerran?

- i. Mitä ajattelet, onko hyvinvointialueella olemassa yhteistä tahtotilaa toteuttaa kestävää kaupunkikehitystä myös haavoittuvassa asemassa olevien asumisen pysyvyyden turvaamisen osalta?
- ii. Liittykö edeltävään mielestäsi jotain pulmia, mitä?
- iii. Kuinka ehkäistään asunnottomuuden syntymistä vastaavissa tilanteissa alueella jatkossa?

3. Kuinka luodaan toimivat yhdyspinnat hyvinvointialueen yhteiseen asunnottomuustyöhön jatkossa?

- i. Minkä tahojen ja miten tulevaisuudessa tulisi johtaa vastaavia prosesseja?
- ii. Kuinka turvataan inhimilliset olosuhteet paitsi työntekijöiden myös hyvinvointialueen asukkaiden arjessa?
- iii. Kuinka toimia yhdessä verkostona riittävän ajoissa ja yhdessä sovittujen vastualueiden mukaisesti?

